

Paul Goma

A L T I N A

GRĂDINA SCUFUNDATĂ

roman-public

Editura autorului

1997

Paris, luni 23 iunie 1997

I

1.

Azi, mâine - sau chiar vineri - și gata.

Știrea ți-e cunoscută. O deții din sursa cea mai sigură cu putință. Se pare că nu te-ai înșelat vreodată, mai ales când ai prezis răul.

Azi este 23 iunie 1997. A treia zi după Solstițiu. Cu șase zile înainte de Sfinții Petru și Așamaideparte, cum te-alinți ; cum se tot alintă.

Aseară ți-ai zis :

«Și dacă aș face un ultim efort (Române !) și aș pune pe hârtie o carte “adevărată”, cum sugerează cei doi și jumătate prieteni epistolari câștigați în locul celor douăzeci și cinci pierduți ? - bine, adăugăm un zero ultimilor, tot nu mai contează, după ce ai pierdut (aproape) totul... Dacă aș scrie, în sfârșit, acum (la sfârșit) o carte de ficție...?»

Aseară, înainte de a cădea-n, apucaseși să notezi pe o limbă de carton gălbui :

“Azi, mâine - sau chiar vineri - și gata”.

După care ai putut muri, liniștit : îți găsiseseși un scop în viață.

Te-ai trezit la cinci și jumătate, ai constatat că cerul e înnorat (nu ploua încă), aerul umed-rece, ca de april. Ai pornit mașina de spălat rufe, umplută de cu seară, cu toate că știai că a doua zi are să plouă ca de obicei în aceste ultime două săptămâni.

Uite, în urmă cu... Cât să se fi făcut ? Numărăm pe degete : ‘90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97 : opt ani, Doamne-Dumnezeule ! Acum opt ani (!), tot aici, la Paris, era Căldură-Mare, soro ! Ca la București, frate! E-he, ce timpuri, trecutele : alea, adevărate, nu ca cele viitoare.

S-ar prea putea ca motivul căldurii-mari să fi stat mai puțin în meteorologie, cât în geografie : pe-atunci (în 1989 - curată preistorie), locuiai în arondismentul 14. Te pomenești că acolo, chiar acum, e căldură-mare, ca în ‘89 - și ca în arondismentul 14, care, se știe : este

cel mai sudic al Parisului - or 20-ul în care (supra)viețuiești din 15 decembrie '95, după sincopa din 23 august (același an) fiind mai septentrionic, e și mult mai friguros. Arondismentul 19, unde se află Monicii, este mai nordic decât 20-ul, acolo, la ei o fi și mai ploaie și mai vânt și mai crengile la pământ.

Și tu ai stat în 19, pe rue d'Hautpoul, la cinci minute, pe jos, de Monici. Șapte ani. Când te-ai mutat în 14 și vorbeai la telefon cu ei, printre altele - dar toate importante - vă comunicați buletinul meteo. Oricare (și oricum) ar fi fost timpul acolo, în 14, tu remarcăi, exagerai diferența - ziceai :

«La noi, în 14, e muuult mai cald : noi sântem muuult mai la sud de nordul (sau : nordicul) diznövîem'».

Și Monica credea. Virgil nu credea, el nici nu înregistra diferența. Azi, mâine - sau chiar vineri.

De aceea te-ai hotărât să mai tragi o dată. Ultima. Cine știe : poate că, acum, chiar iese. De plecare.

S-a făcut șapte și jumătate, mașina de spălat huruie - în fapt, vuvuie, înșurdat - iar când rufele vor fi gata de întins la uscat, pe balcon, gata va fi și ploaia : să le mai clătească, ea, o dată ; să le năclăiască, să le îmbăloșeze. Să le împloioșezuiască.

Abia acum înțelegi că niciodată n-ai avut încredere în efectul curățitor al apei de ploaie. Chiar când erai copil, la țară, departe de orice horn de fabrică, departe și de noțiunea de poluare, știai : numai apa de ploaie adunată de om e bună de spălat ; apa de ploaie plouată de cer nu e bună pentru rufele întinse la uscat. De ce ? Așa : ploaia-i bună pentru plante, pentru copii, să crească, să-nflorească - dar nu pentru albiturile de pe sârmă. Iarna : altceva. După cum zăpada e cu totul și cu totul deosebită de ploaie și nu o altă formă a apei, cum pretind unii răuvoitori. Zăpada e albă, în schimb, ploaia-i urâtă. Când se pune să plouă ea,-n prostie.

2

Azi, mâine - sau chiar vineri !

Ai ieșit să cumperi iaurt ; ca în România timpurilor tale (înainte de '77), n-ai găsit. Azi e luni și azi e dimineață și azi încă nu le-a venit marfa.

Dealtfel, în acest cartier, Belleville nu te simți depeizat : lume ostenită, omenire amărâtă. Și urâtă. Nici înainte nu erai tu cine știe ce frumos, dar de când te-a făcut muica bellevillean, te prezanți și mai ponosit decât ereai. Nu te uiți în oglindă (te bărbierești pe pipăite) dar ești convins : ai obrazul cenușit, prăfuit, ai zice : nespălat. Cum au îl au până și femeile frumoase și îngrijite din România, venite de curând la Paris.

Locuința voastră a' de vară nu-i la țeară, ci în inima cartierului, cuprinsă între Boulevard de Belleville (orientat aproximativ pe nord-sud) și rue de Belleville, pornind perpendicular pe boulevard, de la stația de metro Belleville, încolo, spre est. De la metro, dacă o iei pe Boulevard, lași la stânga stradela (are vreo treizeci de metri) Lemon ; deasemeni rue Ramponeau (cu un singur *n*) - cică ar fi fost un prefect care a introdus pisoarele în Paris, dar pe care nu-l chema, ca pe latin : Vespasianus ; mai înainte, un (alt) Ramponneau în fapt : Ramponneaux) era cârciumar, mai puțin - sau deloc - vestit pentru vinul vândut, cât pentru palmele-pumnii cu care-i "trata" pe răii-platnici și/ori pe scandalagii - de aici, *un ramponneau* semnifică în grai parizian (vechi) : "labă", "scatoalcă".

A treia este hudița voastră, celebra în istoria literară (și cinematografică) rue Bisson. Bisson ar fi fost o persoană și nu bizon, însă nu i se cunoaște dosarul. Strada a fost împinsă-n față, la vedere, de un metec, un evreu polonez pe nume Kacev(ski), născut în 1914, la Wilno, ajuns diplomat și scriitor francez, semnînd : Romain Gary ; a luat premiul Goncourt, dar cum acesta nu se decernează de două ori același-aceleiași, a publicat sub un alt pseudonim, Emile Ajar, **La vie devant soi** - și l-a mai primit o dată. Nu imediat, dar destul de curând s-a sinucis. Această povestire - tradusă în românește de Laszlo Alexandru sub titlul **Ai toată viața înainte** - rămâne una dintre cele mai bine făcute bucăți literare din câte am citit amândoi. Chiar dacă, după opinia multora, zboară jos.

Imobilul vostru (construit în 1995) fiind ridicat pe locul a vreo trei numere de pe strada Tourtille și pe două de pe strada perpendiculară, Bisson, în stadiul de șantier a figurat pe Tourtille, însă după darea în folosință, apare pe Bisson. Pe dinafară e arătos, pietros, betonos, iar când îi vezi intrarea cu cele două porți de închisoare, te iau fiorii...

Pe partea voastră (o sută cincizeci de metri până în Boulevard de Belleville) n-au mai rămas decât vreo două clădiri vechi, însă niciuna nu pare a fi fost cea în care trăia Madam Roza, fostă deportată la

Auschwitz, fostă curvă în Metropolă și în colonii, actualmente (în timpul prezent al povestirii lui Gary) îngrijitoare de copii de curve. (S-a turnat și un film, de mare succes și acela, avînd-o în Roza pe Simone Signoret).

Culoarea cartierului a modulat de atunci (să zicem : din 1975, când a fost publicată cartea), dar numai pe partea dinspre rue Belleville, devenită o arteră asiatică, avînd, așa, de leac două prăvălii turcești agonizînde, una sârbească (a și dat faliment la sfîrșitul războiului din Bosnia) două plăcintării arăbești și dugheana prietenei noastre, egiptianca-roșie. Când Filip i-a văzut-o pentru-ntîia oară - coama de aramă aprinsă (de acord : și obrazul pistruiat și ochii verzi-violerzi) - te-a întrebat, în șoaptă, românește, în timp ce ea cântărea telemeaua daneză):

«Să fie din cauză că e coaptă ?»

Ai confirmat, din cap, iar pe stradă l-ai felicitat pe urmașul tău văcăresc pentru contribuția la continua îmbogățirea-și-cinstirea limbii române (cu două zile înainte ouase : *senilună*).

Stația de metro Belleville șade în punctul de contact a patru arondismente : 11, 12, 19 și 20. Dacă ți-ai pune mintea să iei la număr, pe stradă, oamenii, ai constata că, din 100 de bellevillioți, în jur de 65 sunt asiatici, 15 arabi (aici intrînd și evreii sefarazi), 15 negri și 5 europeni (din care vreo 4 : evrei ashkenazy. Asta fiind o statistică obiectivă, fiindcă cea adevărată (subiectivă) zice : cartieru-i jumate arab, jumate negru !; Boulevard de Belleville, de la voi până la metroul cu același nume, în zile de ne-piață este egal împărțit între arabi și evrei ortodocși (cu perciuni și cu kipa) ; în zilele de piață (marțea și joia), aproape toți vînzătorii de legume-fructe sunt arabi ; duminicile dimineața toți promenătorii și consumatorii de pe trotuare ai cafenelelor, patiseriilor (de regulă, tunisiene) sunt evrei maghrebini, din cei pe care-i confunzi cu arabii : au aceiași culoare, se manifestă prin aceeași emisiune sonoro-guturală, folosesc aceeași gestică : mediteraneeni, n-ai ce le face - ai zice : direcții urmași ai Legiunii a V-a, MacedOltenica ! Pe chinezi nu-i vezi, nu-i auzi, nu-i bagi de seamă - cât de numeroși sunt ei, cei mititei. De ei te împiedeci - la propriu - în zilele de piață : printre tarabe se circulă în oareșcare ordine, populația cumpărătoarnică ținînd, de regulă, ca pe șosele, dreapta. Cu excepția chinezilor și a pakistanezilor : Dumnezeu știe cum se descurcă ei, în furnicarele lor din Asia, la Paris ai împărțit în două, cu Filip, o teorie :

Chinezii nu au două mâini, ca noi : dreapta și stînga (ca să fie

orientați în : pe-dreapta, pe-stânga), ci niciuna ; sau trei, de asta umblă bezmetici, în contra curentului, fără să țină dreapta - sau măcar constant, stânga, ca să-i bănuiești supuși ai Majestății Sale Regina Angliei, britanici getbegetnici. De aceea vor fi fiind mândrii chineji cei mai zăpăciți șoferi din câți există, te și miri că încă nu circulă pe păreți.

Vorbești de cartier, ca să nu vorbești de știi tu ce.

Asta-i bună : ai vrea să nu mă apăr, să mă dau legat ?

Uite, dacă iei rue de Belleville, de la metro în sus, către Place des Fêtes (Sorin Titel, bănașan școlit traducea : «Plătu' Fetelor») și aplici metoda mea: de pe dreapta privești la firmele și la vitrinele de pe partea stângă, apoi traversezi (și viceversezi, vorba celuia), constăți că cel puțin trei sferturi din comerțuri sunt restaurante. Nu bodegi, nu alimentațiuni rapide, nici de-a-n picioarele, nici de-a-n stradulea, la ghișee - există și din astea - ci restau-rante. Până la stația de metro Pyrénées - 750 metri - de-o parte și de alta a străzii : în jur de 50 de restaurante chinezești. Pe firmă le zice : tailandeze, vietnameze, cambodgiene, coreene, japoneze, filipineze, birmane, laotiene, dar se știe : patronii, trei, dar frați, sunt chinezi. Nu chinezi din China, ci chinezi din Indochina - în special din actualul Vietnam : după alungarea Francezilor, în 1954, primii colonizați care s-au retras pe urmele armatei coloniale înfrânte au fost chinezii din Vietnam, ei ținuseră comerțul de la gurile fluviului Mekong, vreme de vreo mie de ani, nu mai mult.

Ei, de unde atâta clientime, pentru atâtea stabilimente, ca să reziste, să nu deie faliment ? Aici Ana zice :

«În bucătăriile lor au mașini de spălat, nu vasele și nu bețigașele (alea se ling și se șterg de părul - al capului, totuși), ci banii-murdari - de la droguri, de la prostituție, de la traficul de sclavi...»

Prietenii aborigeni (cum ar veni : francezi), auzind că v-ați mutat în Belleville, exclamă :

«Merveilleux ! Un cartier si exotique !»

Curat exotic - în raport cu Francezii : tu vii din Est și ești sătul de exotismul mizeriei, al sărăciei, al murdăriei, al promiscuității, al bețivănelii populare, al scandalurilor de zi și de noapte, al...

Toate acestea, ca să explici de ce nu ieși să te plimbi, cum ți-a recomandat doctorul. Și mai ce ?

Toate astea, ca să spun că eu n-am nevoie să ies cu adevărat din casă, din imobilul nostru penitenciariform, ca să mă plimb. O fac foarte bine în gând.

3

Azi-mâine, sau vineri, ce mai contează.

Contează.

Întrebarea fiind :

«Când ai început ce ai început știai că ai să rămâi singur-cuc, singur ca un câine, singur-singurel, numai cu puța pre el ?»

Nu e întrebare, asta ; ăsta e răspuns.

Bine. Ce ai de răspuns la răspuns ?

Ce are de răspuns la ? Deocamdată nimic, răspunsul-întrebare avînd nevoie de întrebări-precizătoare : când a început, ce ?; și când anume ?

Aici e aici. Răspunsul vine ușor, nu are ce ascunde, atât că nu răspunde la răspuns și mai ales la când. Trebuie să cobori în timp, în măruntaie, până în adolescență ; până în copilărie ; până în pre-copilărie.

Există o dată precisă : 26 iunie 1940.

Poimâne se vor împlini 57 ani.

Cum să evoci această dată în prezența marilor patrioți frunzăver-diști, sub nasul marilor istorici deveniți consilieri analfabeți ai analfa-beților cotrocenici ?, cum să clamezi adevărul-adevărat :

Tratatul cu Ucraina fiind, nu doar o concesiune geografică ; nu numai un sacrificiu istoric - nici măcar o gafă în care orbitor de strălu-citorii, uriașii politiceişori daco-romi sunt campioni comunali - ci o crimă. Și încă : o sinucidere.

Mult mai târziu ai căpătat o vedere de ansamblu (nu : “de de-parte”, Basarabia neputînd fi departe, nici pentru Popeștii din partea maică-ti, deportați la Komsomolsk, lângă Vladivostok, nici pentru tine, trezit de ceastăaltă parte a globului). Atunci însă, la patru ani și opt luni, ai fost luat și mutat în altă identitate, împreună cu cele trei milioane de români basarabeni și bucovineni. O mulțime dintre adulți - printre ei și tată-tău - au fost mutați la propriu, în Siberia. Cei mai mutați (dacă erau de-tot...) fiind împușcații pe loc, la marginea sate-lor, în curțile sediilor NKVD.

Și iată : în cei 57 de ani câți au trecut de atunci, n-ai auzit măcar o dată spunîndu-se :

«Ucrainenii, constituind una din comunitățile cele mai chinuite de ocupanții ruși, cu care însă, în acest secol, au împărțit puterea

bolșevică : s-au rostit ei vreodată împotriva ocupării Basarabiei, Bucovinei de Nord, ținutului Herței, ținuturi de totdeauna românești ?; s-au declarat în dezacord cu sovieticii ruși, dar neputînd face nimic bun, măcar i-au încurajat pe Românii ocupați, le-au dat o bucată de pâine și o cană cu apă...?»

Nu. N-ai auzit de un astfel de semn de compasiune între ocupați, de o asemenea solidarizare între două comunități martirizate.

Din contra : ai auzit de bestialitatea ucrainenilor năvălind, după 28 iunie '40, ca enkavediști (pe locul doi, după evrei), ca activiști, ca milițieni, ca președinți de selsoviet și de colhoz, ca felceri, ca "tehnici", ca secretari-generalii în Basarabia ocupată. Ai auzit de ucraineanul Hrușciiov, cel ce și-a-nceput cariera, făcîndu-și mâna pe spina-reă "moldovenilor", de pe tronul de guvernator sovietic, la Chișinău ; ai auzit de ucraineanul Brejnev și el mulți ani secretar-general, sovietic, peste basarabeni ; ai mai auzit și de Cernenko, tot ucrainean și tot staroste bolșevic, tot șef sovietic peste RSSM - și deloc ucrainean cumsecade, cum ne asigură consiliera cetroceantică, crescută în seraiul nomenclaturist cu tot neamul ei de boeri-vechi și herodoți ceașescolatri (singurul țar bolșevic ne-ucrainean : Andropov, fost mai înainte șef al KGB-ului, dar și el trecut pe la Chișinău...) ; și încă ai auzit de prăpădul pricinuit de ucraineni în Bucovina de Nord, în județele nordice ca și în cele sudice ale Basarabiei, "încorporate", cum atât de bine-crescut ne-au învățat giureștii să ne exprimăm despre ocupanții noștri ; de năvala sărmanilor ucraineni beliiți de ruși, a bieților ucraineni desnaționalizați de ruși, a săracilor ucraineni persecutați de ruși, avînd, în sfârșit, pe cine beli ei, ca mai vechi întru sclavie : alungîndu-i din casele și din satele românești pe românii băștinași, iar pe cei tolerați amenințîndu-i că le taie limba, cu cap cu tot, dacă mai vorbesc "moldovenește" ; adică ne-omenește (ne-poceloveceski) ; ne-ucrainește.

Acești istorici cunoscători ai istoriei tot atât cât mineralul geolog adunător de cotizații la Universitatea București au încercat să-i convingă pe români - că :

1. Dacă nu semnăm Tratatul cu Ucraina - nu intrăm în NATO ;
2. Bucovina de Nord este, oricum, pierdută : populația românească nu mai atinge nici 20%;
3. Semnînd Tratatul cu Ucraina, salvăm sufletele românilor aflați în Ucraina ;
4. Vom avea avantaje neînchipuite de pe urma creării unor regiu-

ni economice...

Tragedia fiind, nu doar aceea că elita intelectuală românească, în sfârșit dezbrătată de comunism (după șapte lungi ani) nu știe nimic, nu are de gând să învețe nimic, gândește strâmb. Însă elita, analfabetă, o învață pe biata ne-elită să gândească asemenea ; și-o mai învață să acționeze doar potrivit intereselor individuale și imediate ale fiecăruia.

Ceea ce s-ar chema (dacă ar fi) : cum e Turcul așa-i și poporul cel pe măsura elitei, după chipul și asemănarea-i (doar ea l-a luminat, ghidat, sfătuit “în anii negri dinainte de Revoluție”) : incapabil de a distinge răul de bine, minciuna de adevăr, albul de negru ; așa cum, înainte, îl aclama pe Ceaușescu; așa cum, după aceea l-a votat în două rânduri pe Iliescu (și l-a dorit pe Roman - din străfundul ovarelor !), acum merge ca o turmă încotro îi indică, prin degetul președințial, Măgureanu cel etern, convins fiind că :

1. Trebuie să intrăm în NATO - altfel pierim ! ;

2. Ca să intrăm în NATO, musai să facem “sacrificiul istoric” de a încuviința, noi, victime, pactul dintre călăi, cel de la 23 august 1939.

3. Occidentalii sunt idioți, au să închidă ochii la intrarea noastră în Europa, în NATO cu Securitatea intactă - în armată, în diplomatie, în economie - ba chiar în Opoziție ! - sub conducerea înțeleaptă a lui Măgureanu (pentru Constantinescu), a lui Caraman - pentru Roman...

În fața imbecilității generale, naționale, carpato-danubiene (și mioritice) nu-ți rămâne decât consolarea că ești un exilat, un exclus din comunitatea românească, ba expulzat și din exil, prin lucrarea Monicăi Lovinescu și a lui Virgil Ierunca, est-eticii, în prea-frumoasa lună mai 1994. Cine a avut dreptate (o dreptate de florile-mărului, una, că tot vorbim noi vorbe, una-ntr-un picior, o dreptate care nu slujește nimănui - ba chiar din contra !, ar spune cineva) ?

Sau : ce e mai puțin rău : să vezi, normal, ceea ce se prezintă normal privirii și să spui, normal, ce ai văzut ? Ori să nu vezi, pentru că nu-ți surâde ce-ai întrezărit, tragi cu ochiul la dreapta, la stânga, în sus, ca să știi cum te încadrezi?

Sigur-sigur-sigur : un izolat va pretinde că el a dorit izolarea - ca să aibă liniște...; un exclus va spune că el a provocat darea-afară-din-rândurile : ca să scape de sarcinile impuse de colectiv individului.

Și eu. Și tu ? Ca și Evreul : nu eu mi-am construit ghetto-ul, ca să mă izolez de goi, ci Goi venetieni au închis cartierul Getto, pentru ca Evreii să nu-i mai încurce toată vremea pe creștini.

Dar e atât de limpede...Atâta de, încât doar Românii nu percep.

4

Azi, mâine, poate chiar vineri...

Și gata. Gata cu singurătatea, gata cu exilul, gata cu gata.

Ar fi prea simplu, așa. În realitatea cea reală de tot lucrurile nu se rezolvă cu un gata. Gata nefiind concluzia, ci terminus-ul - ceea ce este cu totul altceva.

Oricum, până la gata mai este drum, mai este timp. Nu mult și nu mulți (pluralul timpurilor), dar destul, ca să se poată vorbi despre.

Ca și în cazul ghetto-ului : nu închisul, izolatul, exclusul a vrut, a hotărât să-și croiască altă soartă, vorba deșteaptăteromânului. Nu, nu, nu. El a îndurat - excluderea, hula, ura, izolarea, închiderea.

Adevărat : nu doar el dintre viețuitorii acestui pământ (binecuvântat, cum altfel !) a fost, într-un moment sau altul izolat, exclus, expulzat din comunitate.

Și mai adevărat : omul de-aceea-i om, ca să se adapteze la teren, la situație, la împrejurare. De aceea este el o faptură inteligentă - cam ca pisica: dacă se frige cu laptele din farfurioară, o vreme nu se mai atinge de nici un lapte, oricât de rece-ar fi. Căci omul de-aia-i mîța : să țină minte că a doua oară nu te mai piși tu contra vântului, căci te opărești !

Avînd în minte aceste vămi, probe prin care trece omul pentru a accede la stadiul de animal social, convenim : cine se adaptează - trăiește și-n ziua de azi, are doi copii, trei cumnate, patru certificate de revoluționar ; cine nu... Dar nici nu merită luată în seamă această altă categorie ; fiindcă nici nu este o categorie, fie ea și ultraminoritară. Ci, ca să respectăm limba : se semnalează un caz, două cazuri...

Să ne ierte Dumnezeu pe toți, de la vlădincă până la opi'că, departe de noi intenția comparației de valoare, dar celălalt s-a făcut cunoscut (fiindcă l-au desemnat alții ; ceilalți l-au numit astfel) : "Cazul Stere".

Stere a fost (în România, nu în Rusia !) caz, începînd din 1892, când, scăpat din Siberia, în loc să-și continue drumul din Basarabia spre Apus, în adevărata Europă (mijloace materiale avea - de la tată-său ; intelectuale iarăși, slavă Domnului), el s-a oprit în... Ciuberești, în Moldova devitalizată, re-balcanizată de mutarea capitalei statului la București.

A doua oară a devenit caz, când, în 1916, la sugestia prietenului său Brătianu, Stere a rămas în Bucureștiul ocupat de germani. Că filo-

francezii l-au acuzat de filogermanism și de trădare de patrie, treacă-meargă (pentru cineva care a cunoscut Siberia), dar că prietenii săi, Brătianu și Duca și Mârzescu (când Stere era arestat și dus la Văcărești - acuzat fiind de trădare) nu au deschis gura ca să spună, fie și între șase ochi : «Da, noi, liberalii, noi, guvernul l-am rugat pe Stere să rămână la București, ca să-i protejeze pe românii căzuți sub ocupație...» - asta n-a mai fost strategie politică, ci curat mioritism : *vindere (ucidere) de frate*.

Pe locul trei - dar și pe primul (ca și pe ultimul) se află “Cazul Răutu”, astfel intitulându-se partea a doua a volumului IV din romanul **În preajma revoluției**.

În fine, caz a fost - și rămâne - Stere cel de la sfârșitul vieții : alungat de la liberali (căroră le instilase dimensiunea socială), de la național-țărăniști - pe aceștia, ca Dumnezeu în Prima Zi, îi făcuse din nimic - expulzat de la Universitate, îndepărtat din Senat, hulit ca trădător.

De înțeles : dintr-un gând geamăn de disculpare-acuzare, și-a dictat, răzbunător, memoriile.

Nu știi dacă va fi un dumnezeu pe lumea asta, nu știi dacă Stere apucase să se convingă, înainte de moarte, că viața îi mai jucase un renghi (de astă dată în sensul bun) : făcând dintr-un doctrinar și un politician învins - un scriitor imens ; cu o considerabilă operă.

Începând de la 12 aprilie 1930 i-a dictat lui Horia Roman **Documentări și lămuriri politice. Preludii**, iar din 3 mai *Adevărul* a început să-l publice în serial.

Din septembrie același an, Stere i-a dictat stenografului Leoneanu “memoriile” sale. Caz fiind, despre specia în chestiune gândea, la început :

“(...) Memoriile cinstite nu pot fi decât acelea care se publică la cincizeci de ani de la moartea scriitorului și de la epoca la care ele se referă. Altfel memoriile devin niște instrumente de jignire sau de lingușire, niște necuviințe pe care eu nu le pot comite. Chiar Jean-Jacques Rousseau, care spunea despre **Confesiunile** sale că sunt o carte cu care se va duce înaintea lui Dumnezeu, nu s-a putut susține de la unele aprecieri defavorabile (...). Așa că memoriile eu nu voi scrie”.

Însă mai încolo își nuanța opinia :

“(...) publicarea unui manuscris după o jumătate de veac de la moartea scriitorului este în directă contradicție cu temperamentul meu

înclinat spre cea mai vie actualitate. Așadar m-am hotărât ca experiența mea s-o utilizez sub forma unui roman și să-mi dau astfel puțința să fac o operă care poate că ar fi prin sine însăși mai adevărată ca orice memorii sau biografii”.

Asta se petrecea în 1930. “Cazul” avea 65 ani - și ajunsese la terminus : înfrânt, exclus, izolat, urît, hulit - bolnav.

Azi, mâine - sau chiar vineri - a murit. În 1936.

În 26 iunie (1936), când Stere a murit, era într-o vineri. Când ai început această carte nu știai că ai să aduci vorba de Stere ; nu știai că Stere murise într-o vineri - și că mâine se vor face 61 ani de atunci.

Azi, mâine - chiar vineri.

5

Azi, mâine - sau azi. Și gata.

Azi, ca 26 iunie. 1997, nu 1936. Și nu vineri, ca atunci, ca acum: joi.

Ceea ce lasă o speranță.

Ai pornit la drum cu textul de față, avînd de gând să așterni pe hârtie - prin ficțiune - starea solitudinii tale, starea expulzărilor, starea de exil, pe de o parte.

Pe de alta să arăți bănuielile simpatrioților, temerile lor că ai să le zmulgi soia din gură și *Douășdoiul* de sub cur ; umilintele pricinuite de acuzațiile tale, repetate (că ei, în comunism, au rezistat în patru labe și nu de puține ori pe spate, iar acum, după război, ce viteji s-arată, cum se mai bat în piepții lor de vajnici rezistenți, explicînd : «Păi eu reprezint, ce știi tu !» - precum Gabriela Reprezentașteanu) ; ura pe tine că ai arătat, în piața-mare, cât de necurate li-s izmenele de pe cur și vorbele din gur’.

În fine, să le spui două cuvinte (dar cuvinte !) celor ce, la Sibiu, s-au adunat în Congresul Înjuraților în care s-a votat decizia de a-l nimici pe Înjurătorul Nației.

Numai că după întâiele pagini, ai înțeles că scrii **Unde am greșit - II** ; că te-ai așezat în continuarea articolelor prin care te răfuiai cu autocroniștii, cu automistificații - cu (asemeni Gabrielei) reprezentanții - mai ales cu : -tatantele.

Cât despre “ficțiune”...

De acord : la tine, “invenția” nu este altceva, ci aceeași (nein-

venție), privită din alt unghi - care, de regulă, accentuează perspectiva. De aici : “exagerările” de care ești acuzat, iar în brazda lor : “neadevărurile”.

Atunci ? **Ce-i de făcut ?**, te întrebi, în buna tradiție Cernășevski-Stere. **Unde ai greșit ?**, te întorci pe pământul pe care l-ai pierdut.

Ceea ce rămâne : n-ai să poți scrie ficțiune așa cum o înțeleg colegii. Orice-ai face, oricât te-ai strădui să inventezi, ai să cazi tot pe fapte, pe oameni, pe stări existente, întâlnite aievea, într-un moment sau altul. Bine-bine, va spune un ficționar, dar în fiecare ficțiune există un grăunte de adevăr, de real, de întâmplat... Sigur-sigur : un grăunte. Însă când o viață de om (la romancier începând cam după 20 ani de exersare a meseriei) ai practicat metoda separării realității de ficțiune - ca să intri în rândurile lumii - doar n-o să te apuci să demaști realitatea comunistă !; când te-ai obișnuit să prefaci fiecare fapt real (grăuntele cu pricina) în fapt-artistic, transpus, ca în muzică, în cu totul o altă tonalitate - nu atât a “ficțiunii”, cât a încuviințatului (de sus), ca gândibil, ca scriibil, ca publicabil - ajungi să nu mai percepi realitatea ca realitate, ci, în continuare, ca materie-primă pentru confecționarea publicabilului.

În contrast cu ei și prin opoziție activă cu aceeași ai insistat până la agasare, până la exagerare, până la exces asupra grăuntelui care este în primul rând și plantă și fruct. Atâta amar de vreme (treizeci de ani, din 1967, când ai înțeles că nu vei putea ieși în lume cu **Ostinato** - așa, cu stângăciile, cu imperfecțiunile lui, ci vei fi obligat să plătești vamă cu un volumaș de proze scurte - și tot să nu treci apa...), atâta amar de energie - iar cheltuirea nu trece fără urmări adânce, definitive : așa cum colegii tăi au ajuns să *nu* mai accepte că din acel grăunte poate ieși, după un singur ciclu, un alt grăunte (de adevăr), tot așa, tu : *nu* crezi că din grăuntele de adevăr se poate face altceva decât o plantă, un fruct - înaintea unui alt grăunte.

Atunci unde e gratuitul din artă ? Nu e. Dacă nu e gratuit, nu e nici artă. Nu afirma N. Manolescu, despre anume proze ale anumitor prozatori neagreați de exilați (făcea aluzie la Petru Dumitriu) : “Cât frumos, atâta adevăr”? - presupui că nu a fost primul să o spună, însă greșala lui : repetă o înțelepciune devenită neadevăr contemporan. “Frumos”: cine nu poate pune pe hârtie - cu voie de la miliție - dar oare: și adevărat ?

Și, iată : nu ieși din **Unde am greșit ? bis**. Orice-ai face, oricum ai da-o, pe oriunde ai încerca învăluirea, pătrunderea : tot acolo

ajungi. La *déjà-dit*.

Apoi : chiar de vei accepta riscul de a te repeta - ce anume vei... repeta ? Exilul, singurătatea, bătrânețea, boala, sărăcia, moartea ? Dar acestea nu sunt fapte noi, nici nu vor beneficia de noi interpretări - dealtfel nici nu le mai percepi ca... neobișnuite.

Exilul ? Dar ai spus de o mie de ori : îl cunoști din 26 iunie 1940;

Solitudinea ? Și despre ea ai mai vorbit : a început să-și arate gingiile când ai trimis manuscrisele în Occident, în 69 iar în 77 te-a de-a dreptul mușcat :

Bine-bine, nu s-au solidarizat confrății cu textul tău - dar de ce s-or fi solidarizat cu al lui Virgil Teodorescu (poet de stat și de partid)?; și cu al lui Ivașcu (informator al Securității, din pușcărie)? ; de ce s-au solidarizat iute-iute cu “propunerea” de excludere a ta din Uniunea Scriitorilor (nu neapărat prieteni de-ai tăi, dar, hotărât : mari prieteni ai literaturii române : Doinaș, Manolescu, Blandiana, Eugen Simion, Sorescu, Mălăncioiu) ?

Ei, de ce ! Dintr-un motiv la mintea cocoșului, ou al Columbului ieșit la lumina tiparului după exact douăzeci de ani, de sub peana lui N. Balotă, pseudosemnînd Bianca : fiindcă acel text fusese inițiat de tine ! Dar bineînțeles : dacă un altul ar fi fost inițiat de, să zicem, Y, acum ar fi găsit explicația profund românească : «Fiindcă a fost inițiat de Y !».

Ceea ce rămâne murdar la iezuitul eseist : prietenul și colegul său de Cerc sibian, Negoîtescu, era autorul altui text - de ce nu l-a semnat pe acela? A-ha : «Fiindcă a fost inițiat de Nego - un homosexual !» Nu de explicații ale propriei lașități ducem noi lipsă, chiar de sîntem catolici practicanți.

Bătrânețea, boala, sărăcia, moartea ? - nu sunt doar marca ta.

Singurul semn-stigmat care te diferențiază de toți - în două volete :

- ție, ca scriitor debutant în limba în care scrie abia la vârsta de 55 ani, colegii Liiceanu, Sorescu, editori ți-au topit câte o carte, iar prietenii de o viață : Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Gabriela Adameșteanu s-au raliat distrugătorului de carte, filosoful Liiceanu, acuzîndu-te de calomnie la adresa lui - ai spus de o sută de ori - ai s-o spui până la 1001;

- tu, ca exilat (și nu ca “mutat cu domiciliul în Occident” - ca Balotă), ai fost singurul exilat și din exil - prin strădaniile exilaților Monica Lovinescu, Virgil Ierunca - ai spus-o, ai s-o spui până la a

1001-a spunere *).

*) Nota din decembrie 1997 : Paul Barbăneagră, “consilier special al lui Caramitru”, într-un interview din 22, revendica meritul de a fi fost coautor al excluderii din exil.

Așa să fie !

6

Cu ghetto-ul a fost așa :

Cam pe când se termina zidirea bisericii Sântul Niculae din Botoșani (1496, prin grija lui Ștefan cel Mare), la Veneția a fost luată hotărîrea : curvele, peștii și evreii să umble în vestminte galbene. Mai târziu evreii puteau purta numai pălărie galbenă, iar dacă nu aveau acoperemânt de cap, atunci o panglică, tot galbenă, le încingea părul.

Cam pe când Neagoe Basarab dicta **Învățăturile** către fiul său Teodosie (1516), la Veneția evreii erau “consemnați” în cartierul Getto. Nu au fost desconsemnați decât în 1797, de Napoleon Bonaparte, când poarta Ghetto-ului a fost dărâmată de francezi (dimpreună cu Republica Veneția, dealtfel).

Aceste detalii le-ai aflat în vremea din urmă, când te-ai documentat în privința... iudaității tale.

Într-un fel, ai străbătut calea contrară majorității creștin(aț)ilor, ca în vremea din urmă, N. Steinhardt : în loc să treci de la iudaism la creștinism, tu, ca neoamenii, tinzi să te consideri evreu, însă fără a-ți aduce obolul la iudaitate. Adevărat : nu este vorba de o convertire - nu ai fost practicant în ortodoxie, n-ai să devii în mozaism, ba ai să rămâi ce-ai fost : un antisemit-normal, ca tot românul (spre deosebire de antisemitul-furios : Ucraineanul, Rusul, Polonezul - și, firește, Arabul, cel văr întru Abraham-Ibrahim) - ci de observarea unor similitudini ce nu țin doar de incompatibilitățile etnice, religioase, ci de ale pur și simplu comportament în interiorul comunității creștine românești.

Tu nu afirmi că ai devenit evreu, nu însoțești declarația de o rupe-re de creștini, de români și nu cauți înțelegere, protecție, căldură în comunitatea evreiască ; îți afirmi apartenența la cei persecutați, nu la persecutori ; afirmi că ești tratat asemeni evreului minoritar într-o comunitate majoritar creștină - pentru a pune în evidență excluderea-din-rândurile, cum atât de plastic glăsuiau comuniștii cu limba lor din lemn de salcâm veritabil ; așa cum o practică, în continuare, ne-comuniști declarați, gândind și acționînd ca niște bravi tovarăși-de-nădejde

ce vor fi până la moarte.

Nu tu ai descoperit apa caldă a evreității - acest termen e mai potrivit stării decât : iudaitate, care este altceva. Tată-tău de fiecare dată când vă era greu, vă era insuportabil - dar vă venea în ajutor, paradoxal : frica de ruși - zicea (a început-o în 24 august 1944 și așa a dus-o până după moartea lui Stalin, în '53) :

«Măi ! Noi, refugiații, sântem ovreii zilelor noastre !»

Nu era ușor să (ajungi să) zici. Nici măcar să asculți nu era ușor - de fiecare dată mamă-ta protesta, în panică, făcându-și o cruce mică-mică («o cruciță») :

«E păcat ce spui tu !»

Și tată-tău :

«Păcatul nu-i al meu. Nici măcar al rușilor - păcatul e al fraților noștri români, ei ne tratează de parcă am fi străini de neam, de limbă, de sânge, ba chiar dușmani !»

Cel mai ușor, pentru o comunitate (să zicem : un sat, dar și o peșteră) care se trezește într-o bună zi cu veri, cumnați, chiar frați veniți de peste deal ori din peștera vecină - ocupată de ruși, de-o pildă - cel mai ușor să scapi de ei : băgînd de seamă cu glas tare că, uite, bărbații lor poartă mustață scurtă, nu ceva mai lunguță, ca ai voștri ; că femeile veniților se îmbrobodesc, legîndu-se, chiar și vara, sub bărbie, nu la ceafă, ca ale voastre ; în fine, că trebuie să fie ceva necurat în “venirea” asta - chiar așa, de ce-au năvălit, cu cățel, cu purcel, peste ei, care stăteau liniștiți în peștera lor natală și nu se duceau peste nimeni? Ce, nu se puteau înțelege cu Rușii?; cum așa, doar Rușii nu pot fi băieți-răi, din moment ce ei, cei de-loc (să le zicem : ardeleni) îi așteaptă să vie iute-iute, să ieie Ardialu’ de Nord de la Unguri și să li-l deie lor -napoi !?

Această latură a evreității a fost valabilă atîta timp cât a durat conflictul dintre băștinași (ardeleni) și vinitură (veniți, venetici-Basarabeni); la urma urmei, între două comunități. După un deceniu s-a stins, a fost trecut într-un plan secund.

După încă un deceniu și ceva evreitatea-ți s-a manifestat la alt nivel, între comunitatea (scriitoricească) și un individ ca tine.

Făceai “ca neoamenii”; nu gândeai “ca noi, toți”; acționai “de parcă n-ai fi (fost) român de-al nostru” - de aici până la a fi arătat cu degetul ca *altfel* n-a mai fost decât un pas : comunitate primitivă, cea românească, explică deosebirile inerente între indivizi prin apartenența la alte comunități (Ceașescu fiind rău, nu pentru că era rău, ci tătar ;

Iliescu : țigan - tu : jidan !), iar necazurile (în bună parte pricinuite de propria-le incapacitate), firește, sunt rezultatul complotului străinilor împotriva nației românești, cei care ne-au vândut la Yalta, la Malta, la ‘Alta și *de-aceea* nu ne primesc în NATO și sântem rupți în cur ! A, că de ne-ar primi... Atunci am purta izmene nou-nouțe și am semna cu amândouă mâinile, nu un singur Tratat cu Ucraina, ci două ! Chiar trei ! Ba cinci - cu oricine, oricâte tratate de închinare - cu condiția să ne recăpătăm demnitatea nădragilor...

De fiecare dată când se anunță un vizitator venind la tine pentru întâia oară, îl sfătuiești : când iese din metro, să se ducă în fața cafenelei “La Vielleuse”, cu fața spre ceasul public : de acolo să caute, în stânga sa, din privire, firma : “Pâtisserie cacher” (te pomeniești că o fi femininul francez, fiindcă celelalte afișează numai masculinul : cacher) - atunci să fie sigur că aceea-i direcția bună.

Pe vitrina patiseriei scrie citeț : “Strictement cacher”. Mai încolo (din punct de vedere al vizitatorului care vine spre voi), lângă “Schlomo - cacher” (care vinde legume și fructe) se află o firmă de tot dragul în caractere stilizate sugerând ideogramele chinezești : “Les Lumières de Shanghai - cacher chinois, autorisé par le Beth de Paris”. De pe la o prăvălie din asta un cuplu helveto-basarabeian cumpărase o sticlă de șampanie Piper-Heidsieck, comandă specială : și pe etichetă și pe capsula protectoare a dopului și pe dop era menționat : “strictement cacher ben-din Paris”. De ce nu : Luminița Coler spune că, la ei, în Philadelphia există detergenți, batiste de hârtie, cremă de ghetă - cașer.

Multă vreme te-a iritat și acest semn de altfelitate a evreului. Cu timpul însă, față cu bombănelile Anei împotriva «habotnicilor care nu fac decât să provoace antisemitismul», ai început a fi, nu doar mai tolerant, ci de acord cu ei : foarte bine fac ! «M-ați arătat cu degetul, m-ați pus la zid, m-ați exclus, spunându-mi că nu sânt ca voi - ei bine, nici nu vreau să fiu ! Ba am să fac în așa fel, încât să ajung și mai altfel decât voi !»

Așa că emisiunea de pe France Culture despre **Arta refugii**, în care Olivier-Germain Thomas te-a întrebat : «Qu'est-ce que vous entendez par : “béssarabenité” ?» te-a surprins și nu prea.

Azi, mâine...

Azi e vineri, ba nu : sâmbătă. Mâine 29 (iunie) : o săptămână de când “a-nceput războiu-n lume”, vorba cântecului din ‘41.

Asta te aduce drept cu picioarele pe pământ : la Belleville.

Și zici : Belleville a fost una din comunele urbane din imediata apropiere a Parisului - până în 1860. Atunci a fost înglobată în marele oraș. Arăta a sat, însă era locuit de mulți meseriași, mai cu seamă zidari, dulgheri, tâmplari, pietrari ; apoi marochinieri, tâmplari de mobilă, ceasornicari-giuvaergii, argintari, tipografi, tinichigii, pantofari (una din specialitățile cartierului : meseriașii confecționau ghetetele dimineata, acasă, iar după amiază porneau la Paris, să-și vândă marfa); apoi muncitori de înaltă calificare : mecanici, turnători în fontă, în bronz etc. Locuitorii “mahalalei” s-au făcut remarcați prin spiritul lor liber, mai degrabă anarhic, la început ne-politic (revoluția din 1832), apoi din ce în ce mai... roșu, pe măsură ce, pe de o parte, o mulțime de lucrători, meseriași din Parisul propriu-zis au fost împinși spre periferie (de scumpirea chiriilor), pe de alta, datorită începerii construirii forturilor militare ce aveau nevoie de o imensă cantitate de mână de lucru.

Bellevilioții s-au manifestat cu putere în timpul revoluției din 1848. Și nu ca niște răzvrătiți oarecari, ci organizat : avînd o serie de cluburi : *Les Montagnards*, *Le Club démocratique*, *Le Club des Travailleurs*, a fost normal ca o cincime din populația comunei să se înarmeze. În ziua de 23 iunie 1848 au fost ridicate baricade pe rue de Tourtille (cum ar veni : pe strada ta, ferestrele apartamentului dînd spre aceasta, către rue Bisson aflîndu-se poarta) și pe Chausée de Ménilmontant - la o stație de metro de aici.

Duminică 25 iunie insurgenții ocupă clădirea primăriei, confiscă toate armele, începe “împărțirea proprietăților”- femeile ocupîndu-se cu...desemnarea celor ce “merită să fie împușcați”, deasemeni casele ce “merită să fie arse”. În 26 iunie primarul ordonă dărâmarea unei baricade - apărătorii o reconstruiesc pe loc - și pe loc încep luptele între ei și armata trimisă de la Paris. Represiunea : sălbatică : 400 arestați, 100 răniți, 50 uciși, între 15 și 20 împușcați de garda mobilă.

În 1860 comuna Belleville a fost înghițită de Paris, tăiată în două părți inegale : cea mai mică, nordică, intră în arondismentul 19, cealaltă constituie al 20-lea arondisment.

Modernizarea Vechiului Paris a accentuat expulzarea “elementului muncitoresc” - care și-a căutat adăpost în Belleville. Ceea ce a făcut să crească atât activitatea sindicală, muncitorească, prin presă, cluburi, reu-niuni, greve, organizate - cât și cea anarhistă. Se aud lozinci ca : “Trăiască anarhia !”, “Trăiască democrația socialistă !” - se sparg vitrine, se incendiază proprietăți...

Dar faima cartierului cunoaște apogeul în timpul Comunei. Când încep întâiele agitații republicane provocate de asediul Parisului (30 octombrie 1870) nu se pomenește nimic de *Comună*. Belleville nu se remarcă față de alte cartiere, iar “evenimentele” se petrec la Hôtel de Ville (Primăria “generală”), în centrul Parisului - în 31 octombrie. În nordul fostului cartier Belleville, devenit arondismentul 19, Jules Vallès ocupă localul primăriei, dar numai pentru câteva ore. Primăria arondismentului 20 nu este ocupată : Oudet se prezintă la orele 5 după amiază și-l anunță pe primar :

«Peste două ore venim iar, de astă dată cu toți membrii “Comitetului provizoriu al Comunei”»

N-are importanță că acest demers va fi un eșec - a rămas denumirea, devenită generică, a *Comunei* - inițial, a unității administrative, abia prin extindere : comunard - care, iată nu se trage de la... comunism, de la proprietatea comună, ci de la... Belleville.

Între februarie și martie 1871 sunt ridicate iarăși baricade - din nou : cea mai importantă : “pe rue de Tourtille, construită cu dublă față, tunurile montate alternativ spre deal și spre vale” (cartierul e așezat pe o colină). Federații (militarii încazarmați în carter, raliați răsculaților din *La Fédération de la Garde Nationale*) au fost cei mai numeroși : peste 80%, și au jucat un rol dintre cele mai importante. Însă conflictele nu au întârziat să izbucnească între militari, ofițeri de carieră și “delegați”: strămoșii politrucilor de mai târziu.

Firește, a venit represiunea - începînd de la 27 mai. Trupele loialiste comandate de mareșalul Mac-Mahon a aplicat tactica rusească : întâi a bombardat cartierul cu tunurile, apoi... a curățat terenul, dînd ordin să nu se facă prizonieri. Pe aceeași rue de Tourtille un singur ofițer a împușcat, la zid, doisprezece federați. Alături, pe rue de Belleville “une concièrge” i-a denunțat pe toți locatarii ca federați. Ofițerul (desigur, altul - și dacă același ?), i-a împușcat pe toți locatarii imobilului - la urmă pe “la concièrge” turnătoare.

Oricum, numai din Belleville au fost arestate 36 309 persoane (din totalul de cca 60 000 locuitori !).

Despre componența etnică a cartierului - în care, nu doar francezii, dar europenii sunt, acum, ultraminoritari - jurnalistul M. Espiau scria în 1928, în *L'Ami du Peuple* :

“Belleville : inima adevăratului Paris. Belleville - este Parisul. Nu găsești nici un metec în Belleville, nici măcar un provincial. În Belleville te naști, în Belleville îți faci cuibul, în Belleville dai în primire” - cimitirul Père Lachaise fiind, ca să zicem, așa la îndemână.

Iar E. Dabit, în volumul **Les Faubourg de Paris**, 1933:

“La Belleville rădăcinile sunt numai pariziene”.

Afirmatii adevărate, însă nu în momentul apariției acestor cuvinte : războiul Prim Mondial provocase două valuri de imigranți : unul din nord, alcătuit din francezi și din belgieni (care, după încetarea ostilităților se retrăseseră) ; al doilea din Răsărit, mai cu seamă din Polonia și din Rusia. Refugiații din Polonia, în majoritate evrei, se stabiliseră în Belleville (este vorba de evreii săraci) atingând, în 1921 peste 40% din locuitorii unor artere ca Boulevard de Belleville, rue Dénoyez, rue de Pyrénées.

Ceea ce era adevărat - a fost, până la al doilea război : Belleville era un cartier sărac, cu o populație dintre cele mai sărace - dar, paradoxal : aici se adunaseră (expulzați din Marele Paris) muncitori de înaltă calificare, meșteșugari străluciți - și instruiți. Nu s-a constituit din țărani veniți la oraș din toate colțurile țării, ca în celelalte comune suburbane ori cartiere, ci din băștinași (țărani din comuna Belleville) și din parizieni de multe generații ce fuseseră obligați să părăsească centrul orașului din pricina creșterii chiriilor.

De ce toate astea ? Așa : mă gândeam că, de ai fi trăit în urmă cu un secol, te-ai fi simțit aproape acasă în Belleville. Mai știi : l-ai fi “înjurat” pe Vallès. Chiar și pe Gambetta...

Numai că ai venit cu un secol prea târziu.

II

1

Când ți-e foarte-foarte greu (nu chiar mereu-mereu), te consolezi, comparându-ți viața cu a altor viețăși.

De fiecare dată când ai fost întrebat ce “preferințe” ai printre scriitori, ai răspuns :

«Istrati, Stere, Lovinescu».

Firește, i-ai “preferat”, pentru scrisul lor. Numai că, pentru doar scris i-ai fi putut numi pe Cei Patru, întemeietorii literaturii române (și prieteni) : Creangă, Eminescu, Caragiale, Slavici. Aceștia sunt mari, prin operă, dar tu te simți mai aproape de cei care au cunoscut și o viață (ca un roman).

Cel și mai apropiat - prin basarabenitate (iată că slujește la ceva criteriul !) și prin închisoare : Stere (pronunțat ca în Basarabia : Sterea)

De aceea te-ai apucat să alcătuiești o cronologie comparativă ; și nu “viețile sfinților”, Doamne-fereste ! - ci... viețile viețășilor.

Cei ce vor strâmba din nas aflînd cu cine îndrăznești să te compari, după ce vor privi “tabela” cronologiei (numai atât), vor înțelege ce anume ai vrut să spui :

16 noiembrie 1865

la CIRIPCĂU, SOROCA

anul

la vârsta de

2 octombrie 1935

la MANA, ORHEI

anul

1866

1

1936

1870

5

1940

Ocuparea rusească a Basarabiei și a Bucovinei de Nord

1871	6	1941
		Deportarea tatei Războiul
1872	7	1942
Lenuța Perceptorul		La școală, Mana Ah, fetele !
1773	8	1943
Chișinău (germ)		Întoarcerea tatei din Siberia
1874	9	1944
Liceu cl. I Gazdă Grosu Kogan		martie : Refugiul oct : prin păduri. dec : prinși. Lagărul Sighișoara
1875	10	1945
		Până în mai : Lagărul de “repatriere”, Sighișoara
1876	11	1946
		Școala normală Andrei Șaguna din Sibiu
1877	12	1947
1878	13	1948
Cunoaște un narodnic : «Citește Lavrov !»		Reforma învățământului Șeica Mare

1879	14	1949
Asociația (Cercul lectură)		ian : arestarea părinților ; sept : Liceul Gheorghe Lazăr din Sibiu
1880	15	1950
1881	16	1951
1882	17	1952
Activitate revoluționară Literatură adusă prin România		iunie : ARESTAT sept : eliminat, trece la Făgăraș
1883	18	1953
sept : ARESTAT		Bacalaureat.
1884	19	1954
Închisoarea Odessa		Rupea sept. Institutul "Eminescu"
1885	20	1955
Se căsătorește în închisoarea Odessa ; condamnat la 3 ani deportare		Scrie "scenarii literare", printre care : 1.500 m. plat
1886	21	1956
Kurgan. Se naște primul fiu : Roman		22 nov. ARESTAT - Interne
1887	22	1957
La Turinsk, "o foaie"		aprilie : Jilava

1888	23	1958
Termen de liberare 25 nov. "Cererea": încă 3 ani deportare	martie : Jilava 21 nov. LIBERAREA din Gherla 25 nov. : D.O. LĂTEȘTI, pentru 36 luni	
1889	24	1959
Scrie, în rusește, la închisoarea Tobolsk, un "tratată de filosofie": Încercări filozofice	Scrie "basmul" imaginat la Gherla : Castelul fără oglinzi	
1890	25	1960
1891 toamnă ? LIBERAT	26 nov. : prelungire cu încă 24 luni	1961
1892 (primăvară ?) LIBERAT din Siberia nov. trece în România	27 aprilie : LIBERAT din D.O., Lătești, Bărăgan ; trece în... Ardeal	1962
1893 Student la Drept, Iași (Ornea : "Cel mai bătrân student"...) Soc. "Datoria" Începe să publice în <i>Evenimentul</i> sub pseud. C. Scorțeanu, apoi în <i>Adevărul</i> , semnând Șarcăleanu	28 muncitor Buhuși fotograf Rupea	1963
1894 Înființează biblioteca Societății Publică în <i>Evenimentul literar</i> (condus de Sofia Nădejde) casa din str. Română nr. 6 Atacat de Naționalul : "însultă- torul de meserie, jidovitul basarabean" Publică " Observator ipocondric "	29 Șercaia : fotograf ambulant, trompetist de sâmbătă seara ; gară, pepinieră Brașov : "Rulmentul" muncitor necalificat la secțiile forjă și rectificare Vad - o casă, în sfârșit !	1964

1895	30	1965
Obține naturalizarea, are 3 copii		Făgăraș, la IGO, cu luna Reia studiile întrerupte august : admitere la București (nu era “cel bătrân student” - la 30 ani; existau și de peste 40...) Începe scrierea nuvelei ce va deveni romanul Ostinato
Filologie mai		
1896	31	
1966		
Se ține de studii, în vederea licenței		5 dec. Debut absolut, în <i>Luceafărul</i> , cu o poveste
tire		

Oprirea, deocamdată, la 31 ani.

Până aici se observă apropierea :

- născuți toamna, la distanță de (aproape) exact 70 ani ;
 - născuți în Basarabia, pe același meridian, între paralelele 47 și 48 ;
 - ramura paternă : macedoneană ;
 - descendență apropiată din județul Botoșani ;
 - ocupația rusească ; Stere s-a născut în ea - a părăsit-o în 1891 sau 92; tu ai cunoscut-o la vârsta de cinci ani, pentru un an ;
 - la vârsta de 7 ani el a cunoscut-o pe Lenuța lui, tu pe ale tale : Lina, Duda, Tecla...;
- de aici, ***deosebiri*** :
- Stere a cunoscut închisoarea la 18 ani (Chișinău) și a fost liberat la 26; tu la 9 ani (Lagărul de la Sighișoara), la 17 ani (Sibiu), la 21 ani (București), la 42 ani (tot București) ;
 - Stere a fost deportat - după închisoare - la vârsta de 20 ani ; tu la 21;
 - el a fost liberat (din Siberia) la vârsta de 26 (dacă se ia în considerare toamna anului 1891).

apropieri :

- dacă a fost liberat în primăvara lui 1892, atunci în același an cu tine (ca vârstă 27 - însă la 70 ani distanță) ;

- la aceeași vârstă (23 ani) sunt semnalate prelungirile de pedeapsă : el deportarea în Siberia, tu : domiciliul obligatoriu în Bărăgan ;

Tot deosebiri :

- despre el (în 1893, la vârsta de 28 ani), Z. Ornea scrie : “Cel mai bătrân student din Iași” ;

- despre tine, în 1965 (la vârsta de 30 de ani), nu se mai putea spune “cel mai bătrân student”, fiindcă erau câțiva, și ei pușcăriași politici, de peste 40 : Aurel State, Radu Mihăiescu...;

- despre el, începînd din 1894 - deci când avea 29 ani - s-a scris (în Naționalul, din mai) : “insultătorul de meserie”, “jidovitul basarabean”;

- despre tine, mai târziu (începînd din 1972 - abia la vârsta de 37 ani) ;

- el a debutat la 28 ani, în 1893 ; tu la 31, în 1966...

Desigur : nu se poate compara Siberia lui cu Bărăganul tău. Dar regimul penitenciar propriu-zis ? Comparația nu înclină în “favoarea” lui. Apoi cei cinci-șase ani de cumplită Siberie (dintr-o bucată) găsesc o concurență în multele tale “închideri”, începînd cu Lagărul de la Sighișoara, la vârsta de 9 ani.

Balanța înclină în defavoarea lui Stere dacă se ia în seamă că, la liberarea definitivă, el a avut, în 1892, unde să se ducă, la adăpost (în țara lui, România) ; tu n-ai avut o altă (sau : adevărată) patrie în care să-ți salvezi sufletul : ai plecat în Occident în 1972 (la 37 ani), te-ai întors la 38 ; iar în 1977, chiar de nu ai fost expulzat, ai plecat din România fără să dorești cu tot dinadinsul să pleci.

2

Când ți-e foarte greu, îți compari viața cu a altor viețai.

Încă o dată : comparația nu se face între opere, ci între vieți. Dealtfel nici nu s-ar putea, fiindcă ce trăsături comune ar exista între, de pildă, **Introducere în dreptul constituțional** (al lui) și, să zicem : **Ostinato** al tău ?; între **Gherla** ta și *Viața românească* fundată de el ?

Decât ale conștiinței că amândoi veniți dintr-un colț de geografie abandonată ori zmulșă. Și uitată, ignorată, de parcă nici n-ar fi fost, de parcă ar fi vorba de o rudă și săracă și îndepărtată și - mai ales - cu totul nefrecventabilă. Așa se arată Basarabia și Basarabenii priviți din Regat și mai ales din Ardeal ; chiar din Moldova dintre Carpați și Prut. Oricât ați vrea voi să vă asimilați comunității (istorice), atâta vreme cât nu veți uita de unde veniți (de-acolo) și veți spune cu glas că speranțele voastre stau în unirea cu patria mamă - nu veți fi acceptați. Doar dacă veți renunța definitiv la “specificul local” (citește : la istoria geografiei). Și dacă îi veți pune cruce memoriei... Altfel veți fi considerați străini de neam, chiar ostili românismului (ce să mai vorbim de ardelenism !), dacă veți insista în tentativa de păstrare a identității (deci a memoriei) - fie aceea și o blândă ramură a moldovenității. Deci veți deveni dușmani-de-moarte ai băștinismului - în un singur cuvânt : jidani...

...La distanță de aproape opt decenii (78 ani), care, în istoria din urmă a României ar trebui să conteze. Nu, nu contează. Dacă în intervalul dintre 1894 și 1972 fuseseră două războaie pustiitoare (mondiale); avusese loc o Mărire ; după nici 20 ani o Micire a țării ; dacă apăruseră avionul, radioul, televiziunea, penicilina, energia nucleară, fotografierea Lunii pre dindărapt - ei și ? Românul nu a mișcat ; a rămas neclintit, fixat, conservat în formolul amneziei. Raționamentul și comportamentul băștinașului acestor meleaguri a rămas riguros același, “din negura vremilor” :

«Cine se arată deosebit de noi - ne este dușman (jidan) !»

Așa cum Ardeleanul s-a construit pe sine (vreme de un mileniu) în raport cu Ungurul împilator, tot astfel a fost modelat și Basarabeianul de Rusul cotropitor, desnaționalizator în doar ceva mai mult de un secol (1812-1918); așa cum va fi “împrumutat” Ardeleanul de la Ungur ceva din rigoarea, din onoarea acestuia, și Basarabeianul : suferind, sângerînd - și degerînd în Siberia cea nesfârșită - știind prea bine că Rusul a reprezentat în ultimele două secole și va mai reprezenta încă nouă, cea mai cumplită primejdie pentru ne-rușii ocupați de ei ori în contact (fizic) cu ei ; tot așa, ca o slabă, ca o infimă compensație, românul basarabeian a adus cu el - dacă s-a mai întors - din Imperiul Asiat (ca Stere, trecut din Rusia în România) două-trei precepte, la ei semănate de dekabriști (1821), împreună cu noțiunea (și realitatea) : *intelligenție*.

România (Mare ! - cea de la 1892) i se potrivea “rusului” Stere

neamțul Johann Urwich, regătenii Aurel State, Vasile Baghiu, Gheorghe Mircescu, bucovineanca Anița Nandriș, basarabenii Țepordei, Marinat, Usatiuc, Holban, Drăgan, Sciastlivâi.

3

Când ți-e greu.

Belleville este. Belleville nu este chiar.

Când ți-e foarte-foarte greu, atunci.

Să nu se creadă cu nici un chip că, în comparația cu Stere.

Nu crede nimeni ceea ce te temi, doar ai spus : nu ne comparăm “operele”, ci doar viețile.

Belleville fiind cartierul tuturor posibilităților : aici totul e luat à la legère, ca la porțile Occidentului Apropiat și vedea-te-aș liniștit, sigur pe dreptatea ta dinaintea unor critici ca Ștefănescu, Buduca, Mihăilescu, Dimisianu, ori ca tovarășa Ioana de la *România literară* ! Aceștia ți se uită pe text, îl rostesc, după aceea ți se uită în ochi și scriu contrariul decât ai scris tu, contrariul decât înțeleseseră ei înșiși, contrariul bunului simț. Sunt momente în care înclini să-i dai dreptate lui Laszlo : acești cititori de foarte-înaltă calificare au citit corect, au înțeles drept - dar scriu pe dos ! De ce ? Așa. Din pricina așa-ului vin momente în care tare te îndoiești de (prima) corecta lectură ; de inițiala, dreapta înțelegere a textului de sub ochii lor. Ești nevoit să tragi linie și să faci totalul - astfel :

«Când o viață întreagă ai practicat codificarea, incifrarea, șopârlizarea, aluzificarea, viceversarea - în fine : poetizarea prozei, fatal, nu mai poți învăța să gândești corect, să scrii normal, drept, direct, acum, la bătrânețe.»

Că tot vorbeam de Stere : prietenii (Ibrăileanu, Ion Botez, o vreme I.G. Duca) îl sfătuiau, îl îndemneau, insistau să nu răspundă chiar la fiecare atac, chiar la fiecare născocire, la fiecare insultă din presă. Un om înțelept ar fi ascultat, nu ar fi intrat în angrenajul infernal al replicii, al contra-replicii, al contra-contra-replicii, pe scurt : al încăierării...

Stere însă nu era înțelept astfel, ci un imens naiv : credea că termenii adevăr, dreptate, slujire a poporului, etc. pe care îi învățase între ruși, de la ruși, există și în viața cea de toate zilele din Regatul

României ; sau : ar fi trebuit să existe, doar terenul era demult pregătit : *democrație, pluripartism, libertate a presei...* Mai era naiv Stere și atunci când credea că, la noi, în România recunoașterea socială este o recunoaștere intelectuală, ba chiar morală. Or aici, la noi, în Gura Stambulului totul e aranjament, polcă-pe-furate, horă-a-înșelăciunii : la să vedem, azi, cine pe cine mai trage-n piept, cine mai cade, azi, de fraier...?; aici, la noi, pe malul Dâmboviței (care ține de la Nistru pân-la Tisa, din Sighet la Severin) supraviețuiește, ba chiar domnește, nu cel mai tare și mai mare - ci acela care se va orienta mai rapid în funcție de direcția vântului (nu doar existent, ci presupus) ; cel care îl va părăsi pe colegul său “de idei”, mutîndu-se îndărătul celui care, de n-o fi avînd vreo idee, “în schimb” are un adevărat românesc fler în a se fofila, strecura, târî, uita - și trăda.

Pe un A. C. Cuza, pe un Nicolae Iorga, pe un Take Ionescu Stere ajunsese a-i stima : pentru consecvența cu care l-au atacat, calomniat și, în cele din urmă : *expulzat* din viața publică. Dar Brătianu, dar Duca, dar Mârzescu - nu doar colegi de partid (liberal), ci și prieteni ? Care, în bună (firește : rea !) tradiție românească, erau convinși că a face politică înseamnă a nu respecta promisiunile, a “uita” ce spusese, a “alege între interesele parti-dului și prietenie” - firește, totdeauna în defavoarea prieteniei, și firește : când nu era deloc nevoie de o asemenea corneliană sfâșiere. Să se fi purtat mai bine (în sensul de : mai corect) vechii săi “frați din Ardeal” din partidul Național ? Regățenii din partidul Țărănist, după ce Stere i-a unit și a făcut formația cea mai puternică a României Mari ? Basarabenii lui ? Cine a citit, după alegerile prezidențiale din noiembrie 1997, portretul “Domnului Președinte” (Maniu), dincolo de uluitoarea artă a lui Stere de a zugrăvi și oameni, nu doar peisaje siberiene, a înțeles ce se petrece acum - fiindcă de totdeauna - cu noi : și de ce se petrece, cu noi, acum, astfel și nu altfel : “politica înțeleaptă a Tatălui Nației”, Coposu; politica de cedare pe toată linia a lui Constantinescu ; senilismul (altfel bine jucat) al lui Diaconescu ; incapacitatea urlătoare la cer a “țărașiștilor” de a construi o propozițiune, darmite un silogism - ceea ce n-ar fi atât de grav, dar ei nu sunt doar gângavi și căpii și înfomețați de putere și de laturea ei (foarte materială) - ci ferm ținuți în zăbală de Securitate. Nu ne vom mai mira atîta - acum - dacă vom ști că “Domnul Președinte” Tatăl Partidului Național-Țărănist a comis cel puțin două erori capitale - citez din Stere :

“În noaptea de 6 iunie 1930 fiul cel mai mare al Regelui

Ferdinand și al Reginei Maria descinde, însoțit de un singur ofițer credincios, dintr-un aeroplan de împrumut, la Băneasa. Peste opt zile d. Iuliu Maniu, Primul Ministru al regelui Mihai I prestează jurământul de credință ca Prim-Ministru al regelui Carol II, și declară de pe banca ministerială că l-a considerat pe acesta, în conștiința sa, întotdeauna ca singurul rege legitim al României...” (...) “cum își împacă ultima declarație cu raportul făcut Înaltei Regențe în ziua de 5 iunie ?” (...) “Nu cumva Primul Ministru al României Mari, în anul de grație 1930, are o neînțeleasă idiosincrazie - ca ceremonial de întronare a adevăraților săi regi - pentru pașapoarte false și călătorii aeriene ? Sau scrupulelor de conștiință ale Omului care n-a vrut să fie sperjur le surâdea eventualul sperjur al viitorului Rege al României ?”

Să fi fost cu puțință o asemenea felonie ? Iată că a fost, iar ***consecințele acestui act, au fost, catastrofale pentru tânăra democrație din România*** : Carol II este principalul vinovat de putrezirea vieții publice, de instaurarea “dialogului” violenței, al crimei, cu legionarii - chiar dacă, în ultima instanță nu făcuse decât să de frâu liber balcanismului mioritic (neserios, neserios - dar ucugas-de-frate) ;

La 23 august 1944 : Iuliu Maniu - care prin prestigiul și prin trecutul său era obligat să se afle alături de regele Mihai I, în acel moment de cumpănă - s-a ascuns, nu a intervenit, nu a fost acolo unde-i era locul, din datorie - iar ***consecințele acestui act le îndurăm și azi, după mai bine de o jumătate de veac...*** : comunismul care ne-a laminat pe toți, victime și călăi.

Moartea, în condiții atroce, la închisoarea din Sighet, a făcut din Iuliu Maniu un martir, un fel de sfânt...

Să-i lăsăm pe morți în gropile lor comune - dar nu ne putem împiedeca să constatăm : ce groapă comună au pregătit acești “marioameni” pentru noi, micii lor urmași...

Cu toate acestea... În niciun moment Stere nu a dus lipsă de o tribună, de o foaie în care să-și publice părerile, în care să răspundă la un atac murdar - ori să atace el o murdărie. În acea Românie prea strâmtă pentru un “rusoi” ca el, în bălăcaniada trăisticoloră, în Cacania formei fără fond, a burdufului fără-de brânză, nici măcar... de câine, până și un anarfist, un revoluționar, un socialist, un “bolșevic” ca Basarabeanul incomod, stricător de datini - putea să se exprime liber.

Or tu... Chiar de n-ai fi fost cu totul interzis în 1970 : unde să fi publicat răspunsuri la atacurile din Săptămîna, începute în ‘71 ? - doar

dacă ți-ai fi cxonfecționat și tu o gazetă de perete acasă, cum se vorbea de N. Moraru, care pe multă lume regulase el, când fusese mare și tare, iar de prin 64 poza în... victimă a naționalismului dâmbovițean și-și teroriza familia cu stengazeta lui...; unde ai fi replicat condamnărilor, punerilor la zid, demascărilor ca trădător de patrie din '76, apoi din '77 ? - doar în jurnalul-intim, însă pe-atunci nu țineai așa ceva...

Iar în exil, de la care "tribună" ai fi putut da peste bot lătrătorilor în serviciu comandat (al Securității) : Eugen Barbu, Păunescu, Săraru, Titus Popovici, Dan Zamfirescu, Băran, V.C. Tudor, Drăgan, Ceachir? Au fost două excepții : Europa liberă, până la moartea lui Noël Bernard (în '81) și, între '85-'86 în *Contrapunct*, revista scoasă de Georg Focke, la Köln - însă cu câte parlamentări, cu câte sacrificii din partea amicului, cenzurat de Rațiu?

Cum să uiți : colaborai cu cel puțin un text pe număr. În nr.2/86 publicaseși o contrareplică dată unui limbric proaspăt răsărit din Groapa Barbului, un oarecare Vadim - și, parcă Tudor. Individul pretindea (*Săptămîna*, 10 ian. 1986) că dărâmările din România (biserici, palate, spitale, case de oameni) erau invenții, calomnii ale trădătorilor de neam (Monica Lovinescu, Mihnea Berindei, dinu Zamfirescu, tu) și îl apăra pe "marele român din Franța", omul lui Drăgan și-al Secului, lepenistul Gustav Pordea.

I. Rațiu, care se autonumise director al *Contrapunctului*, promițînd bani ca să acopere cheltuielile de tipografie, îi pretindea lui Georg Focke să-i trimită la Londra toate textele - "ca să știu pe ce dau banii", explica el, care nu dăduse o centimă. De acea dată Focke s-a trezit că Rațiu îi cere, nu doar să elimine, din text, pasajul care-l viză pe Pordea (susținut de el, de Rațiu, dar și de Novacovici, de C. Mareș, de Dan Cernovodeanu), dar să introducă un altul, compus de el însuși! Așadar, ar fi urmat să apară, sub semnătura ta, epocala contribuțiune a lui Rațiu : elogiul lui Pordea, deputat european al extremei drepte din Franța, agent de influență al Securității, plătit (lui Le Pen) cu o jumătate de milion de dolari !

Focke a refuzat - și a... renunțat la directoratul lui Rațiu.

În nr. 3-4/86 al *Contrapunctului* (ultimul, din păcate) Focke a publicat un alt text al tău : un pamflet la adresa acad. Em. Condurachi, cel ce, în *Contemporanul* (nr. 12/86), manipula, senin, citate din Herodot, confecționînd, pe comandă, cu materialul clientului-rege nădragi cu trei craci : un trecut de glorie pe care strămoșii noștri (dacă nu ai noștri, sigur ai lui Ceaușescu) : Geții... nu-l (prea) avuseseră.

În ce scop manevra ? Cică să nu crezi în ereditate...

Articolul era intitulat : “Cu demnitate, construindu-ne omenia” !

Asta însemnând că ceea a descoperit Zoe Petre, în 1996, pentru uzul lui Emil Constantinescu, descoperise demult, cu un deceniu în urmă, tatăl Zoei, Em. Condurachi, academicul falsificator al lui Herodot - întru folosul nemuritorului Ceaușescu :

“Demnitatea poporului român”!

Pamfletul fusese, desigur, citit de Rațiu : acesta îi ceruse lui Focke să-l respingă în totalitate. Cum însă Focke renunțase la “protecția” (citește : cenzura) rațiotă, președintele mondial al Românilor de Pretutindeni a publicat în organul d-sale, *Românul liber*..., atât luări de poziție din partea unor “citori indignați” (indignați de un text ce nu apăruse !) dar și opinia lui Rațiu față cu “atacurile murdare la adresa lui Gustav Pordea, deputat european”. Deasemeni, demnul urmaș al lui Maniu, coleg de-al lui Coposu dezaproba criticarea unui mare savant de talia lui Condurachi, “sub pretext că n-ar cita corect din Herodot”... Comentariile rațice erau de tot hazul - iată unul :

“Înțelepciunea politică recomandă prudență și resemnare”.

Concluzie : n-ai (prea, ca să relativizezi și tu) avut unde să te exprimi.

Apoi, ai constatat, după 1989 : Românii, chiar asidui ascultători ai Europei libere nu mai țineau minte ce spusese Monica Lovinescu în urmă cu două săptămâni - dar tu, cu doi-foisprezece ani mai demult ?

Vrei să spui : oamenii nu memorizează decât vizual (scrisul), nu vorbele care zboară, pe unde-scurte... Adu-ți aminte : oamenii, cum le zici, nu-și mai aduc aminte nici litera scrisă - a ta, a altora a tuturor care nu erau Eliade și Cioran : aceștia - lor li se adăuga, firesc, Noica - satisfăceau pe deplin pofta de lecturi-interzise... Oamenii nu mai țin minte nici textele tale publicate în periodice, după 89 - nu mai țin minte nimic, nimic, nimic și ia să-i lăsăm noi, fugiții, pe ei, pe rezistenții-prin-soia în pace, cu memoria, cu ne-memoria lor!

Stere însă avea unde să publice - în cotidienele cu cea mai mare răspândire și mai prestigioase, apoi, din 1906 în propria-i *Viață românească*... El se afla în mica, în neîncăpătorea, în ridicola, în fandosita Românie - fugit din imensa Rusie ;

Pe când tu, deși cu 70 ani mai târziu, deși tot în România, (dimpreună cu toți, nu doar românii, dar și polonezii, ungurii, cehii, nemții, bulgarii) trăiai într-o permanentă Rusie perpetuu totalitară.

Asta nu este o compensație. Asta a fost o observație.

Revii asupra nemărginitei naivității a lui Stere. A încrederii lui, nesfârșit inocente, în adevăr. De aceea, în ciuda sfaturilor apropiatilor, el răspundea - în presă, în Cameră (când era deputat) - fiecărui atac, fiecărei calomnii.

Chiar și comentatorii cei mai favorabili găseau că “un om ca el n-ar fi trebuit să se preteze...”

Dar ce înseamnă : “un om ca el” ? Oare cel avînd capacitățile intelectuale ale lui Stere să fie scutit de a repeta, de a repeta, de a reafirma un adevăr - să admitem : în câteva împrejurări : adevărul lui ? A spune adevărul de două, de douăzeci, de douăzeci de mii de ori, dacă este necesar (și este !) constituie o... pretare, o pretațiune ?

A te preta - înseamnă a accepta dialogul, chiar viciat ; a te preta înseamnă a fi consecvent cu principiul : omul public trebuie să răspundă public interpelărilor. Până în 1930 (adică până la vârsta de 65 ani) Stere fusese un om public politic ; după acea dată a devenit scriitor om public.

A nu te preta să înseamne : a nu lua în seamă pișcăturile de purice, lătrăturile câteilor de după garduri?; a nu răspunde chiar la toate provocările ?;

A nu răspunde (tuturor) provocărilor : dar asta înseamnă că-l disprețuiești pe provocator cu tot cu provocarea lui, considerîndu-l nedemn (sau : neconsiderîndu-l demn) de un răspuns !;

Asta ar fi însemnat, pentru Stere, să accepte adevărul acuzației, îndrep-tățirea calomniei. Și tot aici : a nu răspunde (a nu te preta...) ar fi dovedit nesiguranța atacatului în justificare replicii (să fie el agresat pe nedrept ?), ba chiar frica de a angaja un “dialog” din care va ieși rău, în cursul căruia vor fi formulate alte acuzații (și tot “parțial adevărate”).

“Câinii latră, caravana trece” va fi fost și pentru Stere o înțelepciune lipsită de adevăr. Omul nu e caravană, câinii nu latră doar, ci rostesc cuvinte, iar cuvintele poartă sensuri : cele strâmbe, nedrepte, rănesc adânc sufletul, nu se mărginesc doar la agresarea timpanelor prin emisiuni sonore.

Foarte bine făcea Stere când “se preta”! , când lua în seamă atacurile unor perfect obscuri ca Lascăr Antoniu sau A. D. Holban : știa el că nimeni altul nu se va osteni să-l spele de noroiul cu care fusese împroșcat.

Bine făcea - oricum : nu făcea rău - chiar atunci când, rănit în adâncul sufletului de acuzațiile de a fi un escroc, un avocat necinstit,

publica o “spovedanie” (altă influență - benefică - rusească), scoțind la vedere acele intimități care, de regulă sunt tăcute (viața de fiecare zi, chiria, numărul copiilor, veniturile, cheltuielile, etc.).

Să nu te pretezi...Desigur, acest precept l-a călăuzit pe N. Manolescu, atacat de tine, după ‘89. Nerăspunzându-ți, îți dădea un răspuns implicit, anume că el nu este de nasul tău, el nu se coboară până la tine - iar cititorii din România, și ei modelați de literatura de stat (și de partid), puneau semnul egalității între tine, agresorul de acum, și Eugen Barbu, Ungheanu, Dragoș, A.D. Munteanu, care “înainte” îl puteau agresa pe Manolescu, fără ca acesta să aibă permisiunea (de la partid) să deie replica...

Concluzie : cine îl atacă pe N. Manolescu acela atacă adevărata cultură română !

Iar cine o atacă pe Monica Lovinescu...

4

Când ți-e greu - la Belleville.

Aveau dreptate Florin Ardelean și Traian Ștef, în *Vatra*, când scriau că unul din motivele pentru care **Jurnalul** tău a provocat un astfel de scandal a fost publicarea lui de o editură care i-a asigurat o distribuție normală - spre deosebire de toate celelalte cărți publicate în edituri modeste, de provincie, avînd o răspîndire confidențială.

Când ți-e greu, la Belleville.

Jurnalul a fost primit cu asemenea răgete de cei lezați, dar și de asociați, încât ai fi putut crede că se întîmpla o întîmplare ce nu se mai întîmplase pe acest pămînt !; că nimeni până în acel moment nu-și publicase jurnalul contemporan (nici Țepeneag, nici Zăciu, nici Ciocârlie, nici Blandiana, nici Gogea, nici L.I. Stoiciu); și că inadmisibilul, inacceptabilul, venea din brutalitatea atacurilor la persoană, din directetea spunerii “unor lucruri care nu se spun...” (care ? iată, de pildă, tu n-ai scris, nici măcar sub inițiale, cu care femeie anume te-ai mai culcat - ca unul dintre ultragiați).

Cât despre “dărîmarea clasicilor în viață” : Breban, Ivăsiuc, Preda, Petru Dumitriu, Manolescu... Indignații, ultragiații au uitat oportun, fulgerător, că în această operațiune te precedaseră - cu câtă strălucire ! - Virgil Ierunca și Monica Lovinescu, “înjurîndu-i” pe Sadoveanu, pe Arghezi, pe Călinescu, pe Vianu, pe Ralea...

Această latură era doar una. O alta fiind cea pomenită mai sus : publicitatea, răspândirea, deci, în sfârșit, ajungerea sub ochii destul de multilor cititori.

Asta s-a întâmplat în februarie-iunie 1997 ; 8 (opt) ani de la, dacă nu Marea Revoluție din Decembrie, atunci sigur : de la Așteptata Deschidere. Trecuseră 7 (șapte) ani plini, în care, în pofida piedicilor dinspre colegi, chiar prieteni, publicaseși, în românește, în România - și cu **Jurnal-ul** - 21 volume (dacă îl considerăm unu singur).

Chiar în primul an : 1990, prietenul tău Liiceanu ți-a editat la Humanitas două : **Gherla** și **Culoarea curcubeului**.

Prima a... mers : era pe linia acceptată chiar și de “partidul nostru”, aceea că, pe timpul lui Gheorghiu-Dej, se comiseseră “anumite abuzuri” (însă care, pe-al Iliescului, n-or să se mai repete !!).

Cu a doua, **Culoarea curcubeului** intrai, nu în alt timp, ci în altă categorie. Bine-bine : “făcusem Revoluția” (cu majusculă, desigur), “ne vărsasem sângele” - pentru ? Ce întrebare !- pentru a doborî comunismul ! Iar acum, că “odioasa dictatură” fusese pusă la pământ, că Brucan ne indicase : «Porniți înainte, la demascare, tovarăși !» - ai fost și tu inclus în campania oficială, cu cărți “încadrate”; “pe linie” : **Gherla, Ostinato, În cerc, Patimile după Pitești**. Astea și încă altele de-ale tale erau utile fazei neo-comuniste, fiindcă dezvăluiau puternic ororilor “fostului regim”. Și atât. Sau, mai corect: doar atât.

Culoarea curcubeului însă... E drept, această mărturie despre anul 1977 lovea în “fostul regim” - însă nu doar în el ; nu dădea numai în activiștii și în securiștii cunoscuți de toată lumea (de la Europa liberă), ci îi pișca, punându-i într-o lumină..., mai degrabă într-o umbră, pe mulți dintre buni : Ivasiuc, Breban, Preda, Gafița, Crohmălniceanu, Ivașcu... Însă chiar și atunci când nu dădeai nume, vorbeai despre scriitorii importanți ai României ca despre niște persoane fricoase, lașe, demne cu sfert de normă... Or ce rost avea, acum, după Revoluție, să scormonim trecutul, să aruncăm un asemenea blam asupra întregii bresle ? Adevărat : scriitorimea nu s-a solidarizat cu tine, în ‘77, pentru că tu, fie vorba între noi, nu erai scriitor, n-aveai talent, doar ceva gust de scandal, pe scurt : nu erai reprezentativ pentru obștea noastră culturală. Apoi umblau zvonuri - de unde să știm noi că erau doar zvonuri - că ești agent al ungurilor, om al rușilor, că aperi interesele ovreilor (cei care-ți creaseră faima de mare disident, ba îți scriseseră și cărțile !, cu mâna lor !- în timp ce tu fumai numai țigări americane și beai numai whisky scoțian și te dădeai numai cu parfum

franzuzesc), cum să nu credem, când în joc se afla supraviețuirea culturii române ?

E-he, ce bun, ce folositor erai când jucai rolul ciomagului cu care iubiții tăi colegi, scriitorii valorști - nu ca tine - își loveau dușmanii (în gând, firește) ; ce util erai cauzei culturii române (curate !) când îi... bastonai-cu frânghii ude, vorba intelectualului Gogu Rădulescu, pe activiștii de partid bugetari precum și pe extrabugetarii dintre scriitori - în numele și mai ales folosul scriitorimii breslice pozitive ! Cum ne mai ungeau la inimă atacurile tale directe la adresa lui Dodu-Bălan, Brad, Ghișe, Nicolescu, Popescu Dumnezeu ! Dar scrisorile tale adresate lui Ceaușescu !

Acum însă ai început să lovești și în cei buni...

Adevărat : Gabriel Liiceanu, Andrei Pleșu găsiseră **Le Tremblement des hommes** interesant ; chiar bun, atunci când, “înainte de 89” te vizitaseră la Paris, venind de la Heidelberg, unde tocmai consumau o bursă. “După Revoluție” Pleșu devenise ministru al Culturii, Liiceanu director al editurii Humanitas - desigur, în virtutea vârtejului-revoluției (la care Liiceanu, se știe: după ce-și riscase viața prin solemne și hotărâte declarații de solidarizare ba cu Dinescu ba chiar cu Doina Cornea - iar mai înainte, cu Tudoran și cu Botez - participase cu drag la insurecție, cu arma-n mână, ba dăduse și nește sânge - nu se ascunsese sub pat cum spun gurile rele).

Dar bine-nțeleș c-a fost o glumă - proastă ! Ca mulți alți pânditori, profitori, fripturezi, “înainte” Liiceanu, nu crâcnise în front nici măcar în gând. Se trezise peste noapte (dar ce noapte, cea din 22 spre 23 decembrie 89 !), gata-liberat. Și-a spus că, din moment ce se liberează, el este un liberator, nu ? Dintr-un conformism structural, ba chiar din diversionism (ce-o fi **Jurnalul de la Păltiniș** dacă nu teza și a lui Manolescu : “la noi s-a publicat cam tot ce era de valoare” ?), s-a autouns mare opozant al regimului defunct, ba chiar moralnic sfătuitor - drept care, fără nici o rușine, a compus Apelul către lichele. La vreo doi-trei ani (după '89) a descoperit monarhia și pe loc (!) a explicat maselor largi amnezice pentru de ce este el monarhist...

Ca ucenic al lui Noica, și lui îi convenea să creadă că este arhi-suficient să exiști/ca să și rezști) ; cărturar fiind, interpreta la perfecție Aria Amneziei - sperînd că, în virtutea “solidarității intelectuale”, n-ai să-l trădezi, aducîndu-ți și aducînd altora aminte de slăbiciunile omeneshi ale lui.

Așa se va fi explicînd imprudența lui Liiceanu de a scoate, la

Humanitas și **Culorile curcubeului**. Nu știi, n-ai de unde cunoaște momentul exact al începerii vânzării cărții în librării. Însă după cum au evoluat lucrurile, poți deduce :

Volumul a apărut la sfârșitul lunii mai, începutul lui iunie (1990). “Evenimentul” a fost cu totul umbrit de mineriada primă - 13-15 iunie - care l-a speriat pe Liiceanu, însă, cu protecția lui Pleșu (cel solidar cu guvernul Roman, de sub președinția lui Iliescu), s-a refugiat la Paris.

Firește, atunci erai cu toții traumatizați de barbaria, de bestialitatea omenului român - căruia i se dăduse voie de la primăria Cotroceniului să fie cum știe el, din moși-strămoși, să fie : mânia de bătă ; curat mioritic. Deci nu s-a discutat fleacul : apariția cărții tale. Ai notat în **Jurnal** : ți-a parvenit un exemplar din **Gherla** și un altul din **Culorile curcubeului** în 18 iulie ('90). În 11 august Liiceanu s-a întors la București. Te-ai dus la aeroportul Orly ca să-i înmânezi dactilogramele volumelor de el comandate: **Scrisori-deschise** și **Articole**.

Așadar, după 11 august '90 - și după primele cronici : Cristian Moraru, Florin Manolescu, Tia Șerbănescu (în toamnă au apărut cele semnate de Al. Ștefănescu, N. Oprea, Ovidiu Pecican, Traian Ștef, Florin Ardelean, Al. Dobrescu) - s-a produs... trezirea : directorul editurii Humanitas, ocupat fiind cu o mie de treburi, nu recitise **Culorile curcubeului**, “după-revoluție” ; atunci când multe adevăruri-bune dinainte deveniseră adevăruri-neadevărate, ba chiar calomnii - la adresa breslei, a rezistenței prin cultură - deci a nației. Cu certitudine că breslașii ciupiți în carte i s-au plâns :

«Cum de-ai publicat așa ceva ? Dar n-ai văzut cum ne porcăiește pe toți, mai ales pe cei buni, care-am făcut literatură curată și am rezistat vitejește prin cultură ?».

După ce ți s-a confirmat din mai multe surse că Humanitas a chiar retras de pe piață volumul abia lansat, după ce Liiceanu a negat pentru a nu știu câta oară că el ar fi amestecat în una ca asta («Dacă s-ar fi întâmplat așa ceva, te-aș fi anunțat, nu ?»), ai avansat o ipoteză : “factorii interzicători ai cărții” nu puteau fi decât vechii comuniști, acum aflați în posturi și mai importante (cu Iliescu în frunte, arătat în carte ca participant - dimpreună cu Marțian - la campania de exmatriculare a studenților ne-arestați în 1956). Îl bănuiai - pe drept - și pe prim-ministrul-secund : pe Gelu Sturdza-Voican, ampotrofagul Clytorindicoid.

Atunci (în 1992-93) erai și tu rob al gândirii de lemn - inverse : gândeai că răii (cei ce rețrăseseră cartea de pe piață) nu puteau fi decât

bolșevicii : ei nu suportau să nu mai cenzureze, să nu mai interzică...

Or fi fost și ei - din păcate nu doar ei. Breslașii calomniați se supăraseră pe Liiceanu (adevărat : în primul rând pe tine, însă nu tu îți publicaseși propria carte...). Iar Liiceanu, speriat de amploarea gafei sale (nu citise originalul românesc al **Culorii curcubeului**, ca să poată să anticipeze pagubele pricinuite de o astfel de... delațiune - și să nu o publice), a retras pe dată cartea din librării, a depozitat-o, iar peste doi ani a trimis-o la topit. Firește, fără să-l informeze pe autor de soarta cărții sale, ba respingînd orice bănuială că el ar fi la originea "măsurii", ca jignitoare ; chiar injurioasă la adresa lui, ditamai cel-mai-tânăr-filosof-român, proaspăt monarhist, unde mai pui : părinte al Apelului către lichele (încă nu-l inventase pe arheul cu pricina, pruteanul Georgel Zacuscă).

Nu-i mai rămânea decât să găsească pretextul pentru a înceta relațiile cu un asemenea încurcă-lume ca tine : în 1991, după ce ți-a publicat **Soldatul câinelui**, te-a anunțat că... nu are hârtie pentru **Scrisori-deschise** ; nici pentru **Articole**...

Ce simplu ! Ce ușor i se închide gura unui scriitor : nepublicîndu-i cărțile ! Și dînd cuvînt de ordine că acela este, nu doar un impostor, ci și un delator ! Fiindcă, uite : l-a delaționat pe foarte importantul neturnător Sașa Ivăsiuc ! Și pe prea-frumoasa Geta Dimisianu ! Și pe fără-seamănuș-onest Aurel Covaci ! Până și pe filosoful cel mai tânăr, Liiceanu !

Cînd ți-e greu.

Cînd ți-e greu, te destinzi, interpelîndu-te prin gura cîte unui breslaș interior :

«Una știi, una zici, o ții mereu-mereu cu chestia-aia a ta : că ți-a topit o carte, că nu te-a avertizat, că n-a recunoscut după aceea, ba chiar a pretins că-l calomniezi și i-a pus pe Adameșteanca, pe Pruteanu, pe Monica Lovinescu să te scoată de mincinos - bine, e cam adevărat ; ți-a cam topit cartea-aia, a cam uitat să-ți spună, s-a luat cu alte treburile... Dar nu putem fi nițel obiectivi ? Să vedem și ce-a făcut pozitiv băiatul ăsta ? Păi, ca editor a scos mii de cărți, auzi tu ? Mii și mii - și tu...te plîngi că o singură carte de-a ta...»

Iar tu - în locul tău :

«De acord : a scos mii de cărți, a topit una singură : a mea - începînd de la a cîta aș fi avut dreptul să mă supăr ?»

«Zău că ești egoist ! Păi știi ce bolnav de ficat e, săracul de el ? Eu îl cunosc bine de tot pe cumnatul verișoarei doctorului de-l îngri-

jește - și tu... În plus, l-a mușcat un câine - mai să turbeze !...»

«Nu pe Liiceanu l-a mușcat câinele, ci pe Manolescu ; și nu era câine, ci mătă ; și nu animalul l-a mușcat pe om, ci filosoful veșnic june și inventator al epitropiei la român l-a mușcat pe bietul motan mioritic...»

«Lasă, domnule, p-asta am auzit-o de la Radio Erevan !»

«Ba pardon ! De la Europa liberă ! Însă nu la radio, ci la telefon, de la Monica Lovinescu...»

«Zău că ești... Păi au dreptate toți ai noștri când spun ei că nu se poate înțelege ca lumea, lumea cu tine... Și are dreptate Doamna Lovinescu atunci când spune dânsa așa de frumos că-i pare rău că te-a cunoscut - păi, nu ?»

«Păi, ce ?», faci tu - ce să faci...

«Păi, asta-i : că nu ții seama de situație... Că trebuie să mai ținem seama și de situații !»

Când ți-e greu, te întrebi :

«De ce vor fi sărit ca mușcați de șarpe scriitornicii la apariția **Jurnal**-ului, doar știau la ce se pot aștepta, după **Culoarea curcubeului**, după **Amnezia la români**, după **Scrisori întredeschise**, după articolele publicate....»

Iar răspunsul - cunoscut, dealtfel - nu se lasă așteptat :

«De ce ! Fiindcă **Jurnal**-ul - publicat în 1997, adică după șapte ani și ceva de libertate (de a publica) a fost editat normal, dar mai ales: normal distribuit»;

Pe de altă parte : constatînd ei, că, după '89 nu sunt trași la răspundere, nici măcar nu li se arată obrazul ca tovalul - pentru ce nu făcuseră înainte- își spusese că, gata, toată lumea a uitat ce-a fost atunci, deci acum toată lumea se poate pupa-n... Piața 'Ndependenti - potrivit rețetei lui Pleșu - iar ei, culturalnicii pot s-o ia de la capătul rîndului cu a lor cultură curată...

Și dai tu buzna, cu **Jurnal**-ul tău, să le strici viața...

Asta așa e !, ar zice Moromete :

Așadar : **Culoarea curcubeului**, ediția de la Humanitas, a fost retrasă din vânzare ; a doua ediție, adevărata, cea scoasă de Florin Ardelean la Familia Oradea a fost refuzată de rețelele de distribuție constituite, băieții au cărat-o cu sacoșele spre librăriile din vecinătate ;

Nici **Amnezia la români** (cele două broșurele masacrate de Viorica Oancea și de Ioana Pârvulescu) n-a(u) cunoscut o difuzare normală. Ce normală-difuzare, dacă în urmă cu un an un jurnalist intrat

în biroul directoarei Literei, a observat, pe lângă pereți, vrafuri și din **Amnezia...I și II** - multe, acoperite de praf. A dat să ia - ca jurnalist ! - câte un exemplar din cele azvârlite pe lângă pereți ; Viorica Oancea s-a opus cu hotărâre :

«Nu se dau ! Sunt cu inventar !!» - și i le-a zmulș din mână.

Iar **Scrisori întredeschise** (tot la Familia, volum îngrijit de Laszlo Alexandru) a cunoscut aceeași soartă ca și **Culoarea curcubeului** orădeană.

Apoi : dacă despre **Culoarea curcubeului** s-a scris, în cursul anului 1990 (“recomandările” pornite de la Centrul Cultural Humanitas acopereau doar editurile și rețelele de distribuție, nu - încă!, dar nu aveau să întârzie - și redacțiile periodice) despre **Amnezia...** (totuși : două volume !) : nimic; iar despre **Scrisori întredeschise...** Doar Pruteanu, în *Dilema* - unde altundeva ? - după obicei, falsificând alegru citate, abuzînd de neinformarea cititorilor, explicîndu-le că întreg volumul este o neîntreruptă înjurătură...

Și iată că Nemira - adică Dan Petrescu - îndrăznește să nesocotească directivele Centrului Cultural Humanitas : cartea este scoasă ca orice carte și, ca orice altă apariție mai acătării, este lansată...

Să-ți fi făcut Nemira o mare favoare ?

În 1997, după ce, din vara lui 90, fuseseși îngropat “în cea mai strictă intimitate” - da.

Ce-ai ajuns - ca bellevillian ce ești : să te socotești fericit că nu mai ești nefericit !; că una dintre cărțile tale a cunoscut o soartă normală...

Ei, da :

Când ți-e greu, la Belleville...

5

În Belleville - spre deosebirea de alte părți ; de toate celelalte părți - mori singur.

Așa crezi. Buricul pământul fiind Belleville, este normal ca aici lucrurile să se petreacă mai esențializat, mai concentrat decât pe alte meleaguri. N-o fi foarte adevărat, dar nici din cale-afară de neadevărat. Atât că, tu fiind cel care privești, ascuți, adulmecă - și scrii - ai o “viziune parțială”.

Se spune : “De născut te naști în doi, de iubit în pereche, de procreat în cuplu - de murit mori singur”.

De asta va fi răcnind noul născut : simte că a a fost alungat de la căldură și de la bine, că a rămas singur, afară - pe-o vreme ca asta... Motiv pentru care pe cei mai mulți îi cuprinde spaima (morții) : îi terifică perspectiva rămânerii de unul singur, față-n față cu Monstrul : Moartea.

Nu te înfricoșează peste măsură. Ba, s-ar spune : deloc.

De ce : Ești tu curajos peste poate ?

Da de unde ! În fața morții nici curajul nici frica nu “fac” greutatea ; nu boxează la aceeași categorie ;

Îți spui că ți-ai făcut datoria pe pământ, așa că poți pleca liniștit?

Nici vorbă ! - și nici un om nu și-a făcut până la capăt datoria, pe pământ, până și Isus a plecat nemulțumit că nu-și terminase treaba.

Nu, nu, nu.

Lipsa fricii dinaintea ei nu înseamnă curaj ; cât despre datorie... Nu te-ai simțit dator față de alții (nici față de părinți, de nevastă, de copil), nu ai încheiat niciun contract de durată. Ai încercat, egoist, să-ți (a)menajezi un așternut pentru noapte, în care să dormi, ne-bântuit de culpe, ne-hăituit de regrete.

Și iară : somnul liniștit nu înseamnă că în timpul treziei nu păcătuiseși - față de tine, dar mai ales față de alții.

Ba da, ba da.

Mai întâi prin egoism. Un egoism feroce, de neînfrânat : tot ce făceai făceai numai pentru tine, nu țineai seama de nevoile, de interesele altora, ale celor de alături ; tu, numai tu, mereu și mereu tu. Și măcar de te-ar încerca un cât de mărunț sentiment de vinovăție... Ciudat fiind că înțelegeai : nu fusese bine, nici frumos - nu atât ce ai făcut, cât cum.

Să fii boxeur...

Nu e bine spus, niciodată nu ai dorit să fii tu boxeurul acela ; ci să te afli printre boxeuri, ca unul care îi înțelege, chiar dacă demult nu mai luptă.

“Accidentul” de la Școala Normală, când tu, elev în clasa a doua - aveai 12 ani - ai boxat “în demonstrație” cu dom’ elevul Nicula, de 18 ani, iar acela, din greșală, ți-a scăpat un croșeu de stânga ce ți-a mutat literalmente falca... Aceea a lăsat o amintire mai degrabă amuzantă. Te lecuise de box - și nu era chiar rău, pentru că iată, ai devenit un bunicel fotbalist, un bunișor alergător de semifond, un acceptabil

gimnast...

Boxul însă a rămas ; nu neapărat ca nostalgie - ci ca ideal general. Boxul, cel mai primitiv, mai brutal, “nobilul sport” în derâdere numit ? Boxul, pentru care se selectează brute și, practicat, fabrică brute ? - doar l-ai văzut de aproape pe Stumpf...

Da, așa este, totul este adevărat - dar nu e spus întregul adevăr :

Dacă tauromachia a devenit sport, după ce fusese - câtă vreme ? - luptă între omul-vânător și taurul (bizonul) vânat, boxul perpetuează lupta dintre doi oameni - se înțelege : bărbați. Luptă pentru orice : pentru o bucată de carne, pentru o peșteră, pentru o femeie - pentru onoare... Își va fi câștigat - mai corect : își va fi pierdut caracterul utilitar, motivant, abia atunci când bărbații, sclavi, au fost puși să lupte întru desfătarea ne-sclavilor.

Strămoșii noștri din ramura decebalină nu aveau o deosebită înclinare către lupta cu pumnii. Fiind ciobani din bunic în strănepot, ei preferau dialogul cu bâtele (de aici a scos un inginer teoria : samurarii se trag din Carpați, au fost duși încolo de Harap Alb) și cu mâinile goale, la trântă ; Slavii, persoane de format mare, în libertate se dădeau în vânt după lupta fără lovituri - ajunși s(c)lavi ai Romei (după ce sătenizaseră Grecia), au dat numele lor întrecerii : “lupte greco-romane”... Germanicii, mai ales Anglo-saxonii, au oficializat în cele din urmă lupta preferată a lor, cea cu pumnii (fiindcă aveau braț lung și cap rezistent la grelele lovituri ale soartei) : box-ul englez; ceva mai târziu galoromanii, veri cu insularii, prin franci, avînd ei brațele neîndestulătoare, cum ar zice un basarabean, se slujeau și de picioare, altoind la cotoanoage - așa a ieșit savata : box-ul francez...

De când ringul a fost înălțat, pentru ca boxeurii să poată fi văzuți de spectatorii legali (înainte, prin magazii, prin poene, prin depozite se aflau la... același nivel), boxul a devenit prilejul celor mai murdare aranjamente, trucaje, în care beneficiarii au fost totdeauna managerii. Însă în ciuda puterii discreționare a unui arbitru necinstit - care-ți poate “mânca” un match, ca și viața - boxul rămâne cea mai pură (ei da, nu e greșală : pură) întrecere de luptă.

Fiindcă există loviturile ; fiindcă există sângele - fiindcă pe ring, ori la trei ceasuri după coborîre, la spital : ai întâlnire cu moartea.

Sunt destui spectatori care simt, încasează ei loviturile primite de favorit. Însă există spectatori care nu le simt : ei țin cu celălalt. Sângele însă e văzut de toți. Iar moartea...Nu există spectator să se bucure de moartea... ne-favoritului.

Boxul, așa cum se desfășoară pe ring, nu și în sală, este oglinda omenirii : doi sclavi, doi gladiatori, se bat între ei, se între-lovesc, se între-rănesc, se între-ucid. De când a devenit show, în box combatanții trebuie să se și urască - cei mai mulți chiar izbutesc să dorească moartea adversarului (prin pumnul său). Astfel ne-am întors la începuturi, când doi bărbați se luptau pentru ceva concret și vital : hrană, adăpost, femeie.

...Și ar fi atât de simplu, pentru fiecare din cei doi sclavi gladiatori : doar unul dintre ei să-i scape un pumn arbitrului (ca în filmele comice americane, sau ca în simulacrele numite catch). Sau și mai bine (în general, fiindcă în special nu ar fi deloc, dar deloc) : într-o pauză, când se apropie de colțul tău managerul, cel ce-ți sugerează sângele și-ți soarbe creierii gata trecuți prin malaxorul pumnilor partenerului, să-i arzi o singură directă (de dreapta, de stânga, la alegere).

Ei, da...Apoi, vorba românului :

«Și ce mai mănânci tu, dacă-l bați pe stăpân ?»

Înțelept fiind să-ți păstrezi demnitatea. La care fiecare sclav are dreptul - un drept sfânt, inalienabil, îl cunoșteau primii stăpâni de sclavi : vita și sclavul trebuie să aibă de mâncare - altfel nu pot lucra.

Oricum, toți murim - într-un moment sau altul, vorba înțeleptului.

Și cum fiecare moare pe contul lui...

Te gândești că într-o altă viață trebuie să fi fost portughez. Ca și aceia tu ai nostalgia viitorului - îți zici :

«E-he...Când o să fiu eu tânăr și boxeur...»

6

În ce împrejurări omul (aici intră și femeia) nu spune adevărul ?

În multe, domnule. Ai crede că niciodată, de prima oară - din primul foc.

Așa s-a învățat singur, ciocnindu-se de realități, așa a fost învățat de părinți, de prieteni, de binevoitori : să nu spună adevărul - decât constrâns ; decât dacă se îngroașă treaba ; decât atunci când n-are-ncontro. Ai crede că toată lumea românească de acum poartă în spate experiența arestării și mai ales a anchetei, unde existau cel puțin trei adevăruri : al clasei 'ncitoare - reprezentat prin ciomagul securistului anchetator ; adevărul-adevărat (care nu trebuie cu nici un chip dezvăluit) și

adevărul de la ancheta : un hibrid, un compromis, rezultat al tratative-
lor : mai lasă, jupâne, mai dă stăpâne - în care stăpânul nu dă de la el
nimic, în schimb, dă puternic, dă cu sete, dă conștient, dă vigilent și
devotat (desigur, clasei cu pricina), cu ciomagul.

O spui de prin 1980, de când scriai cartea despre Pitești : în cei
trei ani de reeducare (1949-52) Securitatea n-a obținut omul-nou, ree-
ducatul (ci doar un număr de morți, de mutați pentru o vreme, și mar-
tirizați), dar a obținut o nație de piteștizați prin uzură, prin lipsuri mate-
riale, prin disperare (că Americanii nu mai vin).

O parte din rezultatul Piteștiului pretutindena : percepția (și
folosirea) adevărului.

S-a ajuns până acolo (ai observat-o, ai răs-verificat-o cu oameni
de bună calitate - și mai ales tineri), ca tu să pui o întrebare nevinovată
: «Când ați venit la Paris ?» ori una cvasiindiferentă : «Călătoriți pen-
tru prima oară în Occident ? Cum vi se pare ?», pentru ca să-l simți pe
celălalt tresărind și îmbrăcînd mental tunică de zale a protecției de
sine a : paza bună trece primejdia rea ; a : frica păzește pepenii.

Din comunitatea românească nu au fost membri mai hăituiți, mai
înfricoșați, mai băgați în boale, mai terorizați decât refugiații din
Basarabia și din Bucovina de Nord. Din această pricină toate mijloa-
cele la îndemîna bietului om sub vremea erau bune - printre care,
firește : ne-spunerea adevărului (spunerea neadevărului). Potrivit
“legislației” rusești toți cei născuți pe terito-riile devenite, mai târziu,
sovietice, erau considerați cetățeni sovietici, drept care trebuiau repa-
trizați. Față cu acest monstruos abuz, oamenii cinstiți rosteau,
confectionau probe false, oamenii drepti făceau acte false - să nu bene-
ficieze de Repatrierea în Siberia, cum spuneai tu, ca să și rimeze.

Și tu ai avut acte în care locul nașterii era un sat (Tisău) dintr-un
județ (Buzău) cu care nu aveai nimic a face, însă reprezenta cârligul
ce ținea, menținea întreaga familie în ce mai rămăsese din România.

Însă atunci (1944-1949) nici părinții, nici, după ei, tu nu aveai
două adevăruri. Ci un adevăr și o minciună necesară. Când vreun
coleg, prieten, profesor apropiat te întreba : «De unde ești ?» sau :
«Unde te-ai născut ?», răspundeai ca un rabin (de pe atunci !) :

«Pentru ei, din Tisău-Buzău - pentru tine (dumneavoastră) : din
Mana-Orhei».

Nici măcar față de un profesor răuvoitor ca Ghiță Pop de franceză
și diriginte la Gheorghe Lazăr din Sibiu, nu ascundeai adevărul. Pop
nu era securist, ci legionar trecut la comuniști sub pulpana lui Groza

(ca mulți sibieni și blăjeni și dintre cei mai marcanti și mai fețe bisericesti, înalte), dar intra în categoria *ei*-lor. De multe, de prea multe ori te obliga să te ridici în picioare și te judeca, în fața clasei : că de ce-ai fugit tu din Patria Strugurilor și-a Pâinii - mă !? Că ce nu ți-a plăcut ție din socialismul (n-ar fi zis : comunismul, pentru nimic în lume !) sovietic, de-ai fugit din RSS Moldovenească - mă !?

«N-am fugit. Am venit cu trenul...», răspundeai - iar în câteva rânduri: «Îmi place la dumneavoastră, în Ardeal. E frumos. Și civilizat : se mătură ulițele...»

De fiecare dată când ajungeai la acest argument, ciufutul Ghiță Pop zâmbea. Apoi râdea de-a binelea. Zicea :

«Cum să nu se măture ?»

Cu asta se încheia “procesul” din acea săptămână.

După moartea lui Stalin ai tăi și cu tine v-ați dezbrăcat de neadevărul necesar, tu ai revenit, în acte, la Mana-Orhei. Alți basarabeni însă... Ca Valeriu Cristea ; el continuă să pretindă că s-a născut, în 1936 (?) la Arad... O fi uitat omul care era adevărul - și la ce i-ar fi slujit ținerea de minte ?

Acelea erau timpuri eroice ; atunci lucrurile se împărțeau în albe, în negre, oamenii erau buni și răi - nu existau nuanțe.

Ei, da, a fost nevoie de timp, ca să se obțină omul-nou. Reeducarea s-a oprit în 1952, însă abia după 1964, când s-au golit închisorile s-a obținut reeducatul ; mutatul. Și nu pentru că o bună parte din vechii deținuți, obosiți de pușcărie, dezamăgiți de ne-venirea Americanilor, cedaseră în “reducarea dulce” din anii 60. Ci pentru că pe oameni îi ținuse în viață conștiința că ei se opun, că ei sunt împotriva ocupanților sovietici și a slugilor lor, locale ; că ei sunt ținuți în pușcărie pentru că luptaseră pentru libertatea țării lor, pentru demnitatea conaționalilor.

Or iată că în 64 nu s-au liberat ei, prin ei înșiși; nici liberați de frații lor de afară nu au fost. Ci amnistiați; iertați de restul condamnării :

«Nu mai reprezentați un pericol pentru noi - puteți ieși...», li s-a spus.

Oricât de mare era (și era) bucuria liberării, nu se poate să nu se fi depus, în adânc, cuvintele lor : «Nu mai reprezentați un pericol pentru noi». Ceea ce echivala cu : «Sunteți terminați, ați ajuns niște ruine, ia uitați-vă într-o oglindă...»

Iar asta nu se poate suporta : să afli că cei doi, doisprezece, două-

zeci de ani petrecuți în închisoare n-au slujit la nimic ; că tu și cu ai tăi n-ați făcut, n-ați reprezentat ceea ce credeți voi : rezistența națională - împotriva rușilor; rezistența democrației - împotriva totalitarismului comunist. Că tot ei - străinii, nelegitimii, răii - au câștigat partida. Că ei (și nu tu, nu ai tăi) au avut câștig de cauză, fiindcă cine deține puterea, acela deține și adevărul - doar a spus-o de mult gânditorul Titus Popovici...

În copilăria, în adolescența, în tinerețea ta, deși încercările la care erai supus (nu doar tu) erau violente, putând duce la pierderea libertății, a vieții - adevărul și neadevărul erau noțiuni și realități distincte, opuse, nu se confundau până la nerecunoaștere. Când spuneai o minciună, știai că spui o minciună ; mai știai de ce spui minciuna aceea : ca să-ți (ori s-o, pe a altuia) salvezi viața.

Modificările au început, cu certitudine, după 1964, când au fost eliberați toți deținuții, deci au fost abandonați singuri, față cu monstrul numit realitate-reală ; când s-a dovedit că sacrificiul fusese inutil (după douăzeci de ani, tot bestiile de comuniști erau la putere) ; când ajunși acasă, n-au mai găsit acasă: familia distrusă, nevasta divorțată de Securitate, remăritată de miliție, copiii reproșând tatei că le stricase viața, fiindcă le stricase dosarul. Cât despre faptele eroilor ? Nici măcar nu erau primite cu înălțări din umeri, a: «Ei și ?», ci de-a dreptul considerate (de soție, de copii, de frați, de părinți) : prostie, inconștiență, crimă...

S-au accelerat după plecarea ta din România : primele simptome de “mutare” au fost observabile în jurului anului 1984 (Orwell să fi și menit, nu doar profetit ?). Cam de pe atunci ai început a avea senzația stranie, neplăcută (de aceea ai alungat-o, o vreme) că prietenilor, cunoscuților din România - fie veniți și ei în exil, fie doar într-o călătorie - li se întâmplase ceva. La cap. Nu mai gândeau cum știai tu că gândiseră în urmă cu cinci, cu șapte ani... Ci altfel. Deveniseră atât de bănuitori, încât ajunseseră să se suspecteze pe ei înșiși ; nu mai aveau încredere nici în ei, darmite în alții, fie aceia apropiați : părinte, soț, copil.

Și, straniu : deveniseră bănuitori, nu de frică - sau nu ca urmare a experienței directe - ci... așa, pentru că astfel era viața : cum îți așterni, așa dormi, paza bună trece primejdia rea, fă-te frate cu dracul până treci puntea, vorba e de argint, tăcerea de aur... - și așa mai departe și așa mai departe, Românii cu mic cu mare, indiferent de sex, mărșăluiesc în zig-zag, bat pas de defilare șerpuind printre tufișuri, ies

cu pieptul dezgolit, ascunzându-se, ca să nu fie văzuți de alții, mai ales atunci când aceia nici nu se sinchiesc de... alții, ci de propriul camuflaj.

7

«Tu n-ai iubire !», îți strigase, la despărțire, “artista”.

«Nu, n-am», încuviințaseși, grăbit.

Vă știati de multă vreme, din 1955 : pe când tu erai în anul II la Filologie. Institutul de Teatru făcuse curățenia anuală, recomandând studenților declarați necorespunzători trecerea la alte facultăți - «De ce nu la Filologie - pentru fete ?» O asemenea frumuseță eșuase în anul vostru ; fiind singura, i se spunea, fără fantezie : artista. Atunci - înainte de 1956 - nu schimbaseși cu ea mai mult de douăzeci de cuvinte - și numai în pauze, la fumat. Nici de-ai fi dorit : ea umbla cu bărbați de peste treizeci de ani, bine îmbrăcați, bine încălțați, bine-ncravatați, care o așteptau în hol, după cursuri. Aflaseși că fusese măritată cu un coleg de liceu ; apoi cu un doctor din Cluj, se despărțise și de acela, ca să poată face teatru, la București, iar doctorul, lipsit de umor, se spânzurase...Umbla un zvon, la Cilibia, unde făcuseși armata : artista tocmai se logodise cu un conferențiar de literatură veche, vechi și el, în pragul pensiei, probabil de aceea până la arestarea din noiembrie 56, n-o mai văzuseși pe la Universitate.

Reintraseși la Filologie după 11 ani, când, într-o stație de tramvai o cuconiță se năpustise la tine, te îmbrățișase, te pupase zgomotos pe obraji...

«Nu mă mai recunoști ! Așa-i că nu mă mai recunoști ? Recunoaște că nu mă mai recu...»

Femeia nu era urâtă și nu era îmbrăcată sărăcăcios și nu era nici foarte în vârstă, însă...

«Te recunosc...», îți scăpase - și ca să nu fii dovedit că mințai, o luaseși la sărutat - pe gură.

Se zbatuse, te îmbrâncise cu vădită brutalitate. Căpătase o privire galbenă, orizontală... A-ha, abia acum știai cine-i : îți aminteai uitătura cu care încercase, cu peste un deceniu în urmă, să o nimicească pe o colegă - neartistă, aceea - preferată de unul dintre bărbații ‘brăcați-’călțați.

«Tot cu teatrul, tot cu teatrul ?», făcuseși, deloc nemulțumit că

artista te-mpinsese, te respinsese.

Dar ea își re-schimbase umoarea : hotărîse să te conducă, în tramvai, cât o fi - să mai stați de vorbă. În tramvai, în picioare, pe platforma din spate, clătinați la curbe, ajunseserăți să nu vă mai dezlipiți - ba chiar ea te sărutase pe gură în mai multe rânduri. Ajunși în Piața Filantropiei, coborîse și ea - numai așa, să vadă unde stai. Odată la poarta lui Sterescu, se invitase - doar așa - ca să vadă cum locuiești. Iar odată sus, în cămăruță, își dezbrăcase paltonul, zicînd :

«Că tot am venit - să văd cum regulezi...»

Văzuse. Că nu fusese din cale-afară de dezamăgită : se înființase și a doua zi, și a treia, iar începînd din a patra, se prezenta și seara, dimineața plecînd și ea la cursuri.

“Idila” - așa-i spunea ea, în batjocură, arătînd din bazinul contract ce semnificație adînc spirituală îi dădea - nu durase mai mult de zece zile. Într-o dimineață, în tramvai, îi spuseseși că te-ai simțit bine cu ea, însă ai alte treburi, alte probleme. Ea a vrut să știe care sunt acele probleme. Nu i-ai spus și nu de frica Securității, ci așa :

Nu-ți plăcea femeia.

Iar femeia, de parcă tu ai fi implorat-o să rămână, să nu te părăsească, a făcut totul ca să te lecuiască de ea : alternînd jocul-disperării cu jocul-nepăsării ; că ce se face ea făr’ de tine, nu-i mai rămâne decât să-și pună capăt zilelor - și ce-ți închipui tu, băiețică, dar n-ai înțeles până acum că ea nu-i de nasul tău, fiind ea o prințesă, domnule - ai sictir d-acilea și plimbă ursu’, că m-ai plic-ti-sit...

Nici n-o mai ascultai. Și n-o priveai. Savurai, cu gura umplută de salivă, libertatea recâștigată - și după ce sclavie Nu doar grea - ci și proastă ; nu numai istovitoare, ci și vulgară.

Cînd, în sfârșit, ai auzit :

«Tu n-ai iubire...», ai oftat ușurat.

«Nu, n-am...»

Și ce bine-i cînd n-ai iubire de artistă !

Cunoașterea - îndeaproape - ți-a provocat un gând :

O femeie poate fi amețitor de frumoasă - peste tot, din vârful nasului până în vârful degetelor și-napoi, în inima subiectului de predicat : acea femeie este și remarcabil de deșteaptă ; și foarte pricepută în amoriul trupescu’... Numai că dacă nu are și un nimica toată, un fleac - exact ce-ți reproșa ție că nu ai : iubire - nimica nu este.

Asta - acel ceva ce artista nu avea (sau nu-l descoperiseși tu...) - nu ține de educație, de bună-creștere, de igienă, de știință căpătată, ci

este un dat ; îl ai sau nu-l ai. Procentual, femeile cărora le lipsește sunt minoritare.

Și pentru a câtă oară : cunoașterea îndeaproapică a câte unei femei de la oraș, instruite, îmbăiate - și care poate chiar vorbi cu toate cuvintele despre ce face ea, în acel moment, cu tine - te împingea nesmintit la comparație cu muierile, cu oafele, cu ștoarfele, boarfele, vagaboandele, țigăncile, matracucele, oțostroafele, puturile, târfele, curvele, pe care le cunoscuseși câte o singură dată, pe furate, într-o magazie, la un stâlp, la zid, în stradă, ba de la câteva încasaseși sculamentul reglementar - acestea, aproape toate, când erau să ți-o dea, ți-o, vorba Veronicăi Porumbacu, dădeau cu totul, trupul lor respectându-l, cinstindu-l pe al tău (o-ho, al câtulea !) ; și nu se luptau cu tine, încercând să-și impună punctul de vedere.

O fi și lesbiană, te gândeai, când te gândeai la momentele de parter cu artista.

În același timp, te întrebai dacă nu va fi avînd dreptate atunci când spunea că tu nu ai iubire.

Dacă făcea aluzie la faptul că, între a rămâne cu o femeie o zi și o noapte - și a rămâne fără o femeie, tu alegeai... solitudinea, atunci da, avea dreptate.

Numai că dreptatea ei era exclusiv(ist)ă : poți foarte bine să rămâi cu o femeie vreme îndelungată - chiar o viață - însă nu tot timpul, tot timpul lipit de curul ei. Mai faci și pauze, mai respiri, mai bei o țigare de tutun, mai citești o carte - mai scrii la o carte - mai tragi cu ochiul la altă femeie și, de ce nu, o guști, o legumezi, cât să nu rămâi prost... Or inteligenta de artistă nu îngăduia absențe nemotivate : pretindea ca, după fiecare curs ori seminar de-al tău, să cobori pe cheiul Dâmboviței, la Institutul ei (tot de Teatru, unde era acum studentă la teatrologie...), să aștepti să termine și cursurile și discuțiile cu profesorii (cu colegii nu vorbea) - apoi să luați tramvaiul și să vă scufundați în cămaruța de la Sterescu până a doua zi de dimineață. Artista era, nu atât geloasă, cât nesfârșit de posesivă ; chiar teroristă : se înfuria și se lăsa pradă acceselor de isterie când te "surprindea" stînd de vorbă cu o fată, cu o femeie și nu pentru că ar fi văzut în aceea o amenințare la statutul ei de amantă legitimă, ci la acela de stăpână (legitimă - care, din când în când se mai și culcă cu stăpânitul).

Nu, nu : nu aveai iubire.

Față de ea : era prea uscată pe dinăuntru (și la propriu) - nu-și lăsa mustul, unsul, sucul dulce, de participare : ea nu avea iubire pentru

tine! Dacă îți reproșa egoismul, nu se vedea pe sine : și ea era egoistă: o interesa numai persoana sa, timpul său, plăcerea (admitem că simțea așa ceva), la pat.

Și-atunci ?

Nu în raport cu ea trebuie cântărită afirmația :

«Tu n-ai iubire !»

Ci în legătură cu celelalte femei - mult mai puțin frumoase, mai puțin inteligente, mai puțin elegante - mai puțin (o, infinit mai puțin !) artiste.

III

1

Pentru ca asemănarea să nu fie confuzie curată cu **Unde am greșit ?**, îți atrag atenția : de trei ori ai început argumentarea, dar ai lăsat concluzia neconsolată. Încearcă să concentrezi :

Până la apariția **Jurnal**-ului confrății te atacau doar în legătură cu acele texte publicate în periodice (singur Țepeneag s-a arătat revoltat, mirat că până atunci nimeni nu te împiedecase să publici insanitățile - din **Jurnal** !- în foileton, la *Vatra*). De ce ? Dar e limpede :

Volumul **Culoarea curcubeului** fusese topit de Liiceanu ; **Scrisori întredeschise** nu putuse fi distribuit normal (tot din pricina tovarășilor difuzori de carte din țară, avertizați de directorul Humanitas-ului). În fine, **Amnezia la români**, ce ar fi trebuit să adune articolele (încă o dată : ultimele două volume, comandate de Liiceanu, dar needitate din... lipsă de hârtie) fusese de la bun început schilodit de Viorica Oancea și de românliteratoarea Ioana Pârvulescu... (cu nici un chip nu trebuie uitat Sorescu, distrugătorul volumului **Gardă inversă**).

Astfel neutralizate precedentele, **Jurnal**-ul a părut a trăzni din senin, a ieși din spuma... veninului de nebănuț la un băiat ca tine, cert: apucat, ca să nu uităm citatele din clasicii de ieri și de azi, însă nu și “demolator”, ca Grigurcu (cu care ai împărțit terenul : el se ocupă de clasici și clasicizați, tu te apleci asupra contemporanilor - întru demolațiune !).

Asta, în general. În particular situația pe teren fiind :

Neîndoios, dirijorul corului este Liiceanu (el fiind, nu doar trăgătorul de sfori, ci șantajistul fără-de scrupule : Humanitas nu este o editură, ci un minister - să zicem : de Interne, combinat cu al Propagandei).

Până la mineriada primă (13-15 iunie 1990) va fi chiar crezut că va putea edita la Humanitas tot ce-i plăcuse cândva și tot ce-i recomandaseră prietenii. Or mineriada îl pocnise cu ciomagul mineritic în numele tatălui : atunci înțelesese că nu-și poate “face de cap”, cum îi vor fi reproșat bătrâne lichele, sfetnice de taină ale lui precum Brucan,

Paul Cornea, Pavel Cîmpeanu ; îl vor fi avertizat și tainicii securiști de teapa lui Gelu Sturdza-Voican, ori prieteni de-o viață (ca Pleșu) ce nici acum, la greu, nu se desmințeau - deși amicu-său de la Păltiniș își publicase amintirile din vremea zaverei fără pic de condescendență față de fricosul cel-mai-filosof-tânăr... În sfârșit, va fi învățat că, libertate, libertate, dar libertatea aceea nu-ți permite (!) să editezi “chiar orice...”

Nu, nu : în România liberată prin o lovitură de stat comunistă nu pot fi editate chiar orice cărți...

Cu mult înainte de apariția **Jurnal**-ului sebastianez Liiceanu învățase **Codul editorului român** (firește, este vorba de culturalul care-le, până la 22 decembrie 89 fix nu mișcase în front ; nu se solidarizase public cu nimeni ; nu riscase nimic) - anume : scoți cărți *cu* Antonescu, *atribuite lui* Nae Ionescu, *despre* Codreanu - dar nu cărți **de** Goma !

De ce ? Din exact motivul invocat în “discuțiile” despre **Jurnal**-ul lui Sebastian, ce Dumnezeu ! Criteriul este unu : autorul (sau subiectul) să fi dispărut în urmă cu cincizeci de ani, ca să îndeplinească legea nescrisă a **Jurnal**-ului, regula jocului, cum tot enunțau, alternativ, simultan, Manolescu și Zăciu, în timpul emisiunii TV de la 22 aprilie acest an.

Firește, legislatorii, fixatorii “regulii”, profesioniști ai ierarhizării literaturii-curate-cu-voie-de-la-primărie acordă o sumă de derogări :

În primul rând, decedaților : și ce contează că de pildă Eliade murise în urmă cu abia un deceniu, Cioran numai de doi ani - ei au dreptul la publicare de jurnale, de însemnări ; aici nu funcționează regula : “după 30-40-50 ani” (depinde cine o clamează). Să fie acordată această favoare pe bază de... valoare ? Dar nu fusese vorba de marele Cioran, de uriașul Eliade, nici, din contra, de micii Popescu ori Georgescu, ci de “o lege nescrisă”, valabilă pentru toți, nu ? ;

În al doilea : nu toți viii autori de jurnale contemporane sunt supuși aceluiași tratament ca tine - ai mai spus : Zăciu, acela care, pe platoul televiziunii, te fulgera cu preceptele lui biblice, trimițând la Cartea Proverbelor (“sminteală” dovediseși scriind așa cum ai scris despre anume femei - anumea fiind singulara Geta Dimisianu) ; Zăciu, în virtutea galoanelor câștigate în anii 50, producând scenarii literare în tandem cu Vasile Rebreanu (despre două acte de tristă amintire pentru orice român, fie acela și bulgar : 23 august 44 și 6 martie 45), dacă se sfia, nevoie-mare să scrie în clar cine-i G., cine-i Doru, cine-i Niki,

cine-i moșu' (același cu unchiu' : Gogu Rădulescu!), nu ezita să se cu adevărat smintească, pomenind o inițializată, e drept, cu care însă Profesorul s-ar fi avut bine pe la trup. Deci, apărându-se pe sine, Zaciuc i-a apărut și pe ai săi : pe Țepeneag, pe Stoiciu, pe Gogea, pe Blandiana, pe Ciocârlie...

Dar Virgil Ierunca ? - nu știi dacă Liiceanu i-a editat și vreun volum din **Jurnal**, dar fragmente au apărut, au fost reproduse în periodice după decembrie 89 : Doamne, dar cum mai combătea, cum mai afurisea, cum tuna și fulgera Ierunca, după modelul detestatului de el Arghezi - și bine făcea : îți aduci aminte cu drag cum anume vorbea (în **Jurnal**) despre contemporanul său, colegul său de exil, prietenul, o vreme : Virgil C. Gheorghiu...

Toți acești înaintemergători să fi fost uitați ? Așa cum și-au uitat și Zaciuc și Liiceanu și Adameșteanu "trecutul", nu de luptă, ci de sumisiune, de acceptare mioritică, deci de colaborare cu "odioasa dictatură"?

Cum se face ?

Iată cum : ceilalți diariști, chiar dacă mai înțepau pe câte cineva, nu puneau sub semnul întrebării întreaga breaslă. De exemplu, virulentul Țepeneag : el are bilet de voie (de la Zaciuc !) să fie măgar-și-violent cu Paleologu, neuitător (!) cu Virgil Tănase, plin de reproșuri la adresa "ieruncilor", cum le spune el monicilor (ba chiar să se răstească la șoșonii intușabilului Liiceanu) - însă față de scriitoricime el este, rămâne foarte respectuos. Dar nu se adresa el, numai curbete, aceleiași bresle, după ce fusese făcut groggy de textul tău **Capra și Căprarul** (replică la atacurile lui de după garduri abia după un an și aproape jumătate) din august '91 : "îi rog respectuos pe colegii de breaslă să-și spună părerea despre dezlănțuirea aceasta de ură și de împrășcare cu noroi"? Atât de doritor de încadrare era Onirică Sa, Țepeneag Întâiul, încât în '89 voise să facă o Uniune a Scriitorilor din Afară (Doamne ferește, să-i scape cuvântul "exil"!) dimpreună cu Breban cu folcloristul securist Ilie Brie și cu nepotul unchiului din America (despre Sorin Alexandrescu fiind vorba - și despre Eliade...) ! Țepeneag clamează pe placul urechilor localnice : singura literatură valabilă s-a făcut în România, nu în exil - iar efectul este fulgerător : lui Costache Olăreanu (de pildă) îi dispare cocoașa, bine călcată de fierul asigurărilor unicului opozant la români ; Țepeneag a făcut turnee în provincie : la Oradea a emis cugetarea adâncă : singurii scriitori disidenți din România sunt "cei din munți" - nu a fost atunci, nu este nici azi în stare să dea un

singur nume) ; Țepeneag s-a prezentat la poarta Cotroceniului : acolo i-a plâns lui Iliescu pe gumari, implorându-l (cu același respect) să-i restituie cetățenia luată de Ceaușescu)...

Or Goma...

Tu nu-i lași să respire, nu-i lași să se laude cu a lor rezistență prin cultu-ră, nu-i lași să pretindă că sub comunism făceau literatură curată, că, atunci, mai toate operele de valoare erau publicate, nu-i lași să se iar curvășărească - noului stăpân ori s-o facă pentru prima oară, în mod răsunător (Pleșu, Eugen Simion, Valeriu Cristea, Buzura, Iorgulescu) - nu-i lași să mintă.

Deși nu totdeauna nespunerea adevărului este minciună.

Nu. Atunci când taci. Tăcînd, nu spui neadevăruri - dar nespunînd adevărul, tu, scriitor refuzi să dai asistență la persoană aflată în pericol de moarte - da ?

Te-au lăsat să publici cărțile “de ficțiune”: că ai talent, că n-ai, ce contează, oricum, în România există zeci (dacă nu sute) de scriitori mai talentați decât tine.

Dar nu au permis editarea scrisorilor-deschise ; nici a articolelelor. Vreme de peste un an cât au stat la Humanitas volumele au fost citite, recitite, răscitite - și comentate în de ei, scriitorii “vizați”, chiar atunci când nu erau numiți.

De pildă scrisorile-deschise : cum să publice Liiceanu, ascunsul-felegunsul până în 22 decembrie 89, în editura concesionată lui de Pleșu, de Brucan și de Petre Roman, probe - că se putea ? Că se putea protesta, nu doar într-o ședință de uniune de creație ; nu doar printr-un memoriu trimis la înaltele foruri, nici măcar trimis “Odiosului”, personal (care și el era tată de familie, nu ?) ; că se putea trimite chiar la Europa liberă, sub semnătură - nu sub pseudonim (ca Iorgulescu, ca Steinhardt), nici curajos-anonim : “Un român din România”... Bineînțeles, gestul costa - o convocare la Securitate, o bătaie zdravănă, o arestare - dar totul se plătește pe lumea asta, de unde ideea de activist că partidul nostru are grijă de noi, atât prin recompense, cât și prin sancțiuni - ce să ne mai ostenim noi, scriitorii români, să facem pe disidenții? Doar ne-a explicat Manolescu (în timpul vizitei lui Michnik la București) : în România exista un disident oficial, de stat : Ceaușescu - față de ruși ! - n-ar fi fost caraghioși scriitorii dacă ar fi disidat de un disident ? Ba da, ba da !!

Apoi articolele : dacă le-ar fi publicat Liiceanu - măcar în 1992 - s-ar fi băgat de seamă că încă din 1972 (ceea ce făcea, atunci, două

decenii) publicai în presa “capitalistă” - și nu interview-uri à la Pintilie, în care erau acuzați, ca la *Urzica*, de toate relele, birocrății, ei singuri scurtcircuitând deciziile de sus..., ci analize normale ale situației anormale din România. Or la acestea nici filosoful din vârful Păltinișului și nici Pleșu, istețul melanholic - ce să mai vorbim de Manolescu - nu se gândeau măcar să discute cu prietenii, la bucătărie, pe șoptite : nu doar despre cenzura blestemată, instituită de comuniști - ci despre autocenzura - consimțită - de victime ; și despre întrecenzura - convenită de aceleași victime puse brigadieri peste scriitori.

Or asemenea blasfemii la adresa breslei nu pot fi admise în uniunea breslașnicilor realist-socialiști, rezistenți numai prin cultură. Știa el Liiceanu ce știa, când îi mobiliza pe distribuitorii din carte din țară, dându-le cuvânt de ordine (evident, numai în șoaptă și fără vreo urmă scrisă) să nu comande cărți de Goma - cum s-a întâmplat cu adevărata ediție, cea de la Oradea a **Culorii curcubeului**.

Iar pentru a contracara orice plângere din partea victimei, Liiceanu și-a asigurat participarea fără condiții a prețioșilor auxiliari : Gabriela Adameșteanu, cu 22-ul, devenit catalog editorial al Humanitas-ului, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca.

De cum te-ai plâns în presă - adevărat tocmai la Iași, în *Timpul*, dar veștile rele circulă... - cum a pus la punct strategia ; atât a răspunsului (să-i zicem așa, din comoditate) directorului edituri și al susținerii sentimentale dinspre G. Adameșteanu ; cât și artileria grea a totdeauna-credibilei Monica Lovinescu.

Te-ai plâns că Liiceanu ți-a topit **Culoarea curcubeului** ? - rău ai făcut, greșeală mortală, fiindcă pe dată o sumă de scrisori de protest, de desmințire, de acuzare a ta, calomniator nerecunoscător ce ești au fost publicate, întâi, ca drept de răspuns, în *Timpul*, apoi reluate în 22, gazeta de perete a familiei. Dacă dai replica - e și mai rău : metoda securistă însușită de 22 funcționează: se re-publică textele Adameșteancăi și al Liiceanului publicate atât în *Timpul*, cât și în 22, în urmă cu 2-3 săptămâni, acestea anihilând din capul locului biata replică a ta astfel pusă-n pagină, încât să pară a fi **cauza** “scandalului” și nu **efectul**. Dacă mai scrii o scrisoare de protest, Adameșteanca, dirijată de Liiceanu, nu o publică. Iar dacă mai trimiți una, ei o multiplică, o distribuie și abia după ce răspunsurile “atacaților” sunt gata, publică totul - dând impresia că **protestul tău** (un gest de apărare) este **agresiune** !

O cunoști bine pe Gabriela Adameșteanu : totdeauna a fost o

ființă fricoasă, tocmai de aceea în stare să facă mari măgării - dar incapabilă de "lucrături" pe tabla de șah. Bineînțeles, tare ai vrea să afli cine semnează regia la revista 22, însă îți spui că responsabilitate (chiar de n-ar fi avut cunoștință de acel număr al revistei) aparține, în întregime, redactorului-șef. Te întrebi doar dacă acest lucru îl știe șeful cu pricina...

Iar la aceste viclean-bovine manipulări ale adevărului își dau binecuvântarea Monica Lovinescu și Virgil Ierunca (și iată-i pe toți patru oltenii - iar dacă-l aducem la locul său și pe Sorescu, io-te-i cinci!). Certându-te tot pe tine, că îl ofensezi (dragă doamne) pe Gabriel, căci Gabriel - cine n-o știe?! - el este o fire foarte îndellicată, ce, pe de o parte n-a putut face ce zici tu că ar fi făcut, pe de alta că ar fi dat la topit și cărți de Cioran și de Ierunca...

Cum protestele tale au fost sistematic sugrumate de punerea în pagină a imensei, a nesfârșitei, a nemăsurabilei gazetărețe numită Adameșteanu, cum audiența ta în presa scrisă, radio, televiziune era nulă, iar a lor : totală (întărită și prin slujnicăriile zilnice ale salutarului arheu al nației, Pruteanu) firește, nu și-au făcut griji că, într-o bună zi chiar și glăsciorul tău va răzbate prin multele bariere cenzuratoare înălțate de însăși inteligența română ; că vei fi, la un moment dat, auzit. De aceea, cu excepția lui Țepeneag și a lui Dimisianu (acesta din urmă ascuns sub fusta **Cronicar**-ului *României literare*) nu s-au înregistrat mari supărări în urma publicării, în *Vatra*, a numeroase fragmente din **Jurnal** - dintre cele mai dure. Pentru și din pricină că *Vatra* o fi ea prestigioasă, dar e trasă într-un tiraj mic și nu cunoaște o difuzare meritată - oricum, rămâne între profesioniști, nu ajunge în mâinile maselor-largi-de-cititori, care să afle că directorii de conștiință au fost, în fapt, mărunți, obedienți activiști de partid pe tărâm (sau ogor) literar.

Iată de ce explozia de răgete din partea breslașilor răniți de blasfemiile tale prin **Jurnal**-ul, în sfârșit, convenabil distribuit (deși prețul rămâne prohibitiv pentru punga Românului mijlociu).

În campania lor, ce stindard mai potrivit decât Monica Lovinescu-Virgil Ierunca !? Cum nici ei nu ieșeau cu totul și cu totul nevătămați din **Jurnal**, Liiceanu și cu Adameșteanu vor fi citit ei pentru Monica Lovinescu ; Liiceanu și cu Adameșteanu îi vor fi povestit, "în rezumat", **Jurnal**-ul. Iar Monica Lovinescu a dictat prin telefon, pentru 22, mesajul :

"Îmi pare rău că l-am cunoscut pe Paul Goma".

Aşa este.

Lui Paul Goma nu-i pare rău că i-a cunoscut pe ei.

Şi nu-i (mai) pare rău nici că Monica Lovinescu a scris, negru pe alb - înainte de a fi citit ce se afla cu adevărat în **Jurnal** - că-i pare rău.

2

Spaima cea mai cumplită, de pe urma căreia ai rămas, nu “speriat”, ci culpabilizat, a tăşnit din senin.

Bine-bine, erai un copil, încă nu împliniseşi zece ani - dar un copil basarabean ; un refugiat. Jumătate din viaţa ta se petrecuse sub semnul violenţei, al tragediei, al nenorocului : în vara lui ‘40 vă ocupaseră Ruşii care distruseseră totul-totul, nu doar universul copilăriei tale ; tată-tău fusese deportat în Siberia ; venise războiul, liberarea, apoi liberarea tatei din lagărul de la Slobozia-Ialomîţa şi numaidecât ordinul de evacuare ; de refugiere ; după cinci luni de pace (pe timp de război), începînd din 24 august ‘44, voi, refugiaţii din Basarabia şi Bucovina de Nord fuseserăţi consideraţi cetăţeni sovietici, obligaţi să vă repatriaţi. Până una-alta, voi aţi fost, cronologic, întâii români persecutaţi de comunişti.

Vara anului 1945. În satul Buia, Târnava Mare. Abia de curînd fuseserăţi liberaţi din Lagărul de “repatriere” de la Sighişoara. Tată-tău făcuse acte false - şi scăpase de bucuria “repatrierii în Siberia” ; însă unchiu-tău, fratele mamei, Niculae nu acceptase propunerea cumnatului de a-i face şi lui, aşa că fusese pus pe trenul cel-mai-fără-de-frîne din lume : trenul savietic, cel care porneşte de la Ungheni şi nu se mai opreşte până la Komsomolsk pe Amur.

Întorşi în acelaşi sat, cu hârtii în regulă, reîncadraţi în învăţământ, primiseră de la primărie repartişie în casa unui sas deportat, căruia i se spunea Tizu. Ai mai scris despre această casă în **Arta refugii**.

Două odăi fără antreu, şură, grajd, coşar - din ianuarie : goale : soţul, soţia fuseseră ridicaţi şi duşi în Rusia, la “reconstrucţie”.

Exista şi grădină, urcînd pe deal. Partea cea mai apropiată de curte era acum recultivată : cu legume, cu ierburi-bune ; cealaltă : iarbă şi pomi : pruni, crihini, meri, peri.

Livada era minunată. Însă mai minunată era pădurea care începea dincolo de o potecă ce marca fundul grădinilor. Urcai în pădure singur - găseai pe vreun copil pe-acolo, să vă jucaţi, ori, mai la dreapta, unde

începea o coastă împășunată, pe Ilă, flăcăul-cioban cu care te împrieteniseși, tu îi dădeai “cărți de cetit”, el îți povestea, îți “făcea” de-ale lui, “de la uăi” - taine ciobănești.

Era vară, era după Lagăr. La zece ani știai mai mult decât toți ciobanii din Buia (sat păstoresc) la un loc - atât că nu despre același subiect... Ieșind din livada lui Tizu și dînd să tai drumeagul, s-o iei de-a dreptul în sus, prin pădure, ai văzut o arătare, în dreapta. Pe cărare.

Era un om. Dar unomul era, sigur, un drac. Dracul nu era urât-urât, de să zici că asta-i pricina pentru care presupui că era drac, dar avea ceva neobiș-nuit, nici la voi, în Basarabia, nici aici, în Ardeal - nici măcar la Sighișoara în Lagăr, unde multe drăcării, drăcisme drăcești văzuseși.

Te-a văzut, tu ai văzut că te văzuse, dar te-ai retras în livada lui Tizu, te-ai pus în patru labe și te-ai târît sub un tufiș - de acolo te puteai uita la arătare, fără ca ea să te vadă... Mă rog, fără să-i sari în ochi.

În primul rînd era ciudată prin îmbrăcăminte : nu avea fason nici de sas, nici de ungur, nici de rumân în straie de sărbătoare ; nici de basarabean, nici de jandarm, nici de krasnoarmeieț - dealtfel nu i se vedea vreo armă. Avea pe el ceva ca un halat cafeniu ; strâns la mijloc cu o funie.

Arătarea mai era neobișnuită pentru că avea picioarele desculte în sandale. Era vară, era cald, chiar aici, în Ardeal (unde Basarabenii sufereau și de frig) : dacă tot umbla cu încălțări, de ce nu avea și cio-rapi (strimfi, cum li se spunea, aici, colțunilor) ? Ori, dacă tot ziceam că e cald, de ce nu umbla desculț-desculț ?

Arătarea avea față de om - dar pe cap... Purta o chelie rotundă, însă nu pornind de la frunte și înaintînd spre ceafă, ca toate cheliile de la casa omului - ci numai în creștet. Izolată. Și înconjurată, ca de o coroană de păr...

Aceasta a fost prima impresie. Deși te ascunseseși, nu erai înfri-coșat, doar curios : cine o fi arătarea asta, legată cu funie ? Și cu che-lie în creștet ? Și cu picioarele goale în sandale ? Un nebun scăpat de la balamuc ?

Făptura a trecut prin dreptul tău, fără să miște capul ori ochii înspre tine. De cum a ajuns la vreo zece pași, ai ieșit în drum. De parcă ar fi ținut să te avertizeze că se întoarce, s-a oprit, a tușit, apoi a înce-put a se răsuci. Ai fi avut tot timpul să fugi, să te ascunzi.

N-ai făcut-o. A părut surprins și el că te vede în cărare. A început să vină înapoi.

Era un om. Un om mai aparte, dar om, nu arătare. Halat din acesta mai văzuseși, în cărți, dar și în Sibiu, în aprilie anul trecut, în '44 ; tot cu funie la brâu, tot cu chelie în vârful capului, tot cu picioarele goale în sandale (iar aprilie, în Sibiu, e ca martie în Buia, ca ianuarie la Paris).

Părea să aibă vârsta tatălui tău. Atât că nu purta mustață ca el. Și nu era așa de ars de soare.

A început să-ți zâmbească. Și să clatine ușor din cap, de parcă ar fi încuviințat. Și să rărească pasul.

S-a oprit în fața ta, zâmbind. A zis ceva - n-ai înțeles, dar ai înțeles : era în ungurește. Se pare că ai zâmbit și tu. El a întins o mână, scoasă din largul mânecii, ți-a atins mâna, repetînd cuvântul acela unguresc.

Apoi s-a îndepărtat.

Până aici nimic rău. Răul începe în momentul în care Ungurul (măcar atîta știai) se afla la vreo cincisprezece pași : te-ai aplecat, ai luat o piatră și ți-ai făcut vînt...

Însă el s-a răsucit înapoi, fără să se oprească din mers.

Ai ascuns piatra la spate.

El și-a continuat drumul.

Tu ai intrat la loc, în livada lui Tizu, ai coborît până la mijlocul ei, te-ai așezat în iarbă, cu picioarele în țărâna fierbinte, afînată ieri, la prășit, de mama. Ai început să bați în genunchi cu pumnul în care țineai piatra :

«Dracu' ! Dracu' !! Dracu' !!!»

Te cuprinsese spaima. Nu că te-ai fi întâlnit cu Ucigă-l Toaca, ci gândul că l-ai fi putut omorî cu piatra (erai cel mai bun ochitor din satele pe unde trecuseși : de la douăzeci de pași - de-ai tăi - nimereai o nucă) pe acel ungar încins cu funie. Ungurul nu era Dracul, tu ai fost Dracul, pentru că ridicaseși mâna (și piatra).

N-ai povestit nimănui, niciodată, întâmplarea. De fiecare dată când ți-o aminteai, te cuprindea neliniștea, panica : ai fi putut ochi cu piatra în tonsura călugărului catolic (între timp aflaseși ce era).

Nu numai spaima că un om și încă un om al bisericii ar fi putut să fie ucis cu o piatră.

Ci că acea piatră ar fi fost aruncată de tine - din spate, ca să nu fii văzut nici măcar în ultima clipă.

Iar Dracul nu era călugărul papistaș.

3

Ai ajuns la III 3, ai adunat vreo 50 pagini, iar Ficția nu mai vine! Asemeni lui Gheorghe-al lui Coșbuc (și dacă Alecsandri ?). Nu vine, fiindcă (pesemne) nici n-a plecat încoace, cum atât de frumos românește se rostea Noica.

Povestea asta, cu ficțiunea și cu tine șade cam așa :

Prieteni epistolari, după ce te-au lăudat, după ce te-au mângâiat pe păr și te-au bătut pe umeri, asigurător, că să fii liniștit, talent ai, ți-au făcut o (mică) întrebare, cum se spune de la o vreme pe-acolo :

«N-ar fi timpul să scrii iar ficțiune ? Un roman, ceva - știi cum, doar talentul nu-ți lipsește cu desăvârșire...»

Una-i știutul, alta-i pututul. Nu e deloc sigur că mai poți, la vârsta ta. Dacă nu ești Tolstoi, dacă nu ești Thomas Mann - hai să-l punem și pe Sadoveanu, ca să fie o Treime a Bătrânilor - nu mai faci ficție. În proză e cam ca în atletism : în plină putere, faci sprint pur : 100 m plat, 110 garduri și derivatul : săritură în lungime ; trecînd niște ani, câștigi niște experiență, vorba glumei socialiste, dar îți scade tonusul, sucul, zvâcul - așa că treci la 200, la 400 m plat, la 400 garduri, la triplu-salt... Nu : la bătrânețe, un sprinter nu aleargă maraton ; nici măcar 800, acelea fiind cu totul altceva.

Asta fiind legată de vârstă.

Alta - și tot de vârstă legată : nu mai ai chef, nu-ți mai vine, nu-ți mai fac plăcere ocolișurile, costumațiile, măștile, ai devenit mai economicos, (decât înainte, când, vorba lui Caraion : aveai de unde muri), acum vezi suficient de limpede locul unde ai să ajungi, finalul, încheierea, de aceea prevezi traseul și îl faci cât mai direct.

De pe când erai la Fabrica de poeți, iar Gafița, Beniuc, Petru Dumitriu, Camilar și alți dascăli vă explicau cum stau treburile cu fondul și cu forma : mai întâi iei un fond, cu o mână îl ții bine, să nu-ți scape și să se spargă, cu cealaltă îi modelezi, confectionezi, faci - pe dinafară, se-nțelege - o formă (cât mai frumoasă, cât mai atrăgătoare) - de pe-atunci, ascultîndu-i, îți făceai, pe viceversa, părerile tale (multe s-au dovedit false, dar dacă nu puteai lupta împotriva naturelului...).

La urma urmei binecuvîntată fie închisoarea : te-a împiedecat să debutezi cu cine știe ce murătură de care, mai târziu ți s-ar fi strepezit dinții ; te-a întîrziat, ți-a lăsat răgazul să te coci (și, foarte important : interzicîndu-ți hîrtia și creionul, te-a obligat să scrii-în-minte).

Oricum, în toamna 1965, la căminul Regnault, întâi, apoi la căminul Carpați - iar după Crăciun în odăița de pod de la Sterescu - pornind să scrii ceea ce avea să se numească mai târziu **Ostinato**, știai măcar atâta: că nu ai a-ți face grijă “în privința fondului” ; nici “în privința formei”.

Aveai în față un munte : nu era suficient să-l escaladezi - fie și de mai multe ori, cruciș, coroniș. Nu ajungea să scobești o galerie până de cealaltă parte, te aștepta o trudă și mai grea - și, doamne, cât de fericitoare : să-*l* scrii.

Atunci - iar atunci-ul a durat două decenii bune - nici prin gând nu-ți trecea că tu faci asta, că tu ar trebui să faci astalaltă - scriai (bine, prost, asta fiind o altă mâncare de mâneci, cum ar zice o franco-româncuță, altfel hărnicuță-universitarnică) și atât : îți ajungea.

S-a produs și la tine o împărțire a timpului (situabilă în 1989) între “înainte” și “după”: nu între ficțiune și infanterie, ci între statutul imposibil și cel, iată, în sfârșit, posibil - prin evenimentele decembrice.

Ficție, ne-ficție : timp de două decenii nu putuseși publica în limba în care scriai.

La această mare nefericire se adăuga una ceva mai mititică : debutaseși târziu - în periodice : la vârsta de 31 ani (în ‘66, la *Luceafărul* barbist), editorial la 33 ani (august ‘68) - iar peste un an și jumătate (doi, calendaristic : primăvara lui ‘70) erai gata-interzis.

Și iar ajungem la întrebarea-reproș a co-breslașilor :

«Ce te tot răsfeți, pretinzînd că suferi din cauza nepublicării în românește - tu vorbești, care-ai scos atâtea cărți în franțuzește, nemțește, englezește, olandezește, suedezește...?»

Așa e : te răsfeți, pretinzi...

Asta șade astfel : vine Răul (comunismul, Securitatea, Ceaușescu) și-ți ucide mama. Una, două, trei, cinci, șapte femei te iau la pieptul lor și-ți dau țâță și povață, ca să zicem așa. Foarte bine, foarte frumos, e bine să fii primit la pieptu-le de femei care de care mai frumoasă și mai pieptoasă și mai povătoasă - dar, vorba lui Bulă (varianta a doua) :

«Mama-i numa’ una !»

Este minunat, este îmbătător, ba de-a dreptul patrieșionor - că tu, biet povestnic din Mana Orheiului (nici măcar sat, ci cătun), să fii publicat la Gallimard și la Suhrkamp și la Elsevier și la Seuil și la Hachette - dar ce nu mai este de înțeles :

«De ce ții morțiș să fii editat în românește ?»

Răspunsul : unu - și indivizibil :

«De-aia !»

Și pentru tine decembrie 89 a împărțit timpul și lumea.

În ianuarie-februarie 1990 ți-a apărut, în franțuzește, la Julliard, **Arta refugii** ; tot acolo erau contractate **Astra** și **Sabina**, prima fiind tradusă de Pujol.

Și în Franța : dacă nu ești unul din cei vreo zece autori care se vând bine, dacă nu te interesezi periodic, la edituri, de mersul unei cărți - cartea “se uită”. Dacă nu va fi un succes de vânzare, editorul nu are interes să apere, el, interesele autorului.

Din februarie ‘90 când ai făcut serviciul de presă pentru **L’Art de la fugue** (cum fusese botezată în franțuzește), nu te-ai mai ocupat de următoarele - dacă dădeai un telefon, dacă te osteneai să le faci o vizită, **Astra** ar fi fost publicată și ea, **Sabina tradusă**, **Roman-intim** contractată...

N-ai mișcat un deget. Nu, nu ți-ai zis : «Începînd din momentul de față nu mă mai interesează traducerile cărților mele, ci numai editarea lor în limba în care le-am scris : română».

Acum îți dai seama că, atunci, în primele săptămâni, luni după decembrie 89, erai grăbit. Te temei că deschiderea se va închide la loc, vorba cuiva; că și cele două realizări ale timpului-nou : libertatea de circulație și libertatea opiniei (adică desființarea cenzurii) nu vor cunoaște viață lungă - semnele erau dintre cele mai îngrijorătoare : aceleași moace ale aceleiași clase de primat : Iliescu, Bârlădeanu, Brucan, Roman, Sergiu Nicolaescu (ce să mai spunem de Securitate, ea rămânea camuflată...). Te grăbeai să publici cât mai multe cărți, zicîndu-ți că traduceri în alte limbi mai ai și mai pot aștepta acelea, pe când în original... Căci, vorba bancului : nu se știe *ceasul și ora* când gardianul are să strige :

«Gata plimbarea ! La celulă !»

Aveai o încredere oarbă în Liiceanu. Îl cunoșteai, îți citise măcar o carte în traducere franceză, fusese la tine-n casă, pe rue d’Hautpoul, în arondismentul 19 (dimpreună cu Pleșu) ; pe de altă parte, prietenul tău Mihnea Berindei era bun prieten cu Liiceanu; iar Monica Lovinescu și Virgil Ierunca - ce să mai vorbim ! Așadar, erai sigur că Liiceanu te va publica - atâta timp cât va dura deschiderea ! De ce nu: toate volumele scrise până atunci, oricum : sigur cele apărute în

Occident...

S-a văzut.

Nu a avut loc închiderea politică - de care te temeai, văzînd cum fuseseră asasinați Ceaușeștii, cum erau tratate partidele democratice, cum erau dirijate mâniile poporului (înspre unguri, înspre studenți) ; nu s-a restaurat cenzura politică - aceea era nedreaptă, însă avea, din punctul de vedere al puterii, justificare : să împiedece răsturnarea ori șubrezirea orânduirii. Ci s-a constituit un sistem de legături prin legi clanice (dar nu mafioate) : nu ies la suprafață, nu se vorbește despre ele în public - dar toată lumea le cunoaște ; și toată lumea (bună, sențelege, adică avînd interese în publicare de cărți) tace. Și vai de victima care deschide gura să se plîngă ! Pe timpul lui Ceaușescu avea șansa de a fi privit cu simpatie, chiar dacă nemanifestată - însă acum, individul acela n-are decât ce-a meritat, că ne-a stricat viața cu pretențiile lui, cică : «adevărul este cutare...» - o fi, dar ce faci cu el ? Dar, vorba Ardeleanului...

Ficție, acum, la spartul târgului ?

Dar acum e momentul !, zic susținătorii tăi cei dezinteresați.

Însă marcați.

Și, așa, puțin, culpabilizați.

Vor fi înțelese că “demolatorii” (Grigurcu, Goma) le reproșează colaboraționiștilor că au dezertat de la misia lor de scriitori, scriind ficțiune...

Foarte rău dacă asta au înțeles. Ficțiunea nu poate anula, măcar diminua adevărul. După cum ne-ficțiunea (mai direct : realismul socialist) nu slujește deloc, dar deloc adevărul.

La urma urmelor, mai puțin interesează ce îți propui să faci (aici: cum), cât ceea ce rezultă.

Dacă...

4

Cu toate acestea... Am văzut că m-ai văzut venind, însă trebuia să ajungem și aici. La urma urmei, care-ar fi rostul cărții de față ?

În **Unde am greșit** ? te-ai explicat ; în asta - n-ar fi rău dacă i-ai găsi alt titlu - te justifici, de acord ? Acolo încercai să afli cum de-a fost posibil să te desparți de atâția prieteni - și nu oarecari - și dădeai niște

explicații... În asta va fi necesar să răspunzi la :

- să fi fost tu, mereu, mereu victimă, totdeauna și în orice împrejurare, agresat ?;

- să fi fost tu mereu, mereu drept, loviturile tale aplicate altuia să fi fost mereu, totdeauna replici ?;

- în fine : nu te încearcă nici un regret pentru răul pricinuit altora ? Nici acum, în ultimul, dacă nu ceas, atunci sigur : op ?

Bineînțeles, nu : n-ai fost mereu victimă, ai agresat și tu - iar regrete ? Dar acestea ți s-au întors peste gură ca o palmă numaidecât după câte-o măgărie - făcută, ori doar închipuită. Și, pentru câteva dintre acestea ți-ai cerut iertare - sincer.

Numai că...

Numai că nu cunoști toate rănilor pricinuite de "riposte" tale date precipitat, nediferențiat, atingând și persoane care n-aveau a face cu disputa voastră.

Un nume ? Un singur nume ?- în momentul de față nu-ți aduci aminte de un asemenea muscoid în lapte care a-ncasat și el un dos de labă, în timp ce trecea pe-acolo, ducându-se-n vizită la o cumnată. Dar există ; trebuie să existe ! Nu se poate să nu existe !

Apoi, între noi fie vorba : i-ai învățat cu nărav pe confrății breslașni-cești: te specializaseși în activiști și securiști, iar dintre condeieri numai pe cei cu limba : Eugen Barbu, Titus Popovici, Lăncrănjan, Păunescu... Tu însă te-ai întins și la D.R. Popescu - bine, bine, Monica și cu Virgil îl criticaui, îl vestejeai, ca să zicem așa pe președintele numit (fiindcă, dacă ar fi fost ales, ar fi fost altă brânză : tot aia !), dar tu dădeai cu parul - în Țoiu, chiar și în Preda : ai scris, pentru Deutsche Welle o cronică mai mult decât defavorabilă la **Cel mai iubit dintre pământeni** ; după ce-ai trimis-o, ai aflat că autorul murise - ei, ce-ai făcut ? În loc să renunți la cronică, i-ai pus un post-scriptum în care deplorai moartea lui Marin Preda, însă credeai, în continuare : **Cel mai iubit**... era o rotundă nereușită...

După ce i-ai obișnuit cu lovituri date numai celor răi, după decembrie 89 ai început să-i molestezi pe cei buni : Buzura, Manolescu, Dinescu, Pleșu, Blandiana, Doinaș (dacă ne rezumăm la întâia ta prestațiune, scrisoarea către Gabriela Adameșteanu din 1 aprilie 1990, publicată în 22). Până și pe Paleologu l-ai înțepat, la o cotitură de frază (el a ținut-o minte sub forma : "dacă Paleologu a scris o scrisoare către D.R. Popescu și a ajuns ambasador, atunci eu, Goma, ce trebuia să ajung ?"- când negrul pe alb suna așa : "Dacă Paleologu,

pentru opt luni de interdicție, a primit o ambasadă, Șora un minister, Pleșu un altul, Tudoran ar trebui să ia un prim-ministeriat ! Iar eu, ca îmbătrânit în rele, un tron-regal, nu ?”).

Ai înțeles foarte bine : la capitolul regrete trebuie să pui și atacurile împotriva celor buni - chiar dacă tu pretinzi că ar fi fost justificate; că nu i-ai agresat din senin, pe când ei tocmai hrăneau, din palmă, în Grădina Icoanei (ce aluzie curajoasă !, ce martiragiu consimțit !) vrăbiuțele patriei.

Ai înțeles bine : nedreptatea făcută lor nu constă în atacarea unor nevinovați, ci în ignorarea meritelor lor culturale - care le confereau imunitate... morală.

Ei, cine le-a(u)...conferit-o ! Bineînțeles Monica Lovinescu și Virgil Ierunca prin emisiunile lor, prin discuțiile cu unii dintre ei (Doinaș, Hăulică, Manolescu, Iorgulescu, Blandiana, Sorescu, Buzura).

Foarte bine au făcut că au încurajat pe cei buni, că i-au promovat pe unde scurte, că le-au dăruit o notorietate, pe care altfel n-ar fi avut-o. Iată-l, de pildă, pe Breban : el a avut, de la debut, în România, o bună presă - și în sensul propriu al cuvântului. Însă nu și în afară, pentru că Monicii nu-l mai plăceau - cu tot cu Țepeneag.

Breban și Țepeneag au pretins, după decembrie 89, că Europa liberă (“Ieruncii și Goma !”, arăta cu degetul subtilul oniric) îi sabotase, îi tăcuse - ceea ce era adevărat - “îi scoasese din istorie și din literatură”!- ceea ce era ne-adevărat. “În schimb” au pompat puternic la “valori morale” care nu erau morale - iar după 89 au devenit de-a dreptul murdare : Buzura, Eugen Simion, Paler, Pleșu, Sorescu...

Cât despre capul-sănătos al ardeleanului Breban nu poate accepta (nici acum, în vara lui 1997!) că istoria literaturii cea care este în curs de a fi scrisă:

- nu se scrie (n-a fost scrisă) odată pentru totdeauna ;
- nu are număr fix de locuri, de scaune, ca o sală de teatru, ca o... academie ; în literatură intră cine vrea, rămâne cine poate (și rămâne ca într-o poiană, nu ca pe un podium de premiere într-o probă de atletism);
- criticii literari nu se află în subordinea poezilor, a prozatorilor, ei sunt (ar trebui să fie) autonomi, independenți, pe picior de egalitate cu “creatorii” (cum le concede Breban doar celor ce produc poezii și romane, dar nu criticilor).

Scriitori dinăuntru ca Breban, dar și dinafarici ca Țepeneag au

raționat până mai deunăzi (Breban a ocupat hectarele *Contemporanului* pe stil nou cu cele vreo sută de panseuri despre “Stațiile exilului”), cam așa :

Din moment ce Vaticanul Tezelor și Antitezelor la Paris îi exclusese pe ei, toate dificultățile pe care le întâlnesc toți scriitorii (de valoare, se înțelege) din România (Țepeneag se prezintă ba înăuntru, ba afară, după cum șerpuiește discuția) se datorește, în exclusivitate acțiunii nocive a Monicilor.

Breban nu vrea, nu poate vedea adevărul : Monica Lovinescu nu-l putea lua în seamă pe unul ca el, care își imagina că, dacă el singur se consideră genial romancier, judecățile morale nu i se aplică ; Breban, cel care-și închipuia că poate juca pe două fronturi, cu două rânduri de cărți, cu două pașapoarte, cu două cetățenii, cu două domiciliu - cu opt adevăruri, câte unul pentru zilele lucrătoare și două pentru duminici - “crăcănat pe graniță”, cum atât de vizual imagina Dieter Schlesak curluntrismul.

Breban era invidiat de bietul “exilat” Țepeneag : și visul lui fusese acela de a face naveta Orient-Occident, de a nu cere azil politic, de a mânca din două iesle, de a fi publicat, premiat, aniversat la București, de a fi tradus la Paris (unde primea și burse - evident : de creație !), de a se fâțâi de colo-colo, explicînd junilor de la Gurahonț și de la Slobozia (să nu uităm Bucecea !) că el este, mă rog frumos, scriitor apolitic de cea mai pură extracțiune - conflictul lui cu Virgil cel Tânase fiind unul de prioritate la închinarea dinaintea Iliescului.

Și din nou la Breban :

Dacă îți închipuiai că Breban, cel dintr-o familie de popi uniți a intrat în C.C al PCR din oportunism - te înșeli. Nu, nu : el este unul dintre puținii al căror loc era acolo - lângă Burtică, lângă Ilie Rădulescu, lângă tovarășul nostru Popescu-Dumnezeu (a avut un conflict cu el - dar numai fiindcă individul nu-l pusese ministru al Culturii, în 1971 !). Că nu sunt vorbe în vânt, iată două intervenții consemnate în *Monitorul* din Iași (7 iunie 97). Prima fiind o conferință de la Muzeul Literaturii (în tandem cu O. Păler).

O primă afirmație :

“...cred, așa cum credeam și sub Ceaușescu, că, încă o dată, scriitorii români sunt depășiți de politicieni...”

Neadevărat : sub Ceaușescu, Breban credea că scriitorii îi depășesc pe politicieni - chiar despre asta ați vorbit, ieșind de la întrevvedere cu Burtică din 22 februarie 1977. El susținea că nu trebuie

să-l contrariem pe Burtică - pentru a-l manipula noi, scriitorii...; tu i-ai zis că ultimul dintre activiști îl manipulează pe cel mai mare scriitor, de nu se vede !

Ce mai zicea Breban la Muzeu ? Ce să zică - de-ale lui :

“...ura se manifestă sub formă de dispreț față de oamenii de cultură” ; “formele mai subtile ale acestui dispreț a fost și este (sic) omagierea culturii clasice, a lui Eminescu, Sadoveanu, etc... Dealtfel asta au făcut și comuniștii: au sufocat cultura vie cu aniversări”.

De unde va fi scoțînd Breban atâtea neadevăruri, atâtea vice-versări ? Din mîneacă. Din aceeași mîneacă :

“Meritul lui Ceaușescu, meritul între ghilimele, a fost că ne-a adunat la un loc și ne-a «ajutat» să avem un public mare. Tirajele noastre de 30.000 se vindeau într-o oră. Din păcate, blocul scriitoricesc s-a spart”, conchide nostalgicul CC-ist, de lângă rușinosul CC-ist (Paler).

În fine, ajunge și la tine :

“...sînt uimit că Paul Goma aruncă noroi peste oamenii care sunt crema acestei țări”.

De acord cu uimirea - dar care oameni vor fi alcătuiind... crema (acestei țări) ? Deducem din :

“Eu l-aș da în judecată”...

Până aici am înțeles că el, Breban face parte din smîntîna patriei în care tu, ca un aruncător, dai cu noroi (ar cam fi timpul să dai cu var, după aceea). Însă mai există și o logică a discursului, specială, specifică lui Breban :

“Eu l-aș da în judecată, desigur că n-am s-o fac, nu pentru altceva, ci pentru faptul că atentează la prestigiul nostru...”

Cine ghicește ce-a vrut să comunice Breban - câștigă ! Mai departe :

“De aceea această lege nescrisă și anume memoriile se publică după 30 ani. Chiar și la emisiunea lui Manolescu nu s-a vorbit despre asta. **Jurnal**-ul lui Sebastian apare după 40 ani, iar Goma apare acum... Păi nu se poate, nu poți să pui niște oameni vii într-un dialog, atribuindu-le niște fraze pe care nu le-au spus”.

Aiureli, confuzii, invenții, inconsecvențe, vorbe în dodii. Oricum, floare la ureche spusele din conferință față cu cele din interview-ul publicat tot în *Monitorul* (21 iunie 97) :

“...dacă a dispărut cenzura comunistă, odată cu ea a dispărut și cenzura profesionistă, ceea ce duce la apariția unei literaturi mediocre

și submediocre” - așa face el legăturile cauzale.

În continuare Breban se ocupă de criticii literari în general, în special de N. Manolescu - iată ce îndrăznește să afirme acest C.C-ist ceaușist :

“El (Manolescu n.n.) s-a apropiat prea mult și prea nediferențiat de putere...”

Breban încurcă, încrucișează noțiunile și realitățile : de care putere s-a apropiat Manolescu, “nediferențiat”? Toată lumea știe că nu de cea a lui Ceaușescu, nici de a lui Iliescu - de acelea, în schimb, el, Breban, într-adevăr, se apropiase.

Apoi face legături de cauzalitate aiurea - scrie, în continuarea frazei cu puterea :

“...iar critica mai tânără i-a urmat exemplul. Dl. Ulici a devenit și el senator...”

Breban ca român verde ce este rămâne, consecvent, în relații conflictuale, nu doar cu limba română, ci și cu cronologia elementară (de logică am mai vorbit). Concluzia lui - parțială :

“Critica, oricât de mare ar fi, trebuie să slujească textele importante ale culturii naționale”.

Confuz - dar acesta este șarmul lui Breban, de aici i se va fi trăgând metafizica.

“Acum iată ce se întâmplă”, povestește romancierul, “eu public un roman, o trilogie (...) am deci dreptul la un tratament adecvat, adică volumele pe care le public ar trebui să fie comentate, măcar negativ, și de către critici de autoritate. Or Dl. Manolescu n-a mai scris nimic despre mine de zece ani. Simion la fel. De scris mai scriu, așa, unii necunoscuți, uneori cu insolență, cum a scris de pildă o fătucă de la *România literară*. (Manolescu a adus tot felul de tinerele pe acolo care nici măcar nu știu să-și șteargă nasul). Agopian a venit și el la mine aproape cu lacrimi în ochi, șocat de faptul că niște fătuci i-au distrus acolo o carte și aproape că l-au insultat personal. Tot o astfel de fătucă a publicat în revista lui Manolescu un atac de două pagini la adresa trilogiei mele **Amfitrion**. Nu mă așteptam niciodată ca revista la care am renunțat, protestînd contra dictaturii să mă atace după căderea acestei dictaturi. Am condus cândva, totuși, *România literară*. Fetițele alea însă (nici nu știu măcar cum le cheamă) au scris în *România literară* că Breban nu știe să contureze un personaj. E puțin cam excesiv, e o obraznicie. Deci : critica e lăsată vraise, la îndemâna orișicui. Or, se știe că această critică nu cere numai profesionalism, critica trebuie să

aibă și prestigiu”.

Ce ar trebui să înțelegem - dacă sântem cuminți :

Romancierul este nemulțumit : el crează o trilogie (întreagă !), iar Manolescu nu scrie (nici Simion) despre ea ; că, în revista și a lui, scriu tot felul de fătuci necunoscute, fiindcă Manolescu “s-a apropiat prea mult și prea nediferențiat de putere”.

Lăsăm la o parte neadevăruri ca “revista la care am renunțat, protestînd contra dictaturii...”, fiindcă Breban la altceva “renunțase”: “la casa mea” (vila încredințată de partid). Însă nu se poate sări peste “tradiționalismul” brebantic : romancierul crede că, dacă a condus cândva *România literară*, apoi acel periodic este obligat pe vecie să se poarte reverențios cu el, să ciocnească respectuos călcâiele, iar când îi apare câte o trilogie, despre ea să scrie directorul Manolescu, nu o fătucă oarecare !

În fine, alte mostre de gândire :

“Azi, acest Simion nu mai scrie despre mine” ;

“Reevaluarea literaturii nu o pot face decât critici care au autoritate. N-o pot face niște tinerei, oricât de isteți ar vrea ei să fie. Cistelecan e un om deștept, dar are o singură cărțulie de articole”.

Într-adevăr : Cistelecan nu posedă trilogii. Ultima - cunună :

“Marile instituții au căzut : agricultura, armata, justiția. Cultura a rămas în picioare. Acum critica e prima care ne părăsește”.

De mirare : cultura a rămas în picioare - mă rog, într-un picior, de când critica a părăsit-o - spre deosebire de agricultură, care vorba ceea : tot un fel de cultură-i, cu atât mai vârtos, cu cât ea este o instituție și nu a fost părăsită de critică...

5

Pe loc, pe loc, bați pasul pe loc ; te repeți, te re-repeți. Fă un efort și caută ceva inedit, ceva altfel, ceva imaginat, ceva bine ficționat și nu aceeași, mereu aceeași însemnare a călătoriei tale.

Din atâtea pagini inutile ai scos, căznit două “scene” mai așa, mai ficțio... Da de unde ! Sunt amintiri-din-copilărie toată ziua !

Bine : nu sunt ficțiuni acelea - dar nu-ți pasă ce crede cititorul ?

Raporturile cu cititorul... Dar să fi existat ?

Ai debutat în *Luceafărul* în decembrie 1966 ; s-a scris ici-colo, un rând, ba chiar trei - “ai să vezi după debutul editorial...”, te încura-

jau veteranii ; ți-a apărut, în sfârșit volumașul **Camera de alături** - taman în 22 august 68, când chiar și scriitorii (dar mai vârtos criticii, pretindea un critic) erau ocupați cu apărarea Patriei de năvala Rușilor... Două cronici, semnate de Lucian Raicu și de Valeriu Cristea: favorabile, încurajatoare, putînd fi rezumate astfel : “o promisiune...”. Neonorată, fiindcă nu a urmat un alt volum, fie acela și o **Cameră de alături bis** - așa a fost să fie... Trimisesesi în Occident **Ostinato**, predaseși la Cartea românească a lui Preda **Ușa noastră cea de toate zilele**, ușa s-a închis, te-a închis (în primăvara lui 1970) - închis ai rămas, până în 1990.

Relațiile cu cititorii...Te uitai la colegii de redacție : ei publicau (Dimov și Caraion “tăcuseră” ani, decenii, dar acum scoteau și două și trei volume pe an) ; ei se aflau, într-adevăr în comunicare cu lectorii, prin scris-publicat, cu auditorii - atunci când participau la “întâlniri cu cititorii” ; sau în timpul lansărilor de carte, când contactul era direct, chiar dacă ne-sonorizat : rămăneau privirile... Privirile cu care așteptau cititorii-cumpărători să le vină rîndul la autograf...

Ai stat și tu la coadă, la semnat. Erau singurele cozi din România la care oamenii așteptau ne-agitați, ne-agresivi, ne-nerăbdători (poate pentru că, mai înainte, la altă coadă, obținuseră marfa dorită : cartea...). Ai stat la Breban - înainte de a-ți fi șef la *România literară*, ai stat la Preda - o fotografie semnată de Vasile Blendea s-a rătăcit printre hârtiile aduse în exil - ai stat la coadă și la Sorin Titel, deci evantaiul era larg : de la clasicul Preda, prin clasicizatul Breban, la consacratul tău coleg de redacție, de universitate (până în 1956)... Să te fi încercat așa, doar o atîtica - invidie?, gelozie ? Da, firește - sub forma :

«De ce nu și eu ?» - nu sub cea : «De ce el ?»

Și nu era nici invidie, nici gelozie.

De ce-ai fi fost invidios pe Marele Marin ? Pe de o parte trebuiau păstrate proporțiile : în 1956, înainte de a intra în închisoare cunoșteai pe de rost (ca dealtfel toți prietenii tăi) replici întregi din **Moromeții** ; pe de alta, știai : așa, cât era de mare Preda, făcuse “podul” lui Prepeleac, cel peste care se trecea, călcînd cu un picior “moale”, cu celălalt “tare”, scrisese juma-juma: și **Întîlnirea din pămînturi** dar și **Desfășurarea** ; și **Moromeții**, dar și **Ana Roșculeț**... Ce anume ar fi fost de invidiat la Preda ? Și chiar de ai fi cedat geloziei : la ce-ar fi slujit ? Invidia nu-i o pompă care aspiră talentul de la invidiat și ți-l împinge ție, invidiosul. Poate însă provoca spiritul de întrecere :

«Ei, las-că-ți arăt eu cum se scrie !», să zică (și să facă !, dacă-l

țin curelele) cel pișcat de invidie.

Chiar de-ai avut modele : Balzac, Tolstoi, Dostoievski, Faulkner, Thomas Mann, Camus - acestea nu au fost “de imitat”, ci așa, de avut în fața ochilor, ca încurajare și mai ales ca păstrare a proporțiilor : de ce-ai fi fost gelos pe Marin Preda - când îl aveai pe Tolstoi ?; să fii invidios pe Breban, după ce-l citiseși pe Dostoievski ? Iar pe amicul Sașa Ivăsiuc : ce să invidiezi la el : imitațiunea, maimuțarea lui Camil Petrescu ?, a lui Holban ? Dar ție nu-ți plăceau eroinele lui Camil, lăsau în gură gust de cretă, de hârtie rumegată - roman-de-dragoste coios, găseai în **Rusoaica** lui Gib Mihăescu !; miroazne sălbătice, de femeie adevărată, aflai în **Un port la răsărit** de Radu Tudoran (să fie doar o întâmplare că ambele “se petrec” în Basarabia ? Mai știi...).

Gelozie, invidie - pe cine ? Pe Sorin Titel?, pe Țepeneag?, pe Virgil Tănase ? De ce ? Scrisul lor putea foarte bine să-ți placă, fără a-ți provoca dorința de a-i vedea morți (și livizi) pe autori. Dovada : erai prieten cu ei, ei simțeau (atunci) prietenie pentru tine, nu primiseși semnale că vreunul te-ar vrea măcar cu un deget scrintit. După apariția în Franța, în Germania a romanului **Ostinato**, Țepeneag și Tănase au rămas neschimbați față de tine - în schimb Titel... Sigur, Mazilescu exagera (un adevăr) când spunea :

«Tu te oftici până și pe mine - fiindcă am pantofii spărți...»

Bietul Sorin...Voia și el - ca și Breban, ca și Țepeneag, dealtfel - ca toată lumea : să fie și frumos și talentos și leôs, cum zicea același Mazilescu (adică : la pungă-gros, de la *leu/lei*). Să călătorească în Occident (a călătorit - mai mult decât Țepeneag), să publice la Paris (a publicat, tradus de Marie-France Ionesco), dar să fie “considerat” și acasă : să nu-și piardă slujba la *România literară*, să-și păstreze apartamentul, să nu i se întârzie cărțile - și, firește : să aibă lansări de carte și să participe cu drag și-avânt scriitoricesc la întâlniri cu cititorii...

N-ai avut parte nici de una nici de alta.

6

Paris, 18 iulie 1997

Dragă Grigurcu,

Am citit cu nesfârșită plăcere textul D-tale **Radiografie Paul Goma**, publicat în 22/8-14 iulie 97.

Mă grăbesc să adaug : nu numai pentru că obiectul este **Jurnalul** cu diaristul cui mă are (nu ascund că și asta este prilej de satisfacție), ci pentru că un text bun nu este neapărat unul favorabil ție. Te-am citit, deci, cu invidie : dacă aș fi scris despre cărți (și despre autori), așa mi-ar fi plăcut să scriu : ca D-ta.

Nu m-ai menajat (și bine ai făcut), ai arătat (doar) câteva din inexactitățile, din aproximările, din injustițiile aflate în **Jurnal**. Nu am ieșit micșorat, nici ofensat, nici negat - ci *normal* comentat. Am subliniat cuvântul, pentru că, la noi, în România literatornicilor normalitatea este necunoscută - deci blamată.

Rezumînd : este un mare reconfort pentru un autor (care își cunoaște o parte din slăbiciuni) să întâlnească un text care îl discută în cunoștință de cauză și cu perfectă bună credință.

Acestea fiind zise, mă simt obligat să clarific anume termeni ce apar în textul D-tale, după ce fuseseră lansați de Gabriela Adameșteanu la televiziune, apoi de Pruteanu, de D. C. Mihăilescu - iar și mai înainte sugerați de însăși Monica Lovinescu.

Dar să citez pasajul cu pricina :

“Nu-i vom lua (lui P. G. - n.m.) neapărat apărarea dacă, în unele momente, se va vorbi despre ingratitudea sa. Oricîte decepții vor fi intervenit în relația lui Goma cu Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, acești directori de conștiință neîntrepuși ai vieții noastre culturale și civice din ultimile decenii, ne întristează maniera în care Goma se detașează de ei, uitînd, nu doar caracterul ireversibil «istoric» și acesta, al sprijinului generos de care s-a bucurat din partea lor, dar și dimensiunea majoră a personalității în cauză”. “(...) «Despărțirea» lui Paul Goma de Monica Lovinescu și Virgil Ierunca îmi pare a avea un aspect artificial ca o scenă dintr-un panopticum. E foarte cu putință să fi intervenit unele nemulțumiri personale. Dar nu sînt ele oare supradimensionate ? Oare nu atentează ele la raportul transpersonal dintre

Goma și prietenii care l-au protegit ? Oare pedalarea excesivă pe câte-va lucruri, totuși, marginale, totuși, minore, nu-i întunecă vederea (...)?"

Să nu se creadă că îi pretind cititorului să afle de la mine, din cărțile mele adevărul - însă, dacă tot îl atinge, atunci să ia în seamă împrejurările ce ne-au dus unde am ajuns.

Sarcina lui Grigurcu nu este defel comodă. El ține cu ambele părți și tare ar dori ca acestea să nu fi ajuns până la conflict, iar acum să încerce o reconciliere. Într-o situație ca aceasta "prietenul de la mijloc" poate :

1. Să nu se amestece ;
2. Să se amestece, încercînd să împace părțile, după ce va fi examinat motivele fiecăreia ;
3. Să ia partea uneia (nu contează rațiunile) ;
4. În fine, situația lui Grigurcu : el dorește să fie imparțial, vrea să existe, între prietenii săi, numai cânt și armonie, însă când intră în explicarea motivelor rupturii...

Grigurcu vorbește (pe urmele altora din jurul Monicăi Lovinescu) de "ingraturitudine"- desigur, doar a mea ; Grigurcu vorbește de "sprijinul generos"- primit, numai de mine, se înțelege ; Grigurcu vorbește de "proteguirea" al cărei unic beneficiar am fost - cum altfel? - eu.

Or cineva care a avut (bună)voința (ca Grigurcu) de a răsfoi **Jurnal**-ul, chiar de nu este de acord cu "adevărurile" autorului, ar trebui să țină seamă și de faptele petrecute, nu să treacă peste contradicții și să (re)formuleze concluzii ca : proteguire, sprijin generos, (in)gratitudine.

De ce așa ? Iată de ce :

- De pildă : relațiile dintre Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, pe de o parte, pe de altă parte semnatarul Jurnal-ului nu au fost vreodată de subordonare (D-lor ar fi primii ofensați de o asemenea supoziție - deși recitind verdictul : "Îmi pare rău că l-am cunoscut pe Paul Goma", mă încearcă îndoiala...). Exact din acest motiv au și durat din 1972 până în 1993 : 21 ani !;

- De pildă : "serviciile" făcute de ei, cele care li se făcuseră, etc. nu aveau cum să modifice natura sentimentelor, deci a relațiilor prietenești - așadar, o noțiune ca : ingraturitudine putea fi folosită de Liiceanu, de Adameșteanu, de Pruteanu, însă nu de Monica Lovinescu, nu de Virgil Ierunca : ei știind foarte bine pe ce anume se reazemă

relația noastră ; și, desigur, nu de Grigurcu.

Istoria amănunțită a involuției prieteniei se află scrisă în **Jurnal**; în două din cele trei volume obsesia cronicarului a fost : degradarea legăturilor dintre sine și, cum atât de frumos spune Grigurcu : “acești directori de conștiință neîntrecuți ai vieții noastre culturale și civice din ultimele decenii”.

Asta ar fi una dintre băgările de seamă : a doua, legată de prima - re-citez :

“E foarte cu putință să fi intervenit unele nemulțumiri personale. Dar nu sînt ele oare supradimensionate ?(...) Oare pedalarea excesivă pe câteva lucruri, totuși, marginale, totuși, minore, nu-i întunecă vederea ?”

Ba da, e foarte cu putință - ca acele nemulțumiri personale să fi fost supradimensionate (de Goma) ; în fapt ele fiind minore, marginale (“totuși”, concede Grigurcu).

Iată, eu fac un efort și cred că ajung a-l înțelege pe Grigurcu : a avut o viață, nu de câine, ci mai rău : de refugiat ; din cea mai tandră copilărie, mereu pe drumuri, mereu printre străini (cu atât mai dure-roasă înstrăinarea, cu cât se afla printre români). Alungat din Institutul de literatură, în cele din urmă și-a găsit un loc - la *Familia* : dar, vai, bucuria n-a durat : a fost îndepărtat și de acolo - așa a început lungul său exil interior ; dacă mă străduiesc, realizez viața de exilat interior pe care o duce Grigurcu la Târgu-Jiu (“Aicea, printre târ’-olteni...”, ar zice un beniuc local). Grigurcu însă nu face vreun efort de transpunere (ce Dumnezeu : dacă Tolstoi “trecea” într-un cal, un basarabean nu se poate pune în pielea altui basarabean ?).

Motivul ruperii relațiilor cu Monica Lovinescu și cu Virgil Ierunca **a fost cartea**. Nici mai mult, dar nici mai puțin.

Separarea nu s-a produs de azi pe mâine, într-un acces de mînie oarbă; până la desnodământ s-au acumulat ceasuri, zile, ani ; gesturi, fapte, cuvinte - mai ales cuvinte. Primele semne răuprevestitoare s-au arătat în vara anului 1989. Atunci Monica Lovinescu, după ce ne-a isterizat pe toți prietenii săi, temîndu-se de un complot pus la cale de Țepeneag și de Breban (doar împotriva lor, a Monicăi și a lui Virgil, spunea ea) care urmărea să-i îndepărteze de la microfonul Europei libere, fiind ei prea critici față de Ceaușescu. Or, după ce, pe mine, ca de obicei, m-a împins în față, ca să spun lucruri aspre despre Țepeneag, senină, D-sa a început a trata cu același Țepeneag, fără a-mi sufla vreun cuvânt despre “schimbarea tactică”, așa cum fusese convenit.

Dacă Grigurcu crede că aici este vorba de ingratitudea mea - să creadă!;

Odată cu evenimentele din decembrie 89, s-a nuanțat și tactica Monicăi Lovinescu : firește, din categoria celor “buni” au fost îndepărtați trădătorii caracterizați ca Buzura, Eugen Simion, Valeriu Cristea (chiar Pleșu) - dar nu și Hăulică ; a fost lăsat din brațe Sorescu (de ce abia în luna mai 1990 ?), dar nu și Blandiana, neostenită călătoare în Occident, mai asiduă decât chiar Merin Călătorete. După ce în vara 89 Monica Lovinescu a introdus-o clandestin pe Arpagica Nației printre “persecutați” («Are domiciliu obligatoriu !»), în *Convorbiri literare*, nov. 96 a băgat-o prin efracție și în categoria celor avînd “sertare”, așezînd-o, poponete, între Steinhardt și Noica, alături de I.D. Sîrbu ; pentru a-i face ei loc, i-a expulzat (are antrenament - din 1994, de când m-a exclus și din exil, adevărat, în bună companie : Regele Mihai) pe Blaga, pe Mihadaș - și pe mine care, orișicîtuși, până în noiembrie 77 fusesem domiciliat în România și, fatal, aveam câte ceva în sertar, iar din când în când mai eram și arestat (dovadă : de curînd SRI-ul a anunțat că Petru Dumitriu și umila mea persoană pot să-și recupereze manuscrisele confiscate). Pe N. Manolescu Monica Lovinescu s-a supărat mai puțin pentru interview-ul luat lui Iliescu imediat după Marea Mineriadă, cât pentru cronica lui Pruteanu la **Unde scurte I**, în care găinariotul ce nu ajunsese încă nici senator țărănist (acolo i-i locul!), nici, uns de Liiceanu, arheu al nației (și așa !, la o astfel de nație, astfel de arheu !), batjocorise memoria Ecaterinei Bălăcioiu, moartă la Văcărești, aruncată în groapa comună (D-ta ai avut fericirea, onoarea s-o cunoști, dragă Grigurcu, în toamna lui 54). Rezultatul : eu mă supăr pe Manolescu, mă supăr pe Pruteanu - dar ce face Monica Lovinescu, fiica mamei, ofensata, rănita, victima? Se împacă și cu Manolescu și cu Pruteanu ! Dacă găsești în asta ingratitudea mea - găsește-o !

În fine, am ajuns la Liiceanu. El reprezintă pârghia care a dat peste cap prietenia noastră.

Reamintesc, fiindcă ai luat drept “excesivă pedalarea pe câteva lucruri”.

Nu câteva, ci un singur “lucru”:

Distrugerea volumului de mărturii **Culoarea curcubeului** - abia scos în librării, retras de pe piață, depozitat (în vara lui 90, imediat după apariție), iar după doi ani trimis la topit.

Spuneam mai sus că nu ai făcut nici un efort să te transpui în

situația mea :

- vasăzică debutez în periodice (*Luceafărul* lui Barbu) în decembrie 1966 - la vârsta de 31 ani ; editorial, în '68 (la 33 ani), însă atât : volumașul **Camera de alături** constituind singura mea... operă, fiindcă în 70, în primăvară, am fost interzis - și interzis am rămas două decenii ;

- re-debutez în țara și a mea, în limba în care nu am încetat a scrie, la vârsta de 55 ani, în iunie 1990 - cu volumul **Culorile curcubeului**, scos la Humanitas ;

- aflu, încă din iulie-august că "ceva necurat" se întâmplă cu acest volum de debut ; în toamnă îl întreb pe Liiceanu, el mă asigură că totul merge bine, că or fi doar deficiențe de distribuție...;

- după un an (1991), Liiceanu îmi refuză volumele (de el comandate) **Scrisori întredeschise** și **Butelii aruncate în mare** (articole, cca 1.000 pagini), motivînd că nu are hârtie ; tot atunci aflu adevărul : Liiceanu dăduse dispoziția retragerii de pe piață a **Culorii...**; re-întrebat, răspunde, ofensat, că îl calomniez : cum să-mi facă el mie una ca asta ?;

- în 1992 aflu, din presa românească : Liiceanu a trimis la topit (la Bușteni) tiraje nevândute (subl. mea) din Cioran, Ierunca, Goma (la care se precizează titlul distrus : **Culoarea curcubeului**) ;

Care a fost atitudinea celor care ar fi meritat numai grațitudinea mea ? Din discuțiile (telefonice) am aflat de la Monica Lovinescu :

1. Gabriel nu a putut face una ca asta - comentariul meu : așa, neputînd, Gabriel a făcut-o (Dumnezeu să te ferească de putințele neputinciosului !);

2. Gabriel a trimis la topit și Cioran și Ierunca - să mă simt flatat de companie ! - comentariu : lui Cioran și lui Ierunca, Liiceanu le-a distrus exemplare din a treia, din a cincea ediție - mie din prima, nici aceea scoasă la vânzare ;

3. Dacă mai continui să spun în dreapta și-n stînga că Gabriel mi-a distrus o carte, îl calomniez pe el, arunc o umbră asupra editurii Humanitas, fac un rău "celor buni", iar după ce mă așez lângă V.C. Tudor, risc să nu mai găsesc editor în România - fără comentariu ;

4. (după ce Liviu Antonesei a publicat în *Timpu* scrisoarea în care mă plîngeam de faptul că doi prieteni, doi colegi, deveniți editori - Liiceanu și Sorescu - care îmi solicitaseră "volume de publicat"- mi-au distrus câte o carte, primul **Culoarea curcubeului**, al doilea **Gardă inversă**), Monica Lovinescu :

«Ai făcut o mare greșeală, calomniindu-l pe Liiceanu».

Dacă și aici vezi ingratitude din partea mea - mă dau bătut - însă nu înainte de a-mi explica ce este aceea o calomnie.

Nu de alta, însă, în octombrie 1996, întâlnită la un colocviu despre Basarabia, (?), Gabriela Adameșteanu, a admis că “atunci” (în 1992), avusesem dreptate : Liiceanu îmi trimisese la topit cartea **Culoarea curcubeului**, fără să o fi distribuit. Întrebată cum de “atunci” ei (Monica, Virgil, ea) nu numai că negaseră fapta editorului preferat, dar pe mine, victimă, mă trataseră de calomniator - Gabriela a răspuns că da, băi, dar să-i înțeleg și pe ei, că erau în campanie electorală (!) și că Monica fusese de părere că nu-i deloc momentul ca Liiceanu să recunoască : dac-ar fi recunoscut distrugerea cărții, ar fi făcut un mare rău opoziției, care trebuia să câștige...

Dragă Grigurcu,

Firește, nu-ți cer să te declari neapărat de partea mea - fiindcă știu : nu sânt deținătorul adevărului absolut. Cer însă - și am acest drept : cine judecă este obligat să o facă după dreptate, aplecându-se și asupra argumentele celeilalte părți.

Dacă te-ai fi mărginit la a deplora despărțirile, m-aș fi asociat D-tale - ai constatat din **Jurnal** : m-am rupt de monici cu durere, cu suferință, după îndelungi ezitări.

D-ta însă nu ai găsit nimic de spus despre cartea distrusă de oameni de carte (Liiceanu, Sorescu), cu complicitatea activă și dezinformatoare a unor oameni de carte (Monica Lovinescu, Virgil Ierunca, Gabriela Adameșteanu). Nici despre (cel puțin) imprudenta declarație, la telefon - și pe necitite :

“Regret că l-am cunoscut pe Goma”.

Am mai spus, repet : mie nu-mi pare rău că am cunoscut-o pe Monica Lovinescu. Nu-mi pare rău că i-am cunoscut pe Liiceanu, pe Pleșu, pe Sorescu, pe Manolescu, pe Gabriela Adameșteanu, pe Valeriu Cristea. Nu, nu...Am altă opinie despre “gratitudine”: când am ocazia, scriu, riscînd să mă repet, cât și cum datorez Monicăi Lovinescu și lui Virgil Ierunca :

Pentru mine prezența grațitudinii nu condiționează absența adevărului - așa cum condiționase Monica Lovinescu prezența Domniei Sale la Colocviul despre Exil din 1994 de absența mea.

Acestea fiind spuse, te salut cu prietenie, Paul Goma

După ce i-ai scris lui Grigurcu a fost nevoie să-ți tragi răsuflarea.

Fiindcă variantele - din ce în ce mai bemolizate - au fost multe : vreo șapte. Încercai să nu-l (mai) busculezi pe Grigurcu, dar nu puteai să nu spui că el apăra molicele un adevăr - mai vârtos pe “directorii de conștiință”; exact așa îl apărase pe Breban, în *Apostrof* nr. 2 din 1992: susținând că nu există probe (în favoarea spuselor tale).

Firește, nu ne aflăm în fața unui tribunal. Însă cel care intervine într-o cauză și-și face cunoscută părerea e obligat să țină seama de ambele părți.

Or Grigurcu a scăldat-o și de astă dată. “Contribuția” lui a fost intervenția unui profesor, în recreație, într-o încăierare dintre elevi : el nu știe cine a început, cine-i agresor, cine-i victimă, (și nici nu-l interesează ; el știe că ordinea trebuie menținută) dreptatea, câtă este o înclină în favoarea șefului clasei - “acela nu poate fi factor de perturbare al procesului (de învățământ)”.

Adăugându-se și motive omeneste (din **Jurnal** ieșea destul de șifonat), Grigurcu nu s-a ostenit deloc să scoată la lumină motivul rupturii cu monicii (chiar dacă îl găsisse) ; din textul său reiese că, altfel, ești băiat bun - dar cu muuulte lipsuri, printre acestea și ingratitudea.

Într-un prim moment puseși drept cap. 6 una din primele variante ale scrisorii (cea în care aminteai că judecata lui Grigurcu s-a mai exercitat “într-un singur picior” față de tine : în controversa cu Breban, după ce publicaseși **Capra și Căprarul**), iar ca 7, scrisoarea sub forma ultimă (oricum, cea expediată prin poștă). Ți s-a părut exagerată această umplere a golurilor și ai suprimat-o. Dar nu te poți împiedeca să-i regreți absența.

O altă chestiune - legată de asta :

Monica Lovinescu și Virgil Ierunca, în ciuda prieteniei (de durată), niciodată nu s-au lăsat influențați de de vreo idee, umoare, plăcere ori din contra - venind dinspre tine, comunicată, ori aflată de ei printr-un terț.

Această constatare o faci abia acum, până acum nu te gândiseși.

Ai scris în **Jurnal**, repeți : în chestiunea Grigurcu tu ai fost primul, cronologic, care să-i fi vorbit de el - în primul rând de întâmplarea cu Ecaterina Bălăcioiu, mama Monicăi. Prima oară (primele ori) în 1972-73, la întâia călătorie la Paris ; apoi după 1977, de multe ori. Deși

era o chestiune care o privea direct și în mod deosebit, Monica nu numai că nu o reținea - dar mai apoi nici nu-și amintea că i-ai fi spus-o ! Situație devenită plicticoasă, însă dat fiind caracterul ei, nu ți-ai manifestat nemulțumirea pe față - că nu ține minte ce-i povestiseși de zeci de ori.

Și tot acum te gândești : dacă ne-memorizarea se datorează altei cauze decât obișnuita, la Monica Lovinescu, neținere de minte ? Dacă, fiind ceva în legătură cu mama sa, informația refuza să se lase înregistrată din pricina reproșului (nejustificat) pe care și-l făcea : neacceptând să încerce a o determina pe fiică să nu mai atace regimul, Ecaterina Bălăcioiu a fost pedepsită astfel ; și astfel murise ?

O altă insensibilitate a Monicăi - de cu totul altă natură : receptarea Gabrielei Adameșteanu : din 1972 îi vorbești în termeni inflamați despre excepționalele calități de prozator ale ei. N-a înregistrat. Ca și în cazul lui Grigurcu, ai re-vorbit - același rezultat. După 1977 i-ai re-re-vorbit : zadarnic. I-ai dus cărțile autoarei recomandate. Întrebată ce crede, Monica a răspuns că nu o impresionase, că "așa" se scrisese între cele două războaie și mult mai bine ; ai întrebat-o cine, dintre scriitorii dintre războaie, scrisese tot așa - ba chiar mai bine - nu ți-a răspuns, era plictisită.

Și, într-o bună zi Monica Lovinescu îți telefonează, excitată, entuziasmată - oricum, primele cuvinte au fost :

«Am descoperit un prozator co-lo-sal ! Am citit toată noaptea, e excepțional !»

«Mă bucur», te bucuraseși, ca de obicei, la asemenea vești bune. «O să-l publicăm în colecția mea...» (pe atunci exista, însă mutată de la Hachette la Albin Michel). «Cum îl cheamă ?», ai mai întrebat.

Monica Lovinescu nu avea cartea la îndemână, i-o luase Virgil, s-o citească și el, așa că a l-a întrebat pe el, tare. A, da, nu era prozator, ci prozatoare - scrie o proză atât de virilă, încât a luat-o drept bărbat... O cheamă...

«Are un nume greu de purtat pentru un romancier, n-ar fi stricat să-și ia un pseudonim - noi cunoaștem un arheolog, Dinu Adameșteanu...»

«Gabriela Adameșteanu !», ai zis. «Dar de când vă tot bat la cap cu ea...»

Monica a răspuns că nu-și aduce aminte - dar acum, că a citit-o... I-ai spus că îi dăduseși să citească, romanul **Dimineață pierdută**, dar nu-i plăcuse - care-i titlul pe care-l descoperise acum ?

Din nou o întrebare adresată lui Virgil, aflat în altă odaie, apoi comunicare :

«**Dimineață pierdută** îi spune- dar ce carte ! Co-lo-sa-lă !»

«I-am spus eu, adineauri titlul - cartea v-am dat-o eu, acum un an-doi, ați spus că nu v-a impresionat, că între cele două războaie...»

«Cine știe ce alt titlu mi-ai dat...- sau poate de alt autor» - s-a descurcat fulgerător Monica Lovinescu.

Mărturisești : auzind-o, după aceea, vorbind despre co-lo-sa-la carte, te simțeai gelos : la urma urmei, Gabriela Adameșteanu era, în România, un scriitor consacrat de cel puțin doi ani atunci când o descoperise Monica Lovinescu. Și, dacă am lua-o la bani mărunți, tu ai...“descoperit-o”, prin 69, tu ai încercat s-o debutezi la *România literară*, însă cum Breban și cu Sami Damian se opuseseră, o dusesesi la *Luceafărul* - Sânziana Pop o publicase pe loc !

Într-o zi, la cafenea, după o înregistrare, Monica (tocmai făcuse o cronică entuziastă la **Dimineață pierdută**), își continuase emisiunea, laudând, desigur, calitățile prozatoarei, dar făcând imprudența de a zice, cu modestie, că în fapt, Virgil îi atrăsese atenția asupra cărților aduse din România “de cineva” și mai cu seamă asupra uneia din ele. Când a citit... Revelație ! Și, întorcându-se înspre tine :

«De ce nu ne-ai spus că prietena dumitale scrie atât de bine ? Din gelozie ?»

Sunt întrebări la care, chiar de poți răspunde, nu o faci : rămâi tu, nu doar prostul, ci și vinovatul...

Această confiscare s-a observat și la Sami Damian : așadar, după ce el a fost principalul opozant al debutului Gabrielei Adameșteanu în România literară, după 89 pretindea, fără sfială, că el o debutase !

Culmea fiind : însăși Gabriela Adameșteanu declara că Sami Damian o lansase ! Când ea debutase...- drept, nu prin propriile-i forțe, dar sigur : împotriva voinței lui Sami.

În legătură cu Gabriela Adameșteanu, te gândești abia acum : Monica Lovinescu nu luase în seamă părerile tale - aici sub formă de sugestie (să o citească pe cutare, bună prozatoare) - de ce ?

Ai mai spus-o : fiindcă ea nu credea în “recomandările” tale. În cazul Gabrielei, nu punea niciun temei pe gustul tău literar. Fie că, într-adevăr, o “descoperise” Virgil Ierunca și o recomandase Monicăi, fie “cineva în tre-cere prin Paris” îi vorbise - probabil le adusesese și cărți. Nu știi cine, probabil Iorgulescu (fiindcă Manolescu, din 81, nu mai dăduse pe aici). Sau Eugen Simion. Marius Robescu, sigur nu : trecând

și pe la tine, dându-ți câteva cărți cu dedicație, l-ai întrebat dacă adusesese și de-ale Gabrielei - el răspunsese : «Nu, bătrâne !», cu un aer mirat și ofensat că-i puseseși o asemenea între- bare nedelicată.

Deci : Monicii nu erau sensibili la “influența” exercitată de tine. Nici în bine și nici în rău. Dovadă că nu-i clintiseși din convingerile lor că Sorescu este un curat - însă un descurcăreț (tocmai de aceea povesteă mereu Virgil chestia cu «Las-o-ncurcată, dom' Virgil !»); dovadă că oricâte și oricât de rele ziseseseși despre eseul lui “Nicolae Niculescu” (Steinhardt), despre Geta Dimisianu, despre Hăulică, despre Blandiana, despre Paler, despre Nicodim - ei rămăseseră, senini, la opiniile lor.

Ești tentat să crezi că alții aveau succes (ba : numai alții) - altfel cum se explica “ținerea în brațe” a unor persoane demne de... cea mai justificată prudență, dacă nu mefiență ? Prin faptul că alte persoane (și ele asemenea, adică dintre cele descurcărețe) recomandaseră persoane ce ție ți se păreau nerecomandabile ? Da, aceasta este o parte din răspuns.

Cealaltă ar fi :

Monica Lovinescu și Virgil Ierunca au cultivat, dintre scriitori - și pictori și critici plastici și oameni de teatru - persoane ce nu meritau întreaga lor încredere, nu doar pentru că alții - de aceeași factură morală - îi susținuseră. Asta ar fi însemnat că se înșelaseră mereu - mai corect : că fuseseră mereu înșelați.

Dar nu. Nu. Nu. Nu se poate.

Ei nu pot fi duși de nas chiar de fitecine, cu orice.

Rămâne explicația asta : ei au cultivat persoane, avînd nu doar “scă-deri” morale, dar care, într-un moment sau altul le făcuseră și lor figuri (Țepeneag, Tănase, Manolescu, Pruteanu, Dan Zamfirescu, Pleșu) - de ce ? Pentru că ei deciseră - în deplină cunoștință de cauză - să le cultive.

Cine poate crede că Monica Lovinescu și Virgil Ierunca chiar “nu știau” că, de pildă pictorul Nicodim este, nu doar un vulgar turnător, ci post-fix al Securității, cu misiuni active, în exil ? - și totuși : Nicodim îi vizita, regulat - în virtutea căror legături ce nu țin seamă de... est-etică ?;

Cine poate crede că Monica Lovinescu și Virgil Ierunca chiar “nu știau” cu ce se ocupă Hăulică și echipa-și (Pleșu, Oroveanu, cei de la Secolul 20)? Iar dacă, din întâmplare, nu știau înainte de 89, nu se poate să nu fi aflat după, când Iliescu și nu altul îl pusese la UNESCO

- ei bine, Monicii, nu numai că acceptau, în continuare, vizitele unei slugi a lui Iliescu (în care caz, de ce nu-l primea și pe bietul Virgil Tănase ?), dar acceptau să se ducă ei, la recepțiile organizate de același Hăulică la “domiciliul parizian al lui” - în virtutea căror legături ignorînd, cultural, chiar est-etica ?;

Cine poate crede că Monica Lovinescu și Virgil Ierunca chiar “nu știau” că Liiceanu ți-a distrus **Culoarea Curcubeului** ? - în care caz : ce mai rămîne de etică, fie de Est, fie de Vest, fie de Centru, fie de Extreme ?

Ba știau foarte bine. Vor fi aflat cu mult înainte de tine - dar au cântărit : să rămână cu tine ? Să mergă cu Liiceanu ?

Și, deși nu exista vreo incompatibilitate, ei au ales; cum nu se poate mai, ca să spunem așa, înțelept.

Ceea nu înseamnă că a fost și drept.

Dar nu despre adevăr era vorba...

IV

1

Azi. Măine.

Azi e luni și e a doua zi de Sânt Ilie, iar mâine are să fie marți și a treizecișuina zi de când ai început această carte, volumul VII, ba chiar XI din **Jurnal**, oricum, a doua parte din **Unde am greșit ?**

Azi.

Azi e mâine - și gata. Vorba celuia : «Nici nu bagi de seamă c-ai dat ortul popii».

Ba tu ai să bagi, dar ba tu n-ai să poți face nimic, nici cu băgatul, nici cu ba tu-ul. Ai să pleci neconsolat, ca mulți, dimpotrivă, rămași, dușii nemaivând nevoie de așa ceva, însă ceștialalți se simt vinovați că mai trăiesc și de-aceea pun să se sape în piatra, în lemnul ori în betonul armat al crucilor: “Pe veci ne-consolat(ă)”.

Neconsolarea ai s-o iei cu tine, ar fi și păcat s-o lași în urmă. Ai s-o duci sub braț, ca pe un ziar citit pe jumătate, las’, că cealaltă o răsfoiești tu, acolo unde-ajungi.

Nu ți-a ieșit. Deloc. Nădăjduiai că, după cinci pagini de batere de apă-n piuă - hai, de la mine : cincizeci - ai să-ți vii în fire, ai să revii la sentimente mai bune, ai să te întorci la uneltele tale, cele ficționatoare.

N-a mers. Și n-are să meargă. Din două motive care sunt unu :

În capul tău de bour ficționarea este o operațiune de exagerare a realității și nu de inventare a ei.

Aici ar putea merge expresia : “Cei șapte ani de-acasă”, însă nu doar în sensul de bună-creștere, de bună-cuviință - ci de bună-știință. S-ar putea spune : “Cei șapte ani - de memorie - de-acasă”.

Dar e simplu : unii prozatori români ajung la vârsta propice scrierii - gata-amnezici. Aștern pe hârtie, în lipsa “amintirilor” (exagerate, ajustate, re-modelate), invenții. Nu au văzut nimic în viața lor decât fleacuri, n-au auzit decât flecuștețe, n-au simțit durerea decât atunci când se înțepau într-un deget, n-au tremurat decât de frica de a primi cînșpe picioare-n cur, în loc de cele zece reglementare, nu și-au înălțat privirea mai sus de apartamentul lor, slujba lor, rubrica lor, cartea lor (ce trebuie publicată cu orice preț, chiar al schilodirii, chiar al negării

- ei și ? las-că scrie el alta, al'dat') însă și pe acestea le-a uitat, dacă le va fi înregiostrat vreodată - dar scrie ! Nu poezie-lirică, nici eseu-estetic - ci proză ! Și se miră, se indignează, se mânie-Dunăre că nu-i tradus în suedeză, pentru ca "domnul acela care dă premiul Nobel" să i-l deie și lui un pic (aici l-ai citat pe Breban).

Ce blestem ! La începutul anilor 30 comentatorii literaturii lui Stere (Călinescu, Cioculescu, Pompiliu Constantinescu, Aderca, Sebastian, Ralea, Arghezi, Galaction, Sadoveanu) afirmaseră inconsistența, neseriozitatea, inadecvarea prozei românești (române) de până la **În preajma revoluției**. Însă și această constatare de bun simț fusese uitată - mai ales pe vremea comunismului ceaușist, când cea mai fără de primejdii proză era cea care nu spunea nimic despre nimic - nicidecum, niciunde.

Foarte bine : Radu Petrescu, M.-H. Simionescu, Tudor Țopa, Țepeneag Alexandru George - au scris și au publicat nestingheriți proza lor "neutrală", "apolitică". Abhorînd realitatea (cea crudă și nedreaptă), își confecționaseră o pararealitate ce convenea de minune partidului nostru drag și politiciii sale culturale. Să fie sănătoși unii - alții.

Discuția devine penibilă abia când alunecă în : «Care-i mai bună, mai valoroasă literar : ficțiunea sau infanteria ?», vorba lui Olăreanu. Această dilemă-din-care-nu-ieșim este soră geamănă cu celebra :

«Care-i deosebirea dintre un cioban ?»

La care se răspunde invariabil :

«Ciocanul».

Nu poți să nu mărturisești : eșecul te irită, te înciudează, te înfurie. Cum așa : să nu poți tu să faci o carte-de-ficțiune ? Măcar atâta-atâtica ? Dar ai mai comis și nu erau cu mult mai foarte-proaste decât ale ficționarilor teoretizatornici și-nrăiți - să spunem : Țepeneag. Bine-bine, nu se pot compara două proze, nici doi scriitori (fiindcă ajungi la deosebirea dintre un prozator), dar zici. Așa, să fie zis.

Și atunci : să fie incapacitatea de a mai scrie ficțiune - așa cum se înțelege în România, adică invenție de la cap la coadă - un cusur ? Un eșec ?

Parcă nu. Nu într-un tot.

Atunci ? Atunci.

Atunci n-ai decât să aplici rețeta cunoscută. Începi prin a da alt nume personajului narator :

Îl botezi, i-l lipește de frunte după ce i l-ai cântărit, îndelung, după ce i l-ai ales dintre alte zece-cincisprezece - să zicem : Ilarie Langa, cel din **Ostinato**. Un nume avînd toate calitățile, ce să mai vorbim de cusururi. Chiar dacă nu aduce, de aproape, cu Mitrea Cocor, ceva-ceva din Andrei Sabin al Popoviciului cel titus tot are el.

Sau, trecînd peste **Ușa...**, la **În cerc** : Zeno Duca (apare și în **Gardă inversă**). Deși faulknerian romanul (și, atenție, abia începuseși...), fiecare personaj fiind persoana întâia când îi vine rîndul, parcă-parcă Zeno Duca este purtătorul de cuvînt al autorului. În fine : purtător de servietă (în ea se află manuscrisul unui roman de ficțiune). Voiai să spui că te pricepeai la numirea personajelor (principale) : le compuneai cât mai vizibil făcute, cât mai aranjate din condei, mai pseudonimate, cât mai nefirești. Ai vrut să spui : și Ilarie Langa și Zeno Duca ar fi putut foarte bine să fie numele de condei al unor confrăți pe care, de la tații lor îi chema Georgescu ori Groapă ori de-a dreptul : Bucă. Deși aceste sonorități stranii, cu sclipociri de tinichea autentică ar duce cu gândul mai degrabă la Goldenberg sau la Feldmann sau chiar la Mayer - dacă te orientezi după Toma George Maiorescu sau Iureș sau Mugur sau Furtună.

Si, desigur, condiția sine qua non a ficțiunii : trecerea hotărîită la persoana a treia ! De la adăpostul neangajantei, obiectivei, nepolitice Persoane A Treia, puteai face câte o aluzie (ba chiar trei - două de sacrificiu, lăsate cenzurii), câte o șopârlă, trei (aceeași proporție). Fiindcă, explicai tu “în fața tovarășei” (ce, nu sună frumos : “în fața”? - nu a unei persoane, nu a unui om ?; în plus : femeie, căci, orișice am zice, chiar și cenzoarele-șefese au o puță ; și nu totdeauna mică), explicai, deci, dacă aveai nemaipomenita șansă de a apuca perioada dinainte de mai-iunie 1977, când cenzura era cenzură ; solidă, serioasă, cinstită, măi tovarășe !, iar cea mai mare dintre toate : să ai tu, neînsemnat autor, norocul să discuți cu tovarășa Holeră personal ori cu tovarășa Molfă în persoană ori cu însăși persoana tovarășei Boxănescu (x ? cs?), cadre formate, plătite de partid pentru a fi Ochiul Neadormit - și nu ca după... desființarea cenzurii din 1977, să ai de a face cu unul dintre colegii tăi, ba chiar prieten și bun poet - Mircea Ciobanu, Sorin Mărculescu ori Mugur, ori cu foartea Gabriela Adameșteanu...

Ai pierdut șirul îl reiei : deci, să ai prilejul de a-i explica tu, cu gura ta cenzorului că n-ai avut de loc de gând să subminezi puterea socialistă, nici să aduci prejudicii politicii externe, cu atât mai puțin să sabotezi producția de oțel pe capul bietului cetățean - cât despre

intenția de a batjocori imaginea Conducătorului iubit, nici prin visul gândului nu ți-a trecut...

«Priviți, dragi tovarășe de la controlul presei și tipăriturilor !» - să arăți tu cu degetul pe manuscris locul, exact. «E la persoana a treia !».

Cu, ori fără intermediar, înainte de 77, aveai o șansă din zece de a fi ascultat (cât despre crezut...- activiștii, mai ales securiștii, deci și cei de la cenzură nu cred, din principiu, pe nimeni, nici chiar pe mama lor - dacă au avut-o și pe aceea...- însă dacă “momentul cerea...”, de ce nu ?) ; însă după vara lui 77, când sarcina cenzurii a căzut pe umerii redactorilor de edituri, scriitori dintre cei mai buni ei înșiși... Tovarășa Văxuială nu cobora de pe tanc, întru dialog prietenesc cu tine - pe când Ciobanu, Mugur, Adameșteanu, Mărculescu, Bedrosian, Geta Dimisianu, da :

«Hai, băăă...», ți-ar fi zis Gabriela, profund colegial, dându-ți un cot și arătându-și obrazul, ca să simtă iapa. «Păi pe mine vrei tu să mă duci ? Scoate chestia asta, că tot nu trece ! Și asta : nu merge - nu mă-ntreba de ce, că nu-ți spun, știi și singur de ce ! Astalaltă poate rămâne, dacă o faci mai așa...» și îți arăta cum să fie mai-așa, ca să treacă de aceea.

Nu știai ce lipsește scrisului tău din ultimii... Să zicem : din ultimele decenii...

Bine-nțeles : narațiune țăpână, la sănătoasă persoană a treia ! Precum și niscăi nume de personaje cât mai... poetice, adică neverosimile - ca de pildă : Pruteanu.

Și mai ce ar trebui pus în ciorba de burtă ficționardă ? A, da : cât-cuprinde (iată utilitatea sării în bucate) : einsteinicul - dar cât de mioritic ! - relativism :

Dacă știi tu o chestie reală - să zicem că s-a întâmplat o-ntâmplare-n Valea Jiului, mai întâi o relativizezi bine-bine, apoi o muți - să zicem în Valea Izei ;

Pasul următor : știi foarte bine că în chestie au fost implicați prefectul Negruțiu, sechestratul Verdeț, apoi generalul de Securitate Pleșiță, în fine Ceaușescu însuși, cel “ținut” și el nițel, locului - că doar cine era mai iubit decât Dânsul ? Dar, scriitor realist ce ești, ardelean temeinic și econom (nu pui pe hârtie decât după ce capeți tu la mână că are să ți se și tipărească manuscrisul - cum spune Grigurcu : de Gustibus...), după indicațiile prețioase ale lui Moșu’, nu pui realitatea în roman, ci doar “elemente” ale ei : X nu e chiar prefect-prefect, e

activist-doi ; Verdeț nu e chiar vicepreședinte al guvernului (ori ce era, atunci), doar un inspector ; Pleșiță nu e, realist-socialist, șeful Securității, ci - cum altfel - subofițer de miliție. Iar Ceaușescu... Păi Ceaușescu - distrugătorul bisericilor, al palatelelor, al caselor oamenilor, al țării «el nu-i problemă, problemă-s Ungurii ! - ai de cer mereu, într-una Ardialul nostru sfânt !». Mai bine să nu apară nici deghizat, pățaniile lui să fie puse în cărca acelui inspector “de la centru” (ce aluzie străvezie ! ce șopârlă anticomunistă ! - și faci și economie de-un personaj)...

Dar bine-nțeleș, de Gusti Buzura vorbești.

Relactivitatea se face simțită și în stil : scriitorul român, avînd antrenament de pe, hăt, timpul strămoșilor analfabeți să deie răspunsuri neangajante, va scrie (și va ajunge să și gîndească, sincer), nu, de-o pildă : “Dimineața era liniștită”, fiindcă cine știe ce mai iese dintr-o afirmație categorică - ci : “Dimineața era, se pare, destul de liniștită”, ceea ce introduce un strop de îndoială - care-i va fi de folos atunci când va pleda cauza cărții. Sau : “Dimineața - se zicea - ar fi fost oarecum liniștită” ; și încă : “Dimineața era cam liniștită” - iar cu cam-ul intrăm drept în istoria literaturii române contemporane, barca de salvare a condeierul român, frecventă îndeosebi în critică literară (e mult mai înțelept să afirmi despre X că este “un romancier cam genial”, decât să-l prezinți fără cam-ul alb pentru zilele - tale - negre) ; și în publicistică - unde domină fără jenă (și fără logică) : “Y a cam fost premiat de Academie” ; “Z a ținut conferința despre : «Cum am cam devenit romancier»”.

Ce ușor ți-ar fi : reiei rețeta ficțiunii i-i arzi o proză faină ! Cu întâmplări și cu oameni ne-numiți - că doar cititorul nu-i cam imbecil să nu înțeleagă cam ce-ai vrut tu să spui când ai scris, de exemplu : “Nòptea era cam întunecòsă” - dar bine-nțeleș că era o critică nemi-loasă la adresa regimului în general, a regățenilor și a lui Ceauăescu în special - păi când spui “întunecos”, spui : întunecat, nu ? Iar întunecat semnifică negru - deci : țigan, nu ?

Ba da, ba da, G. dragă - i-ar spune (i-a și spus, în **Jurnal**) Zaciul lui Buzura - nume conspirativ : G.(usti...).

Trebuia să înțelegi mai devreme : cititorul din România s-a săturat de real, de realism, de adevăr, de mărturie : destul a fost bombardat cu această împuțită, insuportabilă, detestabilă realitate-reală - suficientă pentru cinci generații viitoare ! Omul de-aia-i om : să mai și viseze. Să-și spună : uite, și eu aș putea ajunge secretar raional - dacă

mi-aș pune mintea ; uite, și eu aș putea obține vila unui securist - cu câini cu tot - dac-aș fi maramureșan deștept și psihiatru al lui Gogu Rădulescu ; eu de ce să nu pot deveni dactilografă la Securitate - și după aia, țin'-te călătorii în Occident, de să moară de necaz toate vecinele și verișoarele în frunte cu nesuferita de sor'-mea...

Și tu : dai buzna, năvălești în intimitatea omului - care are el destule necazuri cu pixurile, cu mașinile de scris - cu fleacurile tale despre adevăr, dreptate, memorie... Păi nu-i obligi să devină reacționari, conservatori, nostalgici ai trecutului- cu scrierile tale ? Nu-i silești să spună : «Înainte, chiar și în romanele tovarășului nostru Dinu Săraru - ca să nu mai vorbim de ale tovarășului lor, Buzura - găseai o încurajare, un strop de speranță, o rază de lumină - sigur că bunicul și toți unchii mei au cam suferit din cauza colectivizării și au cam avut de tras din pricina chiaburiei, din care cauză au cam făcut pușcărie - iar tata a cam murit la Gherla - dar acelea au fost în trecut, în prezent nu vrem să ni le mai amintim - de ce să mai suferim o dată ? Pe vremea dictaturii citeam romane despre niștețărani creați de însuși Săraru, cu mâna lui ce să mai vorbim de nișteminerii lui Buzura ! -și ne simțeam mai bine - oricum : nu așa de rău, ca acum !»

Ce bine ar fi dac-ai scrie și tu o ficție-două...

2

Dacă nu azi, atunci poimâine.

Atunci și nici atunci. Nu e la îndemâna oricui să scrie proză ficțională. Are nevoie de măiestrie, cum se spunea la Fabrica de poeți; unde se mai spunea : măiestrie artistică.

Or tu... Tu, precum poporul nostru, din vremuri milenare, / n-are - n-ai. N-ai iubire, n-ai milă, n-ai noroc, n-ai talent/ ci doar resentiment. Cu așa ceva poți scrie un scrisoare deschisă, un pamflet, o înjurătură - nu literatură. Curată, ca a lui Breban, ca a lui Buzura.

Fiindcă literatura ea este foarte mare. Iar literatorul român el este și mai foarte mare. Iar tu, oricât ai dat din gură înainte de '89, că literatura română este una ; chiar dacă până prin '93 ai ținut-o cu unitarismul ei - după ce a fost dovedită fapta lui Liiceanu, cu topirea **Culorii curcubeului**, după ce a fost vădită atitudinea pro-editor și anti-autor a monicilor și de a persoanei care a dat glas-de-hârtie șoaptelor lor : Gabriela Adameșteanu (avea dreptate Monica : nume greu de

rostit, dar și mai lung de scris) - ai abandonat ; ai lăsat jos.

Te-ai înșelat (pentru a câta oară ?). Literatura nu era, nu putea fi una. Așa cum nu pot fi una literatura făcută în Basarabia și cea de pe malul drept al Prutului. Singura apropiere : limba. Dar, din păcate limba, la scriitor, e cum și-o face (așa și-o doarme). În românește au scris Mazilescu - dar și Păunescu; Valeriu Cristea scria românește înainte de '89, când era unul dintre cei buni - tot românește a scris și după, când a devenit un oarecare propagandist al lui Iliescu.

Firește, nu poate fi vorba de mai-bună, de mai- puțin-bună - ci de altceva, de altfel. De mai-liberă, de pildă.

Este adevărat : starea de nelibertate îl obligă pe om la inventivitate, la găsirea unor soluții indirecte. Pe scriitor cenzura l-a împins la căutarea și găsirea unor modalități ocolinde de a scrie ce avea de spus.

Ai auzit, ai și scris despre ce se povestea la Gherla : că, la Aiud, în condiții de detenție extrem de severe (în care un ciot de ac constituia o avere - și motiv de izolare, de bătaie), un deținut meșterise o vioară ; cu care cânta! Aici în exil ai auzit, ai citit : supuși aproximativ aceleiași cenzuri feroce, scriitorii din URSS, din Bulgaria, din RDG (dar nu din Polonia, nu din Cehoslovacia, nu din Ungaria - de ce ? mister doar pentru români) ajunseseră la mari rafinamente stilistice, la uluitoare invenții lingvistice. Iar cum protocronismul nu este o găselniță carpat-dunăreană, iar complexul de inferioritate (față de "afară") nu doar la români se preface în unul de superioritate, ai auzit, ai citit concluzia :

"Numai sub cenzură înflorește literatura" !

Ca balon de oxigen ! Ca autoîncurajare asemenea mici neadevăruri pot fi utile, o vreme. Dar să nu-ți faci din ele regulă, lege.

Ce tonică era povestea cu vioara făcută în Zărca Aiudului ! Puțini erau ascultătorii ce puneau întrebări prostești : «Dar cum, cu ce i-a făcut cheile ?»; «Cum, din ce i-a confecționat corzile ?» - fiindcă răspunsuri tehnice, ajutate de scheme pe săpun, pe gamelă aveau toți ceilalți ascultători. "Glasul" viorii nu era neapărat muzica, ci încurajarea : «Uite : oricât ar încerca ei să ne izoleze, să ne diminueze, să ne animalizeze și să ne lichideze - nu reușesc ! Îți vine să-l citezi pe Gorki, cu omul-ce-mândru-sună-cuvântul...»

Legătura dintre Vioara de la Aiud și Literatura (cea mai bună !) de sub Cenzură fiind tocmai poezia de pușcărie. Așa cum aceea avea și calități poetice considerabile și funcții liberatoare incontestabile, pe lângă rolul de plută ce nu-l lăsa pe deținut să se scufunde (însă numai

acolo, la închisoare : odată la aer, la lumină, la libertate, se devitaliza, își pierdea strălucirea, rămânând doar în memoria afectelor) așa se va fi întâmplând și cu “poezia prozei făcută sub tirania excitantă, fertilă a cenzurii” : aerul libertății nu-i priește. A fost scrisă, nu în, ci cu nelibertate.

Există scriitori și texte cărora cenzura nu le-a făcut nici bine, nici rău, iar deschiderea din ‘89 nu i-a tulburat peste măsură ; nici favorizat : Țepeneag scria tot atât de bine (sau tot atât de prost, depinde cine-l judecă) la sfârșitul anilor 60, în România, ca în anii 70-80 în Franța, ca și, din 90, în naveta Paris-București. Prin urmare Țepeneag are dreptate când spune despre sine că este apolitic ; deci nu poate intra în discuție ; deci produce vorbe-vorbe, atunci când, din rațiuni de captațiune a benevolenței, face închinăciunea spre sală, rostind :

«Adevărata literatură s-a făcut aici, în România - nu în exil !»

Cu atât mai penibil, cu cât discursul poate fi unul electoralist, profund politicianist (lui Manolescu i-ar sta perfect acest costum de cuvinte indiferente) ; cu cât Țepeneag nu are cum ști care este “adevărata literatură”, el fiind înalt specializat în cealaltă.

Nu, nu : n-ai să reușești să faci din ultima carte a ta una adevărată ; una valoroasă. De ficțiune. Are să iasă o continuare a **Jurnal**-ului (pe care, de când te ții de asta, l-ai neglijat - explicabil !). O altă melopee ; încă o tânguială. Iar dacă iei seama la Florin Ardelean din *Familia* nr. 5/97, recurgi la confesiune, tocmai pentru ca să te disimulezi îndărătul aparentei sincerități.

Frumos, nu ? La asta te-a dus ne-ficțiunea : la simulațiune !

Nu-ți rămâne decât să constăți ravagiile confesionalismului.

Căci adevăr zic vouă : cine nu are ficțiune, vai de picioare !

Nu rimează, dar nu contează : nici adevărat nu e.

3

Azi, mâine.

Până atunci recunoaște perfecta bună-credință a prietenilor epistolaricești care îți sugerau să te întorci la ficțiune. Pentru măcar o carte. După atâta jurnal. La urma urmelor, nu era în intenția lor să te rătăcească, să te abată, ci să te protejeze - de tine însuși. Pornire și gest instinctive, fără dedesubturi, fără pidosnice gânduri.

Foarte bine faci că nu te angajezi mai adânc în dispută cu Florin Ardelean : cunoști, prin *România literară*, doar rezumatul intervenției lui - fără citate - așa că aștepti să ai în față originalul. Deși, dacă are să-ți trimită și nr. 5 din *Familia* cum l-a trimis pe 4, ne-am procopsit.

Cu colegul său, cel care nu poate scrie un titlu fără a-i pune și semnul întrebării... Ce-o fi fost în capul lui când te-a ndemnat să ai “tăria de a renunța la exil”, să te-ntorci printre “ai tăi”? - iar de aici citatul devine absolut necesar : “să pătimescă și să greșească împreună cu ei în procesul construirii democrației” (vezi *Familia* 7-8/97, p. 61-63)? Ca să rămâi la tonul glumeț, îi răspunzi :

«Fiind vorba de... procesul construirii democrației, vă las fără ajutor... Așa cum nu ați pățimit împreună cu mine, ca băieți mari ce sunteți, puteți greși foarte bine, singuri-singurei - dovadă chiar acest text, de o nesfârșită, mai puțin rea-, cât proastă-credință».

Mai departe : de ce vor fi crezînd scriitorii din România că este mai greu să scrii ficțiune decât non- ? Probabil pentru că sunt obișnuiți cu această vedere a lucrurilor : te străduiești să fabrici cât mai multă ceață - dar nu prea multă : cât să poată fi întrevăzute contururile - dai nume de personaje persoanelor, dregi realitatea, iar când ți se pare că te interpelează, că de-a dreptul te trage la răspundere - te-așterni pe inventat.

Or nimic nu a fost inventat în literatura de ficțiune. Basmelor cu zmei și cai zburători, cu Păsărilățulungil(i) și cu Lumea Cealaltă, unde timpul se oprește, astea nu sunt invenții, fiindcă visele de noapte și visurile (cu ochii deschiși) sunt realități. Științifico-fantasticele sunt și ele rezemate pe ceea ce a existat, dar am uitat noi, ocupați fiind cu goana după hrană. Scriitorul este un fel de zidar ce construiește cu elemente reale - sau veridice - o nouă alcătuire.

Dacă într-adevăr Florin Ardelean a afirmat că autorii de jurnale ascund ceva, doar simulînd etalarea adevărului, i se poate răspunde ca în bancul socialist : așa cum toți cetățenii sunt egali, dar unii tovarăși mai egali decât egalii de rînd - toți scriitorii au câte ceva de ascuns, însă ficționarii sunt mult mai disimulatori decât diariștii (adeseori unul și același scriitor).

Exemple ? Dar toți “maestrii ficțiunii” acestor timpuri nefericite (“în care, totuși, s-ar rezistat cultural”) au câte ceva (câte foarte ceva) de ascuns. Dacă nu ești obnubilat de doar operă și tragi cu ochiul și la viața-i, ai să observi :

Bănulescu - are de disimulat un trecut de încheietor de pact : tatăl

său a fost alungat de comuniști din sat cu întreaga familie, iar fiul a ajuns la *Scînteia tineretului*, unde a publicat în pereche cu Ilie Purcaru reportaje exaltînd “agricultura socialistă”;

Bălăiță : are de făcut uitată o activitate de... activist de partid, membru în C.C., iar după moartea lui Preda, aceea de director al editurii Cartea românească, pus de partid în fruntea ei - cu asta ai spus totul ;

M.-H. Simionescu : din cronicar muzical la *Scînteia*, a ajuns șef de cabinet al lui D. Popescu-Dumnezeu. Întrebare prostească doar în aparență : dacă n-ar fi fost acoperit politic, ar fi scris oare M.-H.S. atât de... “evazionist”, ba chiar “culturalist”? (termen impus de chiar șeful său, în 1971, în timpul Revoluției Culturale, cea de el gândită - atunci când voia să condamne un scriitor pentru un păcat grav față de regim); și, dacă astfel protejat, n-ar fi beneficiat (te-ntorci iar la : toți sîntem egali - dar unii mai egali decât...) de un supradrept, cântărind și mai greu decât supradreptul la pașaport “cu mai multe intrări-ieșiri” : Breban, Pintilie, Blandiana, Marino, Hăulică, anume dreptul de a scrie “pe teme” interzise muritorului (scriitor) de rînd : Puterea și Adevărul (Titus Popovici), Reeducarea de la Pitești (Lăncrănjan), Războiul în Est, figura - pozitivă ! - a Mareșalului (Preda). M.-H.S. a avut voie, nu doar să scrie, dar să și publice, anual, cel puțin câte un volum de proză evazionistă, taman cea pe care o pune la zid patronu-său, Popescu-Dumnezeu la, de pildă, Țepeneag ! Adevărat : Simionescu, “de acolo, de sus”, i-a protejat pe Radu Petrescu, pe Țopa, pe Alexandru George (Olăreanu s-a apărat foarte bine și singur, fiind el însuși metodist sau tot șef peste cabinetul șefului, așa ceva...), punînd o vorbă bună pentru cărțile prietenilor săi la cenzură, la tipografii, la Difuzarea Presei : lui și prietenilor lui - reacționarii anonimi, anticomuniștii de taină, luptătorii-cu-gîndul - nu li s-au respins-interzis-topit cărțile, pe motiv că... n-ar fi corespuns, nu : ei au publicat tot ce au prezentat - sub comuniștii pe care-i combăteau la bucătărie, anual, la fiecare Sfînt Gheorghe, altfel cu nespusă dârzenie. Să fim dreپți : textele “necorespunzătoare politic” sau de-a dreptul “dușmănoase” nu le-au fost publicate ; pentru că nici n-au fost propuse ; și n-au fost propuse, pentru că... n-au fost scrise !- astfel au rezistat bolșevismului combatanții Școlii de la Târgoviște ;

Țoiu - după ce, pe timpul stalinismului, care la noi a durat până prin 1962, a făcut foame, dar nu și pușcărie, supraviețuind prin traduceri, și-a pus poalele în cap, ca țiganul la mal, în 1965, debutînd edito-

rial cu **Moartea în pădure**, “o chestie despre teroriștii din munți”, modelul fiind, desigur : **Vânătoare de lupi** a lui Petru Dumitriu. Ce va fi avînd de ascuns ficționarul Țoiu în romanele sale, din ce în ce mai... “reacționare” - dar publicate de comuniști ? ; în cărțile sale subversive - dar ne-retrase de pe piață ?; extrem de periculoase pentru regim - dar reeditate și în care Prepeleacul lui D.R. Popescu (adeseori chiar și preșul președintelui de atunci) îi ametea pe bieții cititori daltonizați, strecurîndu-le în ureche otrava roșie, prezentată de el drept... verde ?;

Pe Breban unde să-l pui ? El n-a scris la *Scînteia tineretului*, n-a comis romane-cu-teroriștii, nici cu cărți-cu-Douăstreiaugust, ca Zăciu - într-un cuvânt : n-a scris pe linie, ca toți ceilalți, iar dacă a fost membru al C.C., faptul nu are mai multă greutatea decât... **Delirul** lui Preda. Nu știi dacă Breban a chiar crezut în teoria lui Sașa Ivasiuc («Intrăm în partid, ca să-l subminăm pe dinăuntru !»), dar cert este : a fost convins că un activist de partid (atunci când el nu mai era - activist de partid) poate fi dus de nas de un “scriitor important” - firește, în folosul literaturii ! ; era convins - mai este și astăzi - că, dacă el a scris “cărți curate”, fără activiști/umaniști, ca ai lui Săraru, fără milițieni marca Buzura, și-a făcut datoria ; că ceea ce n-a făcut a fost destul pentru un scriitor ca el.

Aceștia sunt prozatorii de valoare (hai să-i mai adaugi pe D.R. Popescu și pe Paul Georgescu) - nu neapărat buni, dar tot ficționari impenitenți. Iar dacă se discută gradul de disimulare a autorului în propria-i scriere (deși a accepta această dezbatere înseamnă a consimți la o groasă diversiune), atunci ei au avut nevoie - au și practicat-o, de sîrg : ascundere în poalele lungi-largi ale ficțiunii.

4

Sărim de la una la alta, în căutarea grăuntelui bun ; în căutarea locului pe care să ne punem piciorul ; în căutarea timpului - nepierdut, dar și negăsit.

«N-am mai scris, în ultimii douăzeci de ani, n-am mai citit», zicea Luminița. «Am doi copii, amândoi reușiți. Nu mai vreau să salvez omenirea, însă când reușesc să-l conving, ori să-l constrâng pe un părinte să nu mai rupă oasele copilului, să nu-l mai alunge din casă, să nu-l mai violeze - îmi spun că n-am trăit degeaba”.

Da, poate. Nu : poate, ci sigur.

Toți scriem bine - la douăzeci de ani ; ba chiar și la douăzeciși cinci (acum fiind vorba de proză). Lucrurile se complică odată cu zilele, cu anii adăugați : cei mai mulți dintre tinerii scriitori de proză fiind structural lirici, își imaginează că prozator este acel poet care scrie lung, fără de rimă.

Bineînțeles, nu poți salva omenirea. Dar să crezi că o poți face - se poate. Asta o fi - printre altele - deosebirea dintre tine și Luminița. Care ce minunată, ce strălucită prozatoare era, la douăzeci și unu de ani ! Ai fi zis : o poetă.

Ca totdeauna când ți-e insuportabil de greu iar scrisul ți se pare neîncăpător, ori din cale-afară de indiscret, te apuci de hărți. Povestea cu Basarabia Ideală din ultimul volum publicat al **Jurnal**-ului era doar un extrem de strâns rezumat (nu e pleonastic spus)...

De astă dată (coincidență : ai început acest text în 23 iunie - în 22 porniseși la altă hartă), o insulă mare cât un raion. O insulă care chiar există, înconjurată de ape - la plural, fiindcă pe dreapta apa se numește într-un fel, altfel pe stânga. Dealtfel nici nu se cheamă : insulă ; nici ostrov, ci baltă...

O cunoști bine - de la depărtare, însă fără pierdere din vedere ; a existat, acolo, dincolo de apă și nu doar în acei ani de Bărăgan, ci s-a prelungit, a durat... Dovadă că după 33 ani a tâșnit cu prospețime, de parcă nu v-ar fi despărțit decât noaptea de azi-noapte - și nici aceea întreagă. Ai cunoscut-o și cu piciorul, doar ai lucrat de atâtea ori în ea: la răchită (pentru coșuri), la plop canadian (pentru chibrituri), la diguri, ai lucrat chiar și "la cultură", cum îi ziceați voi, imitându-i pe băștinași, agriculturii.

Nu-i nevoie de psihanaliză ca să se afle de ce nu ai ales, pentru "hartă", partea aceea a bălții, din dreptul Lăteștiului, ci alta, în amonte, dincolo de Pod - și doar de vreo 30 km lungime, din totalul de peste 100. Nu ai ales-o cu ochiul, fiindcă pe acolo nu ai fost.

Nici psihanalizat n-ai revela... motivul, unul profund, violent, strigător la cer (de) utilitar : este sau ba posibilă viața - citadină - în ceea ce se numește o baltă a Dunării ?

De ce taman acolo ? Nu ai loc pe întinsul patriei dragi ? N-ai spațiu, ca să zici așa, suficient/ pe continent ? De ce să te bagi (chiar așa : de ce te bagi ?) în Baltă, acolo unde clima e greu suportabilă, iar inundațiile cvasi-anuale acoperă acel pământ despre care tu însuți ai scris în atâtea rânduri că trebuie lăsat apei și nu "redat agriculturii"

(acest *re* rămas fără justificare), măcar pentru că “lucrările” costaseră vieți omenești, deținuți de-ai tăi ?

Tocmai de-aceea !, ar spune oricare altul în locul tău. Tu însă, utilita-rist înrăit, crezînd că ai de a face cu auditori (asta vrînd să spună : oameni care, uneori, mai și ascultă ce spune altul), începi să demonstrezi falsitatea prejudecăților :

Climă greu suportabilă ? Asta o spun cei care n-au pus piciorul în baltă (!) și habar n-au să citească o hartă climatică.

Păi, stai să vezi :

În toiul verii, când malurile “continentale”, cel bărăgănean și cel dobrogean ard, pârjolesc, scot flăcări pe toate nările și se prefac în jărat, pe insulă e răcoare (din pricină de boare). Când erai în Lătești, iar satul - cu tot cu Bărăganul - lua foc de la Cuptor, de cum ajungeai pe buza malului Borcei, te trezeai în altă lume : una răcoroasă, parfumoasă, adioasă. Iar în Baltă, numai când te aflai înfundat, înecat în vreo plantație de plop, încurcat în vreun măraciniș, pierdut în vreo porumbiște (“strâns bine la sânul culturii”), numai atunci nu te bucurai de dulceața vântului.

Dacă privești o hartă climatică, observi :

Pe malul stîng (continentalul cel bărăgănean) temperaturile minime înregistrate : în jur de -30 grade, iar maximele de $+41,5$ grade ; pe malul dobrogean : între -33 și $+41$ grade. Ceea ce face o media anuală (continentală) de peste $+12$ grade, față de cea din baltă : sub $+9$ grade. Pentru comparație, Bucureștiul cunoaște o medie anuală de $+11,5$ grade (minima : -30 , maxima : $+41,5$).

Buuun ! Asta-i căldura-frigul.

Firește, iarna când suflă Crivățul, și în Baltă e prăpăd - nu mai grozav decât în Bărăgan și abia ceva mai simțibil decât în București.

Al doilea cusur : e teren eminamente inundabil.

Ei bine : tocmai din pricina inundațiilor catastrofale din Europa Centrală te gîndiseși la acel loc :

Până prin anii 50 bălțile Dunării nu erau “ameliorate”. Arestînd zeci de mii de oameni, avînd atâtea brațe de muncă, neplătite, comuniștii s-au apucat să sece bălțile din stînga Dunării, să îndiguiască insulele mari și Delta. Tocmai din acest motiv în anii 50-60, când te aflai la Lătești, erau inundate, periodic, porțiuni însemnate din Balta Ialomiței - adevărat : niciodată Dunărea nu atinsese cotele din 1970. Însă cu toate că fusese îndiguită, Balta nu era locuită ; existau “tabere

de vară” pentru animale și ceva băraci pentru paznici - dar însă nici o localitate (decât cele “sistemizate” de inginerii de la MAI.

Bineînțeles, insulele fuseseră îndiguite pe întreaga lor circumferință. Urmarea ? - la inundațiile mijlocii apa, în loc să se reverse, ca înainte, “înăuntru”, trebuind să se ducă undeva, năboia în afară, spre Bărăgan, înecînd câmpia fertilă mai cu seamă în zona gurii Ialomiței și a Brăilei, unde malu-rile sunt joase.

Azi sîntem în 26 iulie, “marele val” pornit din Austria și din Ungaria încă nu a ajuns până la Călărași, ca să aflăm cât de importantă are să fie această inundație a Bălții Ialomiței. Dacă se combină și cu apa venită pe Jiu, Olt, Vedea, Argeș (se spune că plouă și în Carpații meridionali), atunci are să fie prăpăd.

Cum are să se împace opinia ta, că bălților și Deltei trebuie să li se restituie rolul de “amortizoare” a inundațiilor cu intenția de a ridica un oraș - să-i zicem : o localitate (ar fi întâia !) - în baltă ?

Stai să vezi ! Nu întreaga Baltă a Ialomiței, ci doar o porțiune reprezentînd cam a douăzecea parte a ei ; să fie astfel îndiguită, încât să suporte ridicarea nivelului Dunării cu 12, chiar cu 15 metri - ținînd seama că acolo este +2,5 m de la nivelul mării.

De unde atîta “material” pentru înălțarea digurilor ?

Stai să vezi ! În afară de cel dragat în Dunăre, o mare parte - cam jumătate - va proveni din... Cum să le zic : șanțuri ?, tranșee ?, gropi ?

Să vezi ! În asta cred că se află și originala-mi contribuțiune. Ca să fiu modest : invenția îmi aparține, oricum, n-am aflat ca așa ceva se va fi făcut cândva, undeva.

Puțintică răbdare ! Așadar, chestiunea climă - am clasat-o (în funcție de ea am ales locul acesta) ; cea a inundațiilor, am spus : diguri, nu doar utile, eficace, dar și... frumoase.

Acum apa. Potabilă. Două soluții - pot fi complementare : direct din Dunăre, purificată, tratată, stocată : asta fiind una ; a doua ; metoda din bătrâni combinată cu mijloacele tehnice de acum : puțuri săpate în chiar solul bălții, avînd pereții căptușiți de o cămașă metalică, prevăzută cu orificii și plase. La cel puțin 100 m. de la mal - ca să fie bine filtrată. Ceea ce nu înseamnă că nu va fi și tratată. A treia metodă : în funcție de “cursul” apelor subterane și în funcție de adîncimea la care se află : foraje clasice.

Depozitarea apei : în bazine...- nu neapărat suspendate, însă a căror buză superioară să se afle cu cel puțin un metru deasupra cotei maxime admise. Ca să nu fie inundate.

Energia ? Stai să vezi : fiind pe Dunăre, aprovizionarea cu petrol se face mult mai lesnicios. Unei uzine termice i se adaugă și câteva baterii de eoliene (negreșit : cilindrice), fiindcă vânt, slavă Domnului !

Bine-bine, dar la ce are să slujească drăcia ? “Localitatea”, dè ?!

Auzi întrebare : la ce are să slujească ! Ca să-i tragem o Universitate, ce dracu !

Cum spunea Luminița ? Că, dacă a reușit să-l facă pe un părinte să nu-și maltrateze copilul, înseamnă că n-a trăit degeaba ;

Dar tu ? Tu ai făcut mai multe așezări, cu tot cu universități, ba chiar și cu fabrici de capace de borcane - să însemne că nu ai trăit degeaba ?

Grea întrebare.

5

Dacă nu azi.

Nu, nu azi.

Ai început să te-ndoiești de existența, acolo, la trecerea apei, a unei vămi - unde nu-ți plătești biletul, ci ți-l povestești, ți-l explici : îți justifici viața :

«Uite, cât eram în viață, am făcut cutare, cutare...»

Și, în funcție de facere, îți dă. Ori te dă-npoi.

Ai zis : «am început să mă îndoiesc...», însă niciodată nu-ți trecuse prin cap că are să vină momentul bilanțului. Făceai ce făceai - dacă făceai - și nu te gândeai că faci pentru ceva sau pentru altcineva. Era în firea lucru-rilor să faci.

Iar acum te îngrijorează apropierea clipei.

Te tracasează cuvintele Luminiței care spun nu doar ceea ce spun. O fi și împăcare cu soarta. Consolare că mai mult n-a fost să fie.

Prima operație : digul. La singular, fiind vorba de circumferința ariei ocupate de așezare, să spunem aproximativ 5 km pe 4. Iar digul : 20 km lineari.

Așadar : cu cca 15 metri mai înalt decât nivelul mediu al apei. Cu o pantă dulce. Între contactul cu apa și esplanadă să fie 30-40 metri, amenajați în 4-5 terase. Parapetul fiecăreia va fi capabil să reziste apei - până la depășire. După imergența fiecăruia se va cunoaște... cota apelor Dunării. Parapetul esplanadei : din blocuri de piatră (granit de la Turcoaia) ; înălțime: 1,20, cât să-i vină bine unui adult să-și sprijine

coatele. Vor fi anticari și buchiniști pe esplanadă, însă prăvăliile lor nu se vor sprijini pe/de parapet, ci vor fi înșirate în partea opusă aleii, pentru ca plimbăreții să vadă apa.

“Materialul” pentru dig va fi scos numai din dragare - și nu din apropiere ! Cel din excavare va folosi la supraînălțarea unor puncte (în fine : locuri...). Nu se va începe nici o lucrare în interiorul incintei fără asigurarea că va fi protejată de inundație în caz de creștere a nivelului apei. Presupun că, în prima sub-fază : plantarea (înfigerea) “liniilor” ce vor marca parapetele : “garduri” din stâlpi de beton, și foi de tablă groasă, ondulată de cca 3 m. înălțime - un metru înfipt în nisip, doi rămânând afară, ca apărare. Firește, spre interior va fi readunat nisipul - de sprijin. Abia după ce incinta va fi gata, în timp ce vor porni lucrările “interioare”, vor începe și cele de finisare a digului : în fața “gardurilor” se fac parapete din beton - tot de tip gard) ce vor fi dublate (nu placate) cu piatră pe partea lor vizibilă - și coama în întregime.

Locul fiind... baltă, va păstra, în continuare, caracterul bogat vegetal - de astă dată preponderent plantat cu arbuști și cu arbori. Iar cheiul (trei sferturi din circumferința incintei) va fi dig de apărare, dar și un imens parc, în terase, cu alei, cu arbori, cu partere de flori, cu mari porțiuni de pajiște, cu bănci - de lemn, fiindcă cele din piatră, parapetele, pot fi folosite ca atare.

Când ți-e greu, la Belleville.

Azi, poate că nu.

Și nu pentru că ar fi nedrept, ci așa.

Mai ai puțină treabă - cât să faci un dig - din nisipul dragat - și câteva grădini... nu, nu suspendate.

Ba chiar din contra, dacă se poate spune.

Ziceai că este o insulă. În fapt, partea sudică (din amonte) a celei de a doua din Balta Ialomitei. Incluzind, la est, o alta, mult mai mică, doar de opt kilometri lungime pe cca 1,5 km lățime (nu ai o hartă amănunțită). În acest caz, întrebarea este inevitabilă :

«Rămâne o insulă (bine : două insule), sau va fi legată de continent prin poduri, prin tunele - firește sub albia Dunării ?»

Un pod... Eh, un pod, cât de frumos știe el să fie - chiar atunci când este urât ca un pod modern românesc... Unde mai pui că ar fi necesare, în acel punct, nu unu singur, ci patru ! Așa, patru, fiindcă așa vine bine, să fie folosite insulele mici sau prelungirile altora (cum ar veni : peninsule ale unor insule) ca picioare de pod. Un inginer care este și puțin artist ar putea desena drumul celor patru poduri

(Patru Poduri ! - nu sună rău), nu ca pe o linie dreaptă, ci ca una serpuită abia simțit, un S deschis : fiecare din cele patru poduri vor avea “linia” proprie, care nu va fi în continuarea niciuneia alteia, așa că, de pildă, de la Păcuiul lui Soare, de pe malul dobrogean, se va vedea, în lumina amurgului, o succesiune armonioasă de curbe - pe verticală, pe orizontală : Patrupodurile...

Dar să fie oare nevoie de poduri atât de frumoase - și atât de costisitoare ? Vorba comuniștilor : cu un singur pod din cele patru construim opt spitale de nebuni, trei cazărmi MAI și cinci pușcării ultramoderne - ne mai rămân fonduri pentru șaișpe vile tovărășești.

Să spunem : prețul e prea mare - apoi : în amonte, la Călărași (la 25 kilometri) se află un punct de trecere cu bacul ; în aval, la 40 kilometri este linia ferată Fetești-Cernavodă, cu podul lui Saligny. Sigur că ar fi nevoie și de un pod rutier, dar... Dacă se va realiza, insula riscă să devină un fel de... picior de pod, atâta tot.

Să zicem că nu chiar azi.

Stai să vezi : ritmul vieții acolo (hai să-i spui : Altina, cu toate că Oltina e dincolo, în Dobrogea - ei și ? rămână Oltina pe continent, aici, pe insulă are să fie Altina) - așadar ritmul va fi dat de Dunăre ; de curgerea apei. Cei dinăuntru care vor să iasă n-au decât să ia un bac, un vapor, un vaporas, să treacă la Oltina, ori pe celălalt mal, la Unirea - de acolo ducă-se fie la Fetești, la Călărași, de unde să ia trenul încotro vor. În Altina automobile rapide vor avea numai Poliția, Salvarea, Pompierii (care, după modelul celor din Marsilia, vor fi și marinari : o bună parte din “mașini” nu vor avea patru roate, ci elice și vor fi nave stingătoare de incendii - de pe apă jetul lor bate la 4-500 metri). Prin oraș se circulă cu tramvaiul ; cu birja ; cu triciclul (taxi). Și cu bicicleta.

Stai să vezi : fiind insulă, bicicletele nu pot fi furate (de tot, adică și duse în altă parte) ; în anume locuri vor exista parcuri de biciclete : cine are nevoie de una, o ia, o folosește, o lasă în parcul cel mai apropiat de destinația lui. Periodic, un serviciu municipal le re-distribuie, ca să existe peste tot.

Mai știi : s-ar putea să nu fie azi. Măcar să termini spusul vegetației.

Bine-bine : plop, salcâm, salcie, răchită, dar și arbuști și arbori “de uscat”, pentru toate arterele Altinei. Tei, castan, arțar, platan, frasin - dar nu oțetar, chiar dacă se spune că alungă muștele. Nu ești deloc pentru obradfrumos - în baltă merge un cireș japonez (într-un

parc), dar în niciun caz un brad de-al nostru, carpatin. Chiar de este singurul “veșnic verde”. Așa, că nu merge.

Atenție : toate cele pomenite (și încă altele) vor fi plantate la suprafață. Pentru că la Altina ... - nu, nu : nu e deloc rea denumirea : Altina-altineni-altinence-altinitate-altiniot... - deci, la Altina aproape jumătate din totalul vegetal nu va vegeta la suprafață.

Ci sub nivelul suprafeței. În grădini-scufundate.

6

Cel mai bine și mai puțin rău pe lumea asta : când nu mai ai încotro, când nu ai unde s-o apuci, când ești încolțit, pus la pământ ; când nu-ți mai rămâne decât răsuflarea din urmă - să faci grădini ! Ai mai spus : nu din celea suspendate, ci din astea, îngropate.

Vara a trecut de jumătate, n-a apucat să-ți arate mușchii, nici cup-toriul, de Sfântul Ilie a fost frig, ploaie, mohorală, deci n-ai simțit adevăratul solstițiu - când a revenit soarele, ai înțeles că te aflai pe cea-laltă parte a muntelui. De-acum tot în descreștere, în coborîre, tot în apunere.

Nu strică să repeți : nu de moarte te cutremuri (nici de veșnicia ei, vorba poetului George) ; nu faptul că vine - nedrept de repede, fiindcă tu nu ți-ai trăit viața (în fine, fiecare-și zice plângerea aceeași), dar măcar de-ai apuca să scoți la un mal cartea asta. Nu știi câte pagini or să se mai adauge scriselor, nu poți spune de cât timp mai ai nevoie, spui atât : n-ar fi rău dac-ai termina-o. După aceea mai vedem noi.

Dar bineînțeles că ai spus tot ce aveai a spune, ba te-ai repetat, te-ai reluat, ai luat-o de la capăt cu spuneri spuse. Cunoști motivul : nu ai avut alături un veghetor, un spirit treaz, nici prea străin (pentru ca puțin să-i pese de soarta-ți, dar nici prea apropiat - ca să nu-și piardă luciditatea). Prieteni, iubite, nevastă - aceștia au altă menire : să te susțină, să te încurajeze, să nu te lase să abandonezi - ba chiar să te mintă, spunînd că ar fi mare păcat ca unul ca tine..., etc., etc. Însă ei/ele nu-ți atrag atenția cu nuielușa peste degete : că acolo te-ai repetat, dincolo ai pleonastizat, dincoace ai uitat căruța-n drum - iar aici ai călcat de-a dreptul în străchini - așa cum face, cum a făcut, pentru toți ceilalți scriitori, redactorul de carte.

Ah, un redactor de carte...Să ai și tu de cine să aparțâi, vorba

ardeleanului în comunism ; să știi că există pe lume o persoană înțelegătoare, dar severă (întru binele tău) ; cu atât mai bună persoana, cu cât ea însăși nu este autor de cărți.

L-ai avut, la **Camera de alături** pe Cornel Popescu. În fapt, ar fi fost bine să-l ai, așa cum spunea caseta editorială, numai că el era doar de formă, “munca” Gafița o făcea ; discuțiile, re-discuțiile, răsdiscuțiile - cu Gafița le purtaseși. În anii de anticameră, apoi de interdicție directă, te gândeai că, cine știe, poate crapă samarul, moare nea Nicu dimpreună cu neanea Nica și-atunci ai să publici și tu, ca tot omul. Or, la asemenea fericită împrejurare, la cine te gândeai ca redactor de carte ? Ei bine, la Geta Dimisianu !

O cunoșteai din 55-56, de la Universitate, era colegă de cămin cu colega ta Stela Pogorilovschi, niciodată nu-ți fusese simpatică (nici tu ei !), ba au fost destule momentele de ostilitate pe față - dar dacă pe ea o doreai... redactor de carte... Masochism ? Mai degrabă sadism - știai în amănunt tot ce-i vei replica la fiecare observație, însă mai știai : din confruntarea (cearta) cu ea, cartea avea să câștige.

N-a fost să fie : fiecare manuscris al tău avea “problema” scrisă pe frunte, de la bun început trecea în atenția șefului : Gafița la EPLA, Preda la Cartea românească, așa că era ușor pentru Geta să glumească la gluma ta, zicând că n-are cum să te ia, fiindcă de tine se ocupă “alții” (cei mari).

Ei, da, asta-i părerea de rău : că n-ai avut și tu un redactor de carte cu care să vorbești, cu care să te consulți, cu care să te cerți... Ai avut la cărțile editate în Occident, în traducere, dar, cu excepția lui Barou (de la Seuil), n-ai avut de a face cu ei ; nici cu redactorii cărților scoase în România, după 90 : ei se aflau acolo, tu aici, puțina comunicare să făcea prin poștă, iar cu Dan Petrescu în câteva rânduri la telefon.

Dar asta fiind părere de rău și nu regret - care este altceva. Chiar dacă Monica Lovinescu a folosit : «îmi pare rău (că l-am cunoscut pe...)» și nu : «regret că l-am...» etc. Și de aici reiese că i-a fost mediată contribuția, fiindcă Monica Lovinescu nu folosește «îmi pare rău», ci : «regret». Așadar, titlul textului nu a fost doar extras din discurs, ci mai întâi introdus - de Adameșteanca, de Liiceanu, în... supărarea Monicăi. Exprimarea asta, populoasă («'pare rău, să știi !») vine, vorba lui Tudoran, direct din gura Vicăi Adameșteanu, tață supremă (tot din Tudoran ai citat), ba chiar mitocancă - ce să faci : și mitocan a fost feminizat de același, prin întoarcere : “ba tu !”...

Cam așa stăm cu părerile de rău. Nu le negi, nu le exagerezi, nu

le neutralizezi, să fie și ele, acolo, săracele, că și ele-s oameni, ar spune părătorii de rele (nu-i rău, răul, nu-i rău - mai ales pluralul).

Drept care te întorci și zici :

Eh, un redactor de carte...

Și încă :

E-he ! Altina...Ce damă bine...

La întrebarea (repetată) ; ce calități are, pe lângă multele cusururi (depărtare de București, de căi ferate, de șosele, de centre urbane mai acătării ; apoi clima : aspră, chiar bemolizată fiind de apa înconjurătoare ; apoi cheltuielile considerabile cu digurile, cu supraînălțările, pentru a evita inundarea insulei...).

La toate astea răspunzi - chiar dacă te repeți :

Altina ar fi întâia localitate urbană românească așezată pe o insulă a marelui fluviu - a fost una : Ada Kaleh, nu mai este. Avantajele ar fi : aprovizionare cu apă : facilă : prin... infiltrare dirijată ; se află în calea navelor fluviale, transportul de mărfuri, materiale, oameni se va face din ce în ce mai intens pe apă ; apoi : aflată pe un sol aluvionar, balta (și cealaltă, a Brăilei) nu va suferi de cutremure de pământ ; situată în albia fluviului, locul va fi în permanență aerisit, ventilat, ceea ce va fi bun și pentru sănătate, dar va fi bun și pentru captarea energiei eoliene, ce va acoperi o importantă parte a nevoilor.

7

Azi, mâine - sau chiar miercuri (acum fiind marți 29 iulie) - și gata.

Ai făcut tot ce a depins de tine, ca să împingi ; ca să amâni. Ai reluat, ai repetat până dincolo de sațiu lucruri știute, ori care nu mai interesează pe nimeni în afară de tine, ai lungit boala, ai inventat-o pe Altina cu grădinile ei suspendate inversatic, ai tras de timp - ba ai adus vorba până și de Stere (ca să se creadă că te preocupă soarta altora ; că te interesează viața morților)...

Nimic de făcut. Nimic de nimica - toți sântem nimicăciuni.

Și dacă te-ai opri ? Fiindcă, dacă până și nimica mișcă, atunci chiar și nimica (cât e ea de fur'-furnică, / la ochi mare, la cur mică) oprită, poate să meargă, nu ? S-au văzut cazuri și mai disperate.

Iată, deci, la ce mai slujește scrisul - printre altele : la nimică. Căci nimica sântem și-n nimicnic ne întoarcem.

Lumea te crede când spui :

«Am încercat și eu, ca omul, să văd - poate-poate...»

Ai încercat - laudă ție ! - n-a mers. Deloc.

Cel mai deloc și mai deloc (n-)a mers cu ficția. Ți-a secat izvorul, ți s-a uscat măduva imaginațiunii, nu mai ești în stare să meșterești două pagini cu chestii mai așa, mai frumoase, mai ideale, că ne-am saturat până peste deal de realitatea cea mereu într-una reală, am vrea și noi un piculeț de visare, oleacă de imaginare - și tu, realistist ce ești tu, îi dai înainte tot cu ea, tot cu ea,/ tot cu re-a-li-ta-teà !

Azi e marți, dar n-ai putut-o opri ieri, tot marți, ca să zici că te-ai străduit cinci săptămâni încheiate (deși, pentru exactitudine, ar fi trebuit alaltăieri, luni, așa se calculează, ca pușcăria : dacă ești arestat în 22 noiembrie anul ăsta, nu te liberezi într-un tot 22 noiembrie, ci în 21 ! - și câștigi o zi întreagă!).

Așa că o închei azi ; că tot e 29 iulie și nu știi ce aniversare poate fi.

Cel mai greu și mai greu cu textul de față : persoana a doua. Mai știi, poate de aceea l-am ales - în fine : l-ai. Ca să vezi dacă, făcând greu lucruri ușoare, nu iese ceva ficție de-acolo.

N-a ieșit.

A ieșit un fel de cânat-covrig. Din acest motiv se spune despre cineva ori despre ceva că n-are cap, n-are coadă : fiindcă e covrig (sau ar putea fi, nu te poți pune cu natura, așa, la infinit).

Sau : o murătură. Nu înțelegi de ce se zice despre cineva deloc bun că ar fi o murătură. Doar murăturile, ele sunt foarte bune. Când sunt bine făcute - altfel sunt rele tare. Să fie tot o rătăcire ? Și tot de la moratoriu ? Dar dacă murături vine de la ceva cu zid, perete, de la murul eminesc' - nici o mirare, doar se spune : muruială la tencuiala ce o ai tencuit, cu balebă. Sau poate de la moroi - când strigi la vârcolacul de-ți roade luna :

«Bă, moroiule ! Ești o murătură, ascultă-mă pe mine, că-s mai bătrân : o murătură, asta ești !»

Orice se poate, vorba înțeleptului popor român. Ba, uneori se poate și ceea ce nu se poate. De obicei însă, mai degrabă nu se poate ceea ce în alte părți se poate foarte bine.

Un singur lucru nu se poate : să scrii iară ficțiune.

Și încă un singur lucru nu se poate : să faci tu o așezare în Balta Ialomiței.

Așa : că nu se poate.

Cu scrisul - dacă nu mori, trăiești și azi și mai scrii o carte, mai faci o încercare, mai tragi o dată. Mai știi de unde sare așchia departe de trunchi ?

Cu Altina, însă... Nu merge, oricât de frumoasă este ea, în mijlocul apelor, cu clima ei dulce, cu grădinile ei suspendate în adânc și cu bicicletele ei - dacă la Amsterdam bicicletele fac cur frumos damelor, de ce nu și la Altina, doar tot cu A începe și dânsa ?! De ce...

Și când te mai gândești că ne-putința (mai bine zis : ne-poaterea) atârână de-un fleac, de un amănunt oarecare. Numai că acel oarecare amănunt nu se clintește de-acolo, nu e înțelegător cu ai noștri, rămâne insensibil la promisiuni, la jurăminte.

N-ai ce-i face.

Așa că : adio ficție, adio Altina !

Nu se poate așeza Altina în Baltă.

Fiindcă, dacă sapi, atunci la doi metri, la trei, dai de apă. Bine-bine, clădirile - neînalte - le supraînălți ; dar grădinile ? Le suspenzi (de astă dată : în... sus)? Ce oroare ! Dar asta s-a mai făcut, hăt, în neagra antichitate, la apa Vavilonul cel semiramidalb !

Știi ce ar trebui să faci : să-ți iei grădina-scufundată la subțioară și să-ți cauți un alt loc de implantationare.

Totodată îți iei catrafusele realistești și te cari de-acilea, că noi n-avem nevoie de mereu aceleași chestii cu mizerie, cu sărăcie, cu zi-de-zi, las-că ne scrie nouă D.R. Popescu ceva pe plac și pe măsură, chiar și Țoiu, până și Buzura a zis că de-abia așteaptă să scrie el o carte adevărată - tu n-ai ce face printre noi !

Bine.

Atunci, rămâneți cum sânteți, că eu nu mă mai întorc.

Dacă apa gâlgăie la doi-trei metri și nu poți tu să scufunzi o grădină (Doamne, și ce frumoase ! ce răcoroase ar fi - lângă colibele harbuzarilor, în gropi, se pun harbujii, iar așa, pe după amiază, când arde cerul cu tot cu pământ, scoți din groapă, un harbuz rrece !...) și nu poți să faci - când toată lumea poate - o ceva cu ficțiune, cu dragoste, cu ideal...

Nu-i de tine, locul.

Nu, nu-i.

Paris, 29 iulie 1997